

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠINSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDKYNĚ: VERONIKA BÍLKOVÁ
VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK,
PETR KRATOCHVÍL,
KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PAVEL MÁŠA, JAROSLAV OLŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKEÝ, FILIP TESAŘ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.
Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210
Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobříš.
Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz
Podávání tlačovin povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 12/2007 ROČNÍK XXXI

STR.

SVĚTOZOR	2
VE STÍNU VELKÉHO KAVKAZU A ARARATU / -zz-	3
JIŽNÍ KAVKAZ	
JIŽNÍ KAVKAZ NA KŘÍŽOVATCE DĚJIN / Ondřej Ditrych, Emil Souleimanov	4
BUDE MÍT GRUZIE NA EVROPSKÝCH RŮŽÍCH USTLÁNO? / Vít Střítecký	7
ROZCESTÍ ARMÉNSKÉ POLITIKY / Tomáš Šmíd	10
SOUČASNÝ ÁZERBÁJDŽÁN ANEB MOC ROPY / Etay Dilbazi	12
ČEŠI SI HUMANITÁRNÍ POMOC POPRVÉ VYZKOUŠELI NA KAVKAZE / Jana Lhotová, Sylvie Vozková	14
OBČANSKÁ SPOLEČNOST A ŘEŠENÍ KARABAŠSKÉHO KONFLIKTU / Vincenc Kopeček	16
RUŠTÍ SNĚDÍ: KAVKAZANÉ NA RÁNĚ I NA ÚDERU / Filip Tesař	19
ROZHOVOR	
KAVKAZU STÁLE HROZÍ VELKÝ OZBROJENÝ KONFLIKT / Jaromír Štětina	21
ZEMĚMI SVĚTA	
PŘEDČASNÉ PARLAMENTNÍ VOLBY V POLSKU: KONEC PROGRAMU ČTVRTÉ REPUBLIKY / Michal Kubát	23
V BAVORSKU ZAČAL NOVÝ LETOPOČET. EDMUND STOIBER OPUSTIL PO ČTRNÁCTI LETECH ÚŘAD PŘEDSEDY VLÁDY / Tomáš Nigrin	26
ROK PERMANENTNÍ MOCENSKÉ KRIZE V RUMUNSKU / Přemysl Rosůlek	28
UKRAJINA OPĚT V ORANŽOVÉ / Martin Laryš	31
VZTAHY A PROBLÉMY	
ROPOVODY V JIHOVÝCHODNÍ EVROPĚ: SKUTEČNÁ DIVERZIFIKACE, NEBO NOVÁ ZÁVISLOST? / Srdjan Prtina	34
„BEZPEČNOST NĚMECKA JE HÁJENA NA HINDÚKUŠI“. NĚMECKO DISKUTUJE O MISI V AFGHÁNISTÁNU / Jan Ryjáček	35
RECENZE	
HUMANITÁRNÍ IMPERIALISMUS / Mesfin Gedlu	38
OBSAH MP – ROČNÍK XXXI	39

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Česko-slovenské vztahy v kontextu střední Evropy – bilance, prognóza ► Češi a Slováci: nadstandardní vztahy, ale i odlišné zájmy v zahraniční politice ► Odlišnosti v hospodářském vývoji Česka a Slovenska během posledních 15 let ► Pro a Proti Schengenu ► Rusko po volbách ► Írán a základny – test unipolarity ► Thúkydídés

1. – podle agentury Reuters se v Somálsku prohlubuje humanitární krize. V zemi se pohybuje 800 000 lidí bez domova.
2. – americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová slíbila v Turecku tamějším nejvyšším představitelům pomoc při potlačování kurdských separatistů, varovala však před vpádem do severního Iráku.
2. – šéf agentury OSN pro výživu a zemědělství FAO Jacques Diouf varoval před nepříznivými následky mezinárodního zdražování potravin. V některých zemích by to mohlo vést k nepokojům.
3. – pákistánský prezident Parváz Mušaraf vyhlásil v zemi výjimečný stav. Zdůvodnil to rozmachem terorismu a zasahováním justice do politiky. Nejvyšší soud hodlal vyhlásit nedávne prezidentské volby za neplatné.
3. – Evropská komise vyjádřila nespokojenost s postupem reformu v Turecku a v balkánských zemích s výjimkou Chorvatska.
4. – druhý muž al-Káida Ajmán Zawahiri vyzval v novém internetovém poselství muslimy, aby svrhli režimy v Libyi, Turecku, Alžírsku a Maroku. Oznámil, že k al-Káida se připojila organizace Bojující islámská skupina, která působí v Libyi a je opoziční vůči Kaddáfího režimu.
5. – Čína a USA se dohodly na zřízení vojenské horké linky.
5. – italská policie zatkla hlavu sicilské mafie Salvatora Lo Piccola.
5. – KLDŘ začala pod dohledem týmu amerických expertů demontovat jaderné zařízení v Jongbjonu.
5. – další kolo jednání zástupců Srbska a kosovských Albánců o budoucnosti Kosova skončilo ve Vídni opět bez úspěchu.
5. – polský premiér Jarosław Kaczyński, šéf strany Právo a spravedlnost, podal po prohraných volbách se svou vládou demisi. Prezident ji přijal.
6. – před Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii v Haagu začal proces s bývalým srbským vicepremiérem Vojislavem Šešeljem.
7. – ruská Státní дума schválila zákon pozastavující účast Ruska na Smlouvě o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE).
8. – gruzínský prezident Micheil Saakašvili vyhlásil v zemi patnáctidenní výjimečný stav jako reakci na šestidenní demonstrace opozice za odstoupení hlavy státu a za vyhlášení nových voleb. Prezident prohlásil, že parlamentní volby se budou konat 5. ledna 2008.
8. – barmský režim oznámil, že umožní zadržované vůdkyni opozice Aun Schan Su Tjij setkat se poprvé po třech letech se zástupci její strany.
9. – polský prezident Lech Kaczyński jmenoval šéfa liberální Občanské platformy Donalda Tuska novým premiérem.
11. – summit představitelů latinskoamerických zemí, Španělska a Portugalska v Santiagu de Chile jednal o sociální soudržnosti společenství, o energii a jejich zdrojích. Během jednání došlo k verbálnímu konfliktu mezi španělským králem Juanem Carlosem a venezuelským prezidentem Hugo Chávezem.
11. – podle iráckého prezidenta Núrího Málikího se v Iráku podařilo zvládnout násilí mezi sunity a šíity. Od loňska podle jeho slov ubylo útoků o 77 procent.
11. – pákistánský prezident Parváz Mušaraf oznámil, že parlamentní volby se budou konat v lednu 2008.
11. – novým slovinským prezidentem byl zvolen kandidát levicové opozice Danilo Türk (55).
11. – generální tajemník OSN Pan Kimun navštívil Antarktidu. Po návštěvě tří vědeckých základů vyzval k neodkladné politické akci proti globálnímu oteplování, protože klimatické změny prý postupují rychleji, než si myslíme.
12. – německá kancléřka Angela Merkelová a francouzský prezident Nicolas Sarkozy se v Berlíně dohodli na nutnosti zamezit jadernému vyzbrojování Iránu.
13. – bojové vrtulníky turecké armády zaútočily na tři vesnice v iráckém Kurdistanu. Šlo o první úder tohoto druhu.
15. – vypršelo funkční období pákistánského prezidenta Parvize Mušarafa, které se však s trvajícím výjimečným stavem prodlužuje. Mušaraf prohlásil, že se k 1. prosinci vzdá funkce vrchního velitele armády, což také učinil.
15. – gruzínský parlament schválil usnesení, podle něhož 16. listopadu v zemi končí výjimečný stav.
15. – Rusko dokončilo odsun svých vojenských jednotek z Gruzie.
15. – Evropský parlament potvrdil rozšíření schengenského prostoru bez hraničních kontrol o Českou republiku a další nováčky Evropské unie. Dohoda začne platit ještě před Vánocemi.
16. – bylo oznámeno, že v Evropském parlamentu se rozpadla frakce s názvem Identita, tradice a suverenity, která sdružovala poslance s extremistickými a nacionalistickými názory.
- 17.–18. – vítězem voleb v Kosovu se stala Demokratická strana Kosova bývalého vůdce kosovských Albánců Hashima Thaciho.
18. – iránský prezident Mahmúd Ahmadínežád uvedl, že projedná s arabskými zeměmi plán na obohacování uranu na území neutrálního státu, jakým je např. Švýcarsko. Švýcarská prezidentka Micheline Calmyová-Reyová mezitím oznámila, že její země chce pomoci překlenuout nikam nevedoucí jednání mezi Západem a Íránem o iránském jaderném programu.
20. – agentura RIA citovala prezidenta Vladimíra Putina, že Rusko musí být připraveno využít všech možností, tedy i jaderných zbraní, aby rychle a přiměřeně odpovědělo na jakoukoli agresi Západu.
23. – nový polský premiér Donald Tusk se svým prvním parlamentním prohlášením uvedl, že Polsko stáhne do konce příštího roku všech svých 900 vojáků z Iráku. V zahraniční politice chce Tuskův kabinet prosazovat utužení vztahů s EU a zlepšit komunikaci zejména s Německem a Ruskem.
23. – Evropská unie schválila založení Evropského inovačního a technologického institutu, který má zastavit zastávání evropské vědy a výzkumu za Spojenými státy.
24. – parlamentní volby v Austrálii vyhrála opoziční Labouristická strana Kevina Rudda.
- 24.–25. – parlamentní volby v Chorvatsku skončily patem. Mírná převaha je na straně Chorvatského demokratického společenství dosavadního premiéra Ivo Sanadera, jenž získal první pokus o sestavení vlády. Druhá skončila opoziční sociálnědemokratická strana.
25. – bývalý pákistánský premiér Nawáz Šaríf se vrátil z exilu do vlasti. Nawrát povolil prezident Mušaraf. Šaríf stojí v čele frakce Pákistánské muslimské ligy.
25. – venezuelský prezident Hugo Chávez vyhlásil zmrazení diplomatických styků se Španělskem a Kolumbií. Důvodem je skutečnost, že španělský král se mu neomluvil za okřiknutí na schůzce latinskoamerických zemí a kolumbijský prezident Álvaro Uribe ho odvolal z role prostředníka při vyjednávání o výměně rukojmích s levicovými povstalci.
- 26.–28. – se uskutečnila schůzka zástupců čtyř desítek zemí v americkém Annapolisu, která má nastartovat nová blízkovýchodní mírová jednání. Nezúčastnil se Hamás. Íránští představitelé schůzku kritizovali. Izraelci a Arabové se dohodli na obnově mírového jednání k 12. prosinci, jehož výsledkem má být vznik nezávislého palestinského státu.
29. – Parváz Mušaraf složil přísahu pro svůj druhý pětiletý prezidentský mandát. Slíbil, že dokončí přechod k plné demokratizaci.
29. – byl potlačen pokus o vojenský puč vůči filipínské prezidentce Glorii Macapagalové-Arroyové.
29. – nový australský premiér Kevin Rudd slíbil, že jeho země stáhne v příštím roce svých 550 vojáků z Iráku. Za jednu z priorit své vlády vyhlásil boj proti globálnímu oteplování.
30. – ruský prezident Vladimír Putin podepsal zákon, jímž Rusko s účinností od půlnoci na 13. prosince odstoupí od plnění Smlouvy o konvenčních zbraních v Evropě.
30. – papež Benedikt XVI. ve své encyklice Spasení v naději kritizoval Velkou francouzskou revoluci a proletářskou revoluci inspirovanou Karlem Marxem. Lidstvo podle encykliky spasí křesťanská naděje v posmrtný život.

1. – Kanada zrušila vízovou povinnost pro občany České republiky, pokud účelem návštěvy je turistika a pobyt nepřesáhne devadesát dní.
2. – americký velvyslanec v České republice Richard Graber sdělil, že víza pro české občany by mohla být zrušena do dvou let.
6. – skončilo další kolo jednání mezi delegacemi USA a ČR o obsahu smlouvy o výstavbě a rozmístění americké radarové základny v Brdech. Další kolo se uskuteční v prosinci.
7. – prezident Václav Klaus zahájil třídenní návštěvu Velké Británie. Setkal se s královnou Alžbětou II., premiérem Gordonem Brownem a s veterány druhé světové války.
9. – prezident Václav Klaus označil bývalého amerického viceprezidenta Ala Gora, který burcuje veřejnost ke krokům proti změnám klimatu, za arogantního velekněze klimatu a jeho propagandu za falešnou a neférovou.

15. – při setkání s tureckým premiérem Recepem Tayyipem Erdoganem v Praze prohlásil český premiér Mirek Topolánek, že i přes těžkosti na obou stranách považuje propojení obou civilizačních okruhů za jedinou možnou cestu, a že bude podporovat vstup Turecka do Evropské unie.

Ve stínu Velkého Kavkazu a Araratu

Pohled na země ležící jižně od Velkého Kavkazu, kterým spíše ze zvyku než přísně geograficky oddělujeme Evropu od Asie, se podstatně liší, díváme-li se na ně z Moskvy, Teheránu nebo Ankaru. Jinak zkrácený mají pohled ve Washingtonu, kde se zdá, že atraktivita této oblasti spočívá v možnosti dostat se blíž *Kaspickému bazénu* s jeho stále ještě velkými zásobami kvalitní ropy. Nezanedbatelný zájem je i o zpravodajskou přítomnost v Kolchidské nebo Kursko-arabské nížině nebo alespoň na Malém Kavkazu a Arménské vysočině. Odtud by se dalo ovlivňovat regionální politické plánování i energetická či environmentální bezpečnost, abychom se přidrželi aktuálního slovníku mezinárodněpolitických komentářů, kterým se opisuje zájem o tradičně tržně i strategicky přitažlivé oblasti.

Ale také pohled z Prahy je rozporuplný. Alespoň jeden senátor, se kterým v tomto čísle Mezinárodní politiky publikujeme rozhovor, je přesvědčen, že bychom v České republice neměli zapomínat na dávná i nová spojení s Gruzii, Arménií a Ázerbájdžánem, a naopak, jedna poslankyně říká, že *...přiznejme si, Česká republika má jen minimální možnost prosazovat* (na Jižním Kavkazu) *samostatně své politické zájmy a cíle*.

Když nám neznámý recenzent kdysi k *plamenům!* odsuzoval literaturu L. A. Čarské, napsal, že jí jde jen o *...humanitní snahy evropských dam štípené na Kavkaz, by krásy jeho přírody a jeho lidu přikryly hubenost idejí a nuzotu umění autorky*. A také dnes se zdá, že *štípení* těch nejaktuálnějších problémů oblastí za Jižním Kavkazem se inspiruje (včetně nejnovějšího filmu Sergeje Bodrova *Kavkazský zajatec*) spíše u ruský zapsaného zpravodajství, jistě nepostrádajícího historicko-geografických souvislostí.

Přitom se jedná o oblast velkou asi 190 tisíc km², ve které žije necelých 16 milionů obyvatel a těmi jsou nejen Gruzínci, Arméni a Ázerbájdžánci, ale i dalších asi padesát etnik (také se říkávalo národů a národností), včetně všudypřítomné ruské menšiny. Doufejme, že si ještě ze školy pamatujeme, že rusko-turecko-perský trojúhelník byl v roce 1917 vymezen novou, moderní, republikánskou státností, která navazovala na své předchůdce, starší (s výjimkou Persie), než byla politická existence jiných dočasných dobytých a okupantů. Ta byla zakrátko pohlcena *Zakavkazským komisariátem* (1918) a ten byl zase nejdříve obsazen Němci, potom Turky a nakonec britskou armádou. Potom následovalo čtrnáctileté období Zakavkazské SFSR (1922–1936), které již bylo připojením k vznikajícímu SSSR, a také následující rozdělení na Gruzínskou, Arménskou a Ázerbájdžánskou SSR je považováno za podřízení se *Svazu rad – sovětů*. (Snad je zbytečné připomínat, že hlavou této říše byl po jistou dobu i Gruzínek Koba-Džugašvili a jeho pomocníci na Kavkazu i v Moskvě Serdžo-Ordžonikidze či v Abcházii narozený a ázerbájdžánskou Čekou vychovaný Lavrentij Pavlovič Berija.)

Etnická a náboženská fragmentarizace, snadný přístup k ropnému bohatství a k realizaci plánů, kde a jak stavět nové energetické, vedly po rozpadu či transformaci SSSR ke vzniku různých konfliktů uvnitř států, jejichž hranice stačil ještě v roce 1936 na-

rýsovat na základě své politicko-vojenské motivace právě J. V. Stalin. Na rozdíl od Jugoslávie tyto konflikty byly méně krvavé, ale zdají se být jakoby zmražené a čekající na jinou, příhodnější dobu, kdy nastane příležitost znovu propuknout.

V těch hlavních šlo a jde o vnitrostátní spory mezi Gruzii a Jižní Osetií a Abcházíí, mezistátně se válčilo o Náhorní Karabach mezi Ázerbájdžánem a Arménií, dalšími konfliktními oblastmi byly, jsou a mohou být Adžárie, Džavachiti, Nachičevan, Pankiské údolí aj.

Jsou to oblasti jakéhosi ne vždy snadno definovatelného napětí, které je buď příčinou, nebo důsledkem migrací, které jsou ovšem v této oblasti formou existence téměř od nepaměti. Ty nejnovější se objevily zejména v letech 1993–1997, a ačkoli jsou od roku 2000 zaznamenávány také návraty různých skupin místního obyvatelstva, nic to nemění na možnostech dalších nových migrací. V posledních letech byli v pohybu zejména Abcházové, Adžárové, Arménci, Ázerbájdžánci, Čečenci, Kurdové, Oseti, Rusové, Řekové, Židé, abychom jmenovali alespoň ty, o kterých se psalo i ve střední Evropě. Tyto pohyby obyvatelstva pak daly vzniknout nové kaleidoskopické mozaice, která je v celé oblasti jižně od Kavkazu včetně severovýchodního Turecka inspirována nově vykládanou historií, nově objevovanou identitou či novým vymezováním se vůči jiným etnickým nebo národnostním skupinám.

Ještě jeden pohled je ale málo zřetelný při pohledu na oblast Jižního Kavkazu. A to ten, který je aktuální v Tbilisi, Jerevanu nebo Baku. Většina *case studies*, ať již jsou popisné, nebo analytické, je totiž jako by psaná adresátem. Jejich autor předpokládá, že budou přeloženy do ruštiny nebo angličtiny, cituje nikoli místní autory, ale autory z očekávaného zahraničí a povyšuje je někdy i na zdroje informací nebo metodologické autority, i když často jde jen o autority dočasné, nebo dokonce jen za ně dočasně považované.

Pohled zevnitř se pak vytrácí i u těchto vypravěčů cizích příběhů, a ačkoli jsou vítáni na evropských nebo amerických vysokých učilištích, říkají vlastně jen to, co jejich noví patroni chtějí slyšet. Je to otevřená i skrytá reakce na dočasnou poptávku, ztrácející svůj význam, protože postrádají nejen originalitu, ale i autenticitu nějakého názoru.

Snaha časopisu Mezinárodní politika psát o Jižním Kavkazu trochu jinak má být nejen pokusem, ale i pobídkou či výzvou k tomu, abychom nepovažovali problém za vyřešený, ale jen za otevřený, a to i bez ohledu na to, že česká bibliografie o této politické a ekonomické entitě je dostatečně bohatá, má svou vlastní tradici a její neaktuálnější tituly nejsou definovány jen importovanými zadáními.

Neměl by to být pohled outsiderů, kteří se na počátku devadesátých let 20. století opájeli poznáním, že první postsovětský gruzínský prezident Zviad Gamsachurdia byl jediným v postsovětských republikách, který dosáhl na funkci hlavy státu jako disident, a nikoli jako bývalý člen komunistické strany, voják nebo příslušník KGB. V té době se také mluvilo o společné sovětské zkušenosti, prezentované novými elitami jako zkušenosti ruské. Dnes se s trochou optimismu dá konstatovat, že se realisticky posuzují vztahy bilaterální i multilaterální, že přitažlivost České republiky, jako agenta některých z těchto vztahů, se zvýšila v okamžiku jejího přijetí do NATO a Evropské unie, že se udržují kontakty prostřednictvím OSN, OBSE a Rady Evropy atd.

Ale jak se bude ve střední Evropě reagovat na nové události, včetně gruzínského volebního shonu, v celém regionu mezi Araratem a Velkým Kavkazem, to by mělo být obsahem statí tohoto čísla MP a podnětem k zamyšlení jeho čtenářů.

-zz

zboril@iir.cz

Jižní Kavkaz na křižovatce dějin

ONDŘEJ DITRYCH,
EMIL SOULEIMANOV

V řeckém vidění světa představoval Kavkaz konec světa – na jeho drsném hřebeni mohl denně znovu podstupovat svá strašlivá muka přítel lidí Prométheus, alespoň než Alexandrovy výpravy posunuly okraj známého kosmu o několik tisíc kilometrů dál na východ k Hindúkuši a Himálaji. Po následující tisíciletí byla oblast Kavkazu, které dalo majestátné pohoří své jméno, spíše „mostem“ – tržištěm i překladištěm drahého zboží i vědomostí, místem setkávání, mísení a střetávání kultur při hedvábné stezce – na civilizační mapě Eurasie. Mostem, po němž se (jako po tom středoevropském) nezdávka šlapalo, a cenným polem na geopolitické šachovnici. Řeckého býka, jenž vystoupil z vln na západokavkazské Kolchidě, vystřídaly přílivy Římanů, Byzantů, Arabů, Turků a Peršanů. Nakonec se Kavkaz dostal na přelomu 18. a 19. století do područí Ruské říše. Petrohradští vládcí museli čas od času svou vládu nad Kavkazem lítě hájit, trvale ale vtiskli Jižnímu Kavkazu nové geografické pojmenování – v souladu s ruským viděním světa byl napříště „Zakavkazskem“. Po krátkém intermezzu nezávislosti v období revolučního chaosu (1918–1921) hegemoniální otěže převzali bolševici a Kavkaz se zakrátko stal součástí SSSR.

Vnitropolitický vývoj

Země Jižního Kavkazu prošly všemi neřestmi společností v přechodu; stát se zde rodil v mukách. Diskreditace komunismu jako vůdčí ideologie, která měla tmelit společnost a stát, se prohlubovala již od druhé poloviny 80. let – vytvoření ideově-politického vakua na sklonku 80. a 90. let bylo doprovázeno výbušnou explozí nacionalismu. Řada latentních etnických konfliktů nabrala v podmínkách nastupující mocenské anarchie druhý dech; v mnohanárodnostní Gruzii a Ázerbájdžánu se z bažiny času vynořily etnické nesváry, které se dařilo během sedmdesátí let sovětské nadvlády tak či onak zamlčovat. Postupný kolaps sovětské moci – v kombinaci s nejasnou politikou Moskvy, která podle názoru mnoha Kavkazanů konflikty spíše podněcovala, než řešila – tak uvolňoval prostor pro emancipační snahy jak „titulárních“ velkých národů Jižního Kavkazu, tak také národů menších, jež se za Sovětského svazu (zpravidla) těšily uvnitř Gruzie a Ázerbájdžánu autonomnímu statutu. I v důsledku nepřehledné prozíravé politiky nových republikových elit pak následovaly kr-

vavé ozbrojené konflikty v Jižní Osetii (1989–1992), ale zejména v Náhorním Karabachu (1988–1994) a v Abcházii (1989–1993), které stály životy desetitisíců lidí, učinily z více než milionu lidí uprchlíky a posloužily dramatickému zhoršení bezpečnostní architektury této strategicky důležité křižovatky na mnoho dalších let. Pojem „Jižní Kavkaz“ se tak stal synonymem pro hluboce zakořeněné etnické antagonismy. Přítomnost mnoha konfliktních bodů, rozestých po celém multietnickém regionu, z nichž již zmíněné úhlavní zůstávají nehledě na dosažené příměří stále ještě nevyřešeny, navíc nadále představuje permanentní zdroj společenského napětí, revanšismu a nejistoty.

Arménie byla a zůstává jediným státem regionu, které se díky homogenitě populace (poté, co zemi muselo kvůli karabašskému konfliktu opustit na 200 000 Ázerbájdžánců a turkofonních muslimských Kurdů) a neobyčejně vysokému stupni společenské jednoty podařilo vyhnout interním etnickým konfliktům či vnitropolitickému zmatku, jenž by ohrožoval samotnou existenci státu. Sousední Gruzie však zažila přinejmenším jednu, byť krát-

kodobou, občanskou válku, v níž po sobě na ulicích Tbilisi stříleli znesváření Gruzínci z různých politicko-klanových táborů. O rok později o vlásek unikl občanské válce Ázerbájdžán. Přes jistou stabilizaci však společenský konsenzus a prosperita v regionu nenastaly ani poté, co se moci v obou republikách po krátké nadvládě ultranacionalistů definitivně chopili vůdčí představitelé někdejší *nomenklatury*, kteří přeci jen měli zkušenosti s vrcholnou politikou, resp. s řízením republik, z nichž pocházeli. Do čela Gruzie se tak roku 1992 dostal Eduard Ševardnadze, bývalý ministr zahraničí za Gorbačovovy reformátorské vlády; do Baku se pak následujícího roku triumfálně vrátil Gejdar Alijev, bývalý generál KGB a člen Ústředního výboru Komunistické strany SSSR.

Všechny jihokavkazské země se však i nadále potýkaly s významnými ekonomickými problémy – přetržení mocného ekonomického svazku se zeměmi bývalého SSSR, který se etabloval v letech centrálně řízené ekonomiky, bylo natolik bolestné, že není dosud překonáno. Vysoká míra korupce, klientelismus, soustředění moci v rukou vládnoucích klanů – ať již zformovaných na pokrevně-příbuzenském, teritoriálním či jiném základě – jsou dalšími problémy, které dlouhodobě brání v rozvoji republik. Dramatické změny k lepšímu nenastaly ani poté, co se k moci v Tbilisi dostal v důsledku tzv. revoluce růží (2003) věhlasný bojovník proti korupci Micheil Saakašvili. Jak proti gruzínskému prezidentovi, tak proti Ilhamu Alijevovi (syn Gejdara Alijeva, který vystřídal zesnulého otce v čele Ázerbájdžánu roku 2003) a prezidentovi Arménské republiky Robertu Kočarjanovi (od roku 1998) působí poměrně silné opoziční skupiny, jimž se však dodnes zatím nepodařilo zformovat jednotnou frontu. Zejména v Gruzii, jak nasvědčují poslední události, se pak snahy opozičních předáků o zpochybnění legitimacy současné vlády vydávají do přímé souvislosti se všudypřítomnými „imperálními choutkami“ Moskvy.

Geopolitika

Daní za povolení sovětských otěží a nezávislost Ázerbájdžánu, Arménie a Gruzie v roce 1991 bylo zahájení nového soupeření vnějších mocností, jež přímo ovlivňuje vzájemné vztahy a vnitropolitické dění v nových republikách, a prostřednictvím ruské úlohy ve stávajících etnopolitických konfliktech na území bývalé Gruzínské SSR i politickou mapu Jižního Kavkazu

k jeho spokojenosti). Íránu jde na Jižním Kavkaze především o „zadržování“ Ázerbájdžánu. Proto využíval konfliktu v Náhorním Karabachu podporou Arménie k oslabení Baku a zmírňování pocítované hrozby iredenty v íránském jižním Ázerbájdžánu.⁴⁾ Dnes dodává zemní plyn novým potrubím (2007) jak do Arménie – aniž by tím omezoval její závislost na Moskvě, protože Gazprom drží většinu akcií společnosti Armrosgazprom provozující arménskou rozvodnou síť, tak do ázerbájdžánské exklávy Nachičevan. Dobrými vztahy s Ruskem a Ázerbájdžánem – který si na rozdíl od Ruskem sužované Gruzie a díky ázerbájdžánské a turecké blokádě od světa téměř odříznuté

jako celku. Nehraje se už výhradně o nové rozdělení trumfů vlivu v eurasijském *heartlandu*, ale také o ropu a zemní plyn v Kaspické pánvi a o cesty, kterými je dopravit k dychtivým zákazníkům na eurasijském kraji nebo v zámorí. V úvahách o „energetické bezpečnosti“ se z hlediska svých dějin a vymezení vrací problematický koncept geopolitiky zadními vrátky, navzdory postmoderním vizím překonání prostorové dimenze mezinárodních vztahů.

Snaha získat nové zdroje prosazením strategie vícera západních kaspických produktodů – tj. zrušení ruského transportního monopolu – v Národní bezpečnostní strategii (1998), účinnější zadržování Íránu i využití příležitosti v souvislosti s upadající ruskou mocí byly hybnými momenty průniku Spojených států do oblasti, který byl zahájen „kontraktem století“ na dodávky ázerbájdžánské ropy (1994). Naplnění strategie, od níž Baku a Tbilisi očekávaly pojistku své nezávislosti na Rusku, bylo dosaženo zprovozněním ropovodů Baku–Supsa (1999) a Baku–Tbilisi–Ceyhan (2005) a plynovodu *South Caucasus Pipeline* z Tbilisi do tureckého Erzurumu (2007). Micheil Saakašvili neváhal slavnostní otevření ropovodu BTC označit za „geopolitické vítězství“.!) Protože však ázerbájdžánská naleziště nestačí na naplnění jejich kapacity, je z hlediska významu

těchto produktodů do budoucna podstatná účast Kazachstánu a Turkmenistánu. A právními cestami blokování možné výstavby transkaspického produktovodu a ekonomickou diplomacií výhodných smluv s oběma zeměmi se Rusku zatím daří význam nových transportních cest snižovat (nehledě na to, že celková těžba ropy a zemního plynu v Kaspické pánvi množstvím stěží snese srovnání s Perským zálivem nebo Barentsovým mořem). Podporou separatistických vlád v Abcházii a Jižní Osetii navíc Moskva drží v šachu proamerickou vládu v Tbilisi – výhonek americké strategie pronikání na „eurasijský Balkán“²⁾ – a patového stavu v Náhorním Karabachu využívá k zvyšování vlivu v Arménii, odříznuté Tureckem a Ázerbájdžánem.

Snaží-li se tedy Spojené státy zapustit kořeny v úrodné půdě střední Eurasie a Rusko se tomu se střídavými úspěchy pokouší zabránit, a naopak obnovit v tomto svém „blízkém pohraničí“ sféru svého výsostného vlivu,³⁾ cíle dalších hráčů jsou – alespoň dnes – skromnější. Turecko, které si začátkem 90. let mnoho slibovalo od historické spřízněnosti s mnoha eurasijskými turkickými národy – na Kavkaze zejména Ázerbájdžánci – nebylo schopno unést náklady k naplnění tužeb nové nezávislých zemí Kavkazu a Střední Asie (Baku například nepomohlo vyřešit konflikt v Náhorním Karabachu

Arménie může snáze dovolit „multivektoremou politiku“ – a kulturní diplomacií na celém Jižním Kavkaze se snaží především bránit nárůstu americkému vlivu a možného ohrožení ze severu.

Poněkud opožděně vyrazil na Jižní Kavkaz vlak z Bruselu, když po jisté liknavosti byly jihokavkazské republiky v roce 2004 zahrnuty do Evropské politiky sousedství. Stále se ale ocitají na periferii zájmu Evropské unie, přes výstražné zprávy o energetické závislosti Evropy na dodávkách z Ruska a možném snížení této závislosti prostřednictvím rozvoje alternativních rozvodných systémů přepravujících kaspickou ropu a plyn mimo ruské území (není bez zajímavosti, že kaspická ropa proudí do České republiky už dnes, byť v malém množství, ropovodem IKL z Ingolstadtu, napojeným na transalpský ropovod ke Středozemnímu moři). Dokud nebude Rusko schopno přesměrovat své dodávky do Číny budovanými produktovody nebo zkopalňovat ve velkém plyn z Barentsova moře a vyvázet jej do Spojených států, nebude proti Evropě „energetickou zbraň“ moci využít, aniž by přitom samo neutrpělo značné ekonomické ztráty. Tento stav by se však podle odhadů mohl změnit během pouhých pěti let.

(Bez)nadějně vyhlídky

Proti věčnému návratu Prométheova supa – oslabujícího nově nezávislé země

Jižního Kavkazu, udržující nenávisť mezi jeho národy a jitičící rány osudu uprchlíků – není alespoň prozatím obrany. Téměř dvě desetiletí od propuknutí místních etnopolitických konfliktů není jejich řešení v důsledku etnického nacionalismu větších i menších národů Jižního Kavkazu a velmocenských zájmů Ruska uplatňovaných v mírových jednáních stále na obzoru. Konstantou zůstává vratká bezpečnostní rovnováha a neodbytná, i když ne bezprošřední, možnost nového krveprolití.

Parlamentní volby v Abcházii na jaře i prezidentské volby v Republice Náhorní Karabach (RNK) v létě, ač na Západě neuznané, vytvářejí dojem o stabilním a legitimním „demokratickém“ zřízení v separatistických kvazistátech. Gruzie sice otevřela v horní části Kodori v létě Informační centrum NATO, nicméně tento čistě symbolický krok nepřehlušil obavy z vývoje ruské pozice v souvislosti s nastávajícím „kosovským precedentem“. Nezastínil ani obavy z prohlubující se integrace mezi Abchází a Ruskem mj. v souvislosti s letošním rozhodnutím o konání zimních olympijských her v roce 2014 v ruském Soči nebo výhrůžky Moskvy o odstoupení od Smlouvy o konvenčních silách v Evropě, které se díky dodatečným závazkům o vyjasnění statusu ruských vojsk v Gruzii, dohodnutých na summitu OBSE v Istanbulu (1999), dotýká i základny v abcházské Gudautě. V roce 2006 bylo dosaženo dohody o stažení ruských jednotek z ostatních základů v Gruzii – Vaziani, Achalkalaki a Batumi – nejpozději do roku 2008. Gudautu, jejíž výhradně ruskou posádku vydává za součást „mírové mise“ SNS, však Moskva navzdory přání Tbilisi opustit odmítá. Ani Saakašviliho podpora progruzínské jihoosetinské vzdorovlády pod vedením Dmitrije Sanakojeva nebo probíhající administrativní jednání o statusu Jižní Osetie, kterou Gruzie v současnosti neuznává ani jako samostatnou provincii, k řešení tohoto konfliktu v blízké budoucnosti rovněž nepovedou.

Gruzie je dnes patrně nejohroženějším státem Jižního Kavkazu. Nikoli z hlediska svého přežití či okleštění v podobě mezinárodního uznání narušení své územní celistvosti, ale spíše kvůli rostoucímu nebezpečí změny režimu dirigovanému z Ruska. Změna geopolitické orientace v Gruzii by přitom zásadním způsobem změnila rovnováhu sil na Jižním Kavkaze a připoutala „Zakavkazsko“ těsněji k Moskvě. Nebezpečí, jež z toho vyplývá pro Evropskou unii v souvislosti s její energetickou bezpečností, jsou však na

starém kontinentě stále vnímána převážně jako příliš abstraktní. Přání Tbilisi o vstup do NATO patrně nebudou ani příští rok na summitu v Bukurešti vyslyšena a Gruzii se nedostane *Membership Action Plan* (v současnosti její vztah se Severoatlantickou aliancí probíhá stejně jako v případě Ukrajiny formou tzv. *Intensified Dialogue*).

Vzhledem k silným vojensko-politickým vazbám Arménie na Rusko, obtížnému terénu, v němž mají jednoznačnou převahu Arméní, kteří kontrolují náhorněkarabašskou „baštu“ hledící k níže ovládané Ázerbájdžánci, nelze v horizontu několika let očekávat obnovení arménsko-ázerbájdžánské války. V neposlední řadě – nehledě na čas od času opakované výhrůžky směřované do Jerevanu – je tomu tak i vzhledem k dalekosáhlým energetickým ambicím Baku. Zahájení válečných aktivit by se rozhodně nesetkalo s přízní států, které vybudování ropovodu BTC po letech obtížných jednání prosadily, ale i významných energetických společností, které by někdy v budoucnu rády viděly připojení Kazachstánu a Turkmenistánu k jihokavkazsko-anatolskému tranzitnímu projektu.

Fronty na mnoha úrovních

To však nic nemění na skutečnosti, že jak Arménie, tak Ázerbájdžán, nacházející se ve stavu permanentní diplomatické války, dnes investují značné finanční prostředky do vylepšení svého vojenského potenciálu; to posiluje bezpečnostní dilema a nutí oba jihokavkazské státy k tomu, aby se s větší naléhavostí mimo jiné sháněly po spojencích jak v regionu, tak mimo něj. Obzvláště se to týká Ázerbájdžánu, který investuje velké částky do své armády; na rozdíl od Arménie se totiž nemůže spolehnout na případnou vojenskou podporu ze strany mocného spojence. Ani s Tureckem, tradičním proázerbájdžánským hráčem na mezinárodní scéně, nemá Baku uzavřen žádný spojenecký úvazek, který by mu zaručoval hmatatelnou vojenskou podporu v případě obnovení ozbrojeného konfliktu s Arménií. Alternativou Turecku by mohlo posloužit případné spojení se Spojenými státy, resp. – prostřednictvím členství v NATO – s členskými zeměmi této organizace, což však zatím navzdory jistým snahám v tomto směru Baku není v dohlednu. Na rozdíl od sousední Gruzie, jejíž úsilí o vstup do Severoatlantické aliance vzbuzuje značně odmítavý postoj pouze v Moskvě, musí Ázerbájdžán zohledňovat rovněž neméně odmítavý postoj další-

ho mocného souseda – Íránu, s nímž má tradičně napjaté vztahy. V minulosti zazněla z Teheránu již vícekrát až nediplo-maticky tvrdá varování o nepřipustnosti americké vojenské přítomnosti na sever od vlastních hranic.

Mnohaúrovňové fronty – v místech etnického štěpení, podél linií příměří a geopolitických siločar (přes prolínání a dynamičnost stále zřetelných os *západ–východ* sdružující Turecko, Gruzii a Ázerbájdžán, a *sever–jih* Ruska, Arménie a Íránu), a slabost režimů nově nezávislých zemí v důsledku mj. nedostatku společenského konsenzu i vnějších zásahů budou s nejvyšší pravděpodobností přes jisté změny k lepšímu v posledních letech nadále významně brzdit jejich socioekonomický rozvoj a přechod k liberálnímu a účinnému politickému zřízení. Na regionální úrovni budou ze stejných důvodů i v blízké budoucnosti převažovat bezpečnostní vztahy nedůvěry a nepřátelství.

Emil Souleimanov (1978) přednáší na pražské Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů (VŠVSMV) a na Katedře mezinárodních vztahů FSV UK.

arslanlik@yahoo.com.

Ondřej Ditrych (1982) je doktorandem mezinárodních vztahů na FSV UK. V akademickém roce 2007–2008 působil díky grantu Fulbrightovy komise jako výzkumný pracovník při Belfer Center, Harvard University.

ondrej_ditrych@ksg.harvard.edu.

¹⁾ Eurasianet.org, 25. května 2005; srov. Ondřej Ditrych, „Ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan a nová kavkazská geopolitika“, *Mezinárodní politika* 10/2005. Viz rovněž Emil Souleimanov, „Geopolitika kaspického regionu“, *Mezinárodní politika* 9/2003; Emil Souleimanov, „Geopolitische Dimension der Konflikte im Südkaukasus“, in: Erich Reiter (ed.), *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik* 2004, Hamburg/Berlin/Bonn 2005; Emil Souleimanov – Vít Střítecký, „Nová konfliktní geopolitika Kavkazu“, in: Emil Souleimanov (ed.): *Rusko a postsovětský prostor*, (Praha: Eurolex Bohemia, 2007).

²⁾ Samotný termín i vlivná formulace argumentu o významu střední Eurasie pochází z Brzezinského *Velké šachovnice* (Praha: Mladá Fronta, 1997).

³⁾ Podrobněji k ruské politice vůči jihokavkazským zemím viz např. Tomáš Šmíd, „Jižní Kavkaz“, in: Petra Kuchyňková, Tomáš Šmíd, *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006).

⁴⁾ Srov. Ondřej Ditrych a Emil Souleimanov, „Iran and Azerbaijan: A Contested Neighbourhood“, *Middle East Policy*, roč. XIV, č. 2 (léto 2007), s. 101–116. Viz rovněž Emil Souleimanov, *The “Cartoon Crisis” in Iranian Azerbaijan: Is Azeri Nationalism Underestimated?* In: *Central Asia and the Caucasus Analyst*, June 14, 2006. Dostupné na <www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=4283>.

Bude mít Gruzie na evropských růžích ustláno?

VÍT STRÍTECKÝ

Dne 23. listopadu 2007 uplynuly čtyři roky od tzv. revoluce růží, která ukončila s malou přestávkou téměř třicet let trvající působení Eduarda Ševardnadzeho v čele Gruzie. Zatímco ještě vloni si i přes silící kritiku mohl jeho nástupce Micheil Saakašvili oslavy užívat, letos si jeho země výročí připomněla v atmosféře výjimečného stavu.

Oblast Jižního Kavkazu představuje již po staletí místo přirozeného geopolitického střetu mezi několika velmocensky aspirujícími kulturami. Není bez zajímavosti si tento všeobecně známý fakt připomenout, neboť poměrně značná dynamika neopustila Gruzii ani v posledních letech po rozpadu SSSR. Již krátce před rozpadem SSSR začala být Gruzie sužována etnopolitickými konflikty, které provázely celé období závislosti na bývalém centru a jejichž dědictví ve formě *zamrzlých konfliktů* představuje zásadní prvek bezpečnostní nestability celého regionu. Prvním zásadním zlomem bylo podepsání tzv. kontraktu století v září 1994, který významně změnil parametry Velké hry v kaspickém regionu. Nejvýraznějším faktorem bylo silící angažmá Spojených států, které umožnilo stabilizovat bezpečnostní situaci a realizovat projekt klíčového ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan. Rusko tento proces sledovalo se značným pobouřením a pokoušelo se nadále destabilizovat celý region prostřednictvím svého vlivu v *zamrzlých konfliktech* v Abcházii, Jižní Osetii a Náhorním Karabachu. Definitivní rozhodnutí o vybudování ropovodu BTC z října 2001 pak bylo následováno intenzivní vojenskou spoluprací mezi USA a Gruzií, která se stala zásadním tranzitním územím. Tento z regionálního hlediska geopolitický posun byl mimo jiné umožněn také specifickými podmínkami války proti terorismu a chystané operaci v Afghánistánu.

Evropské zájmy a potíže

Nejnovější dynamika konečně probudila i zájem Evropské unie o dosud opomíjený region. V létě roku 2003 byla vytvořena funkce Zvláštního vyslance EU pro oblast Jižního Kavkazu a změna režimu v Gruzii vedla i Evropskou komisi

k vytvoření mechanismů k podpoře demokratizačního procesu a ekonomických reforem. V červnu 2004 také Evropská unie napravila svou chybu z března 2003 a zahrnula státy Jižního Kavkazu do Evropské politiky sousedství. Směřování Gruzie do Evropy se také stalo jedním z hlavních bodů Saakašvilího zahraničně-politického programu.¹⁾

Je zřejmé, že opomíjení Jižního Kavkazu ze strany EU v prvním desetiletí po rozpadu SSSR bylo dáno periferním postavením regionu, který nenabízí z ekonomického hlediska zajímavé tržní prostředí, jež by navíc vyvážilo značná bezpečnostní rizika. Za obratem v politice Evropské unie ale stál především nový důraz na diverzifikaci energetických zdrojů. Dalším faktorem však bylo také pochopení, že Jižní Kavkaz představuje nejružnější hrozby pro evropskou bezpečnost. Jejich podstata netkví ani tak moc v možném rozhoření válek po obou stranách kavkazských štítů, ale především v problémech spojených s mezinárodním zločinem, pašováním a nelegální migrací. Jižní Kavkaz také nemá v Evropské unii přirozené stoupence, jako je tomu například u států patřících do středomořské dimenze Evropské politiky sousedství. Celou situaci dokládá také fakt, že většina pro Jižní Kavkaz významných změn se stala v průběhu předsednictví „malých“ zemí, jako jsou Nizozemsko či skandinávské země. Původní představa, že by jihokavkazskou agendu prosazovaly nové členské státy, se prozatím spíše nenaplnuje.

Jakékoli výraznější angažmá také komplikuje fakt, že země Jižního Kavkazu nejsou schopné především z důvodu problematických vzájemných bilaterálních vztahů vystupovat jako jeden region. Konflikt v Náhorním Karabachu nesmiří-

telně komplikuje vztahy Arménie a Ázerbájdžánu. Arménie se sice pyšní nadstandardními vztahy s Ruskem, ale na kritické úrovni jsou vztahy se sousedním Tureckem (z historických i aktuálních důvodů). Ázerbájdžánské rozhodnutí orientovat se svým surovinovým bohatstvím na Západ přirozeně vadí Moskvě, a Baku také nemá nejlepší vztahy se sousedním Íránem kvůli příhraničním menšinám a deklarované íránské podpoře islamistických sil v Ázerbájdžánu. Gruzie sice udržuje dobré vztahy s oběma jihokavkazskými zeměmi, ale její vztahy s Ruskou federací oscilují pouze mezi špatnými a kritickými.

Evropská unie – neviditelný aktér

Prezident Saakašvili neměl po svém nástupu do funkce snadnou pozici s obhajováním svého proevropského postoje. Díky svému skromnému a nevýraznému angažmá byla Evropská unie v Gruzii považována za spíše nevýznamnou organizaci. Mnohem zásadnější přítomnost USA, při například již zmiňované totální rekonstrukci gruzínské armády, ale i z pohledu celkových investic, vedla Gruzíny daleko více k orientaci na Severoatlantickou alianci. K NATO se také i v současnosti více upírají snahy gruzínské diplomacie. Je však třeba říci, že jakkoli se i gruzínský vstup do NATO jeví jako v dohledné době spíše nereálný, jsou brány Aliance jistě blíže než plnohodnotný vstup do Evropské unie.

Vztah EU ke Gruzii by se tak dal charakterizovat jako pozice neviditelného dárce. Přestože Spojené státy investovaly v Gruzii jednoznačně velkoryseji, suma evropských peněz není vůbec zanedbatelná. V období po rozpadu SSSR do Gruzie přiteklo asi 420 milionů eur, z nichž nejvýznamnější část tvořily prostředky poslané v rámci humanitární asistence prostřednictvím EAGGF a národní alokace v rámci programu TACIS.²⁾ Není však bez zajímavosti, že „nejproevropštější“ země Jižního Kavkazu obchoduje s Evropskou unií méně než Arménie a Ázerbájdžán, když poměr dovozu a vývozu ve vztahu k Unii činí 25 procent ku 20 procentům. Jedním z evidentních závěrů však zůstává, že chce-li se EU stát významnějším a viditelnějším aktérem v Gruzii, bude se muset výrazněji zapojit do řešení klíčových bezpečnostních problémů, které se týkají prevence a řešení konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii.

V Abcházii Evropská unie sponzoruje některé projekty podporující ekonomickou a institucionální stabilitu, zakládá je

však na přísně depolitizačním principu. Výhodou takového postupu samozřejmě je, že se rozhodování o projektech nikdy nemůže stát předmětem abchazsko-gruzínských sporů. Na druhou stranu tím však EU zcela rezignuje na jakýkoli pokus vstupovat do procesu řešení konfliktu, což vyjadřuje i její nevýrazná pozice v ženevském procesu, který je primárně pod dohledem OSN. Evropské projekty tím spíše „obcházejí“ konflikt a jsou do značné míry řízeny zvenčí bez výrazné spolupráce s místními autoritami.³⁾ V Jižní Osetii je situace v některých aspektech příznivější. Evropské unii se podařilo navázat některé projekty na posuny v negociačním procesu a dohodách Společné kontrolní komise, kde je EU přítomna v několika expertních skupinách. Určitým posunem

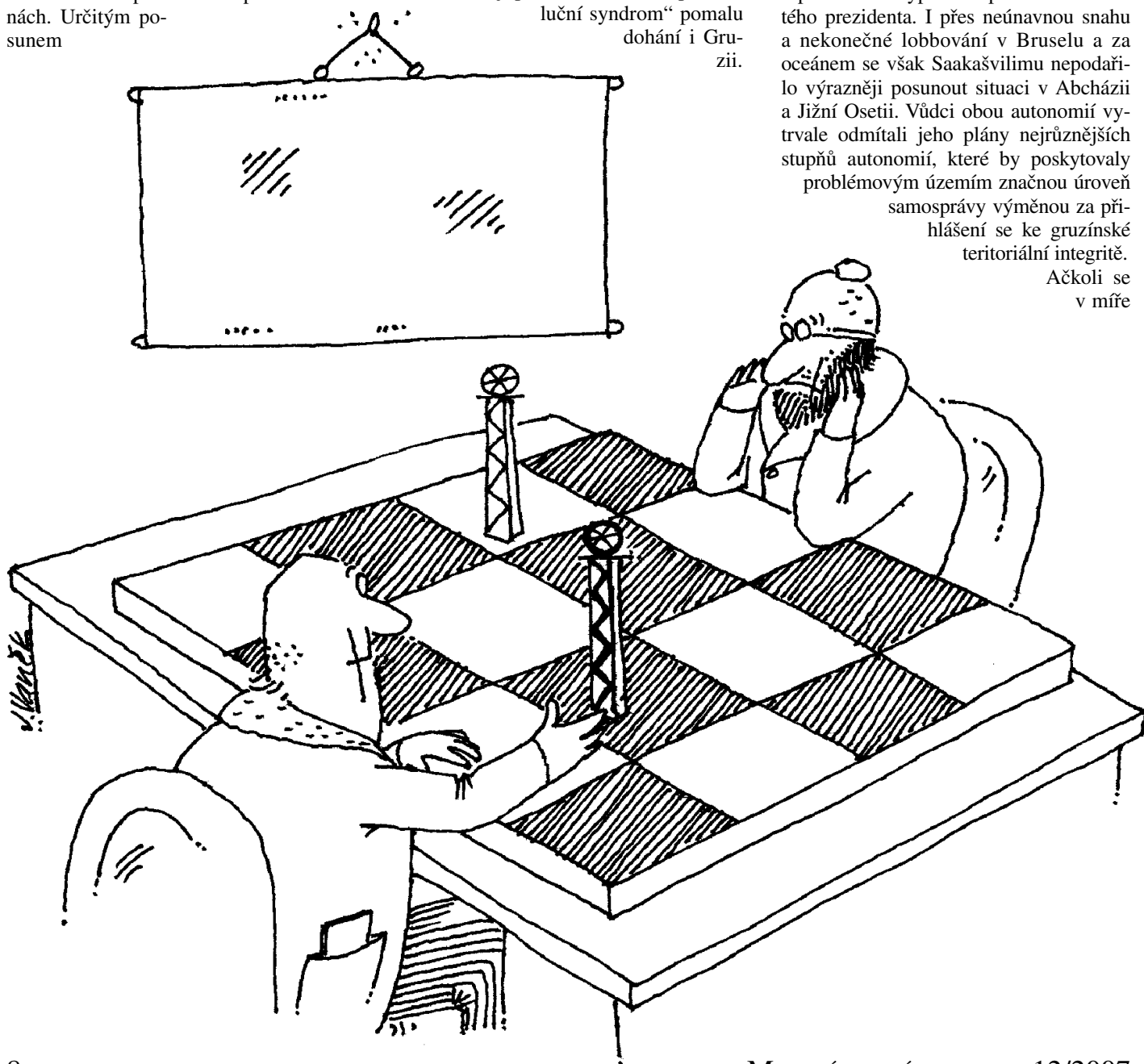
by mohlo být získání plnohodnotného členství ve Společné kontrolní komisi pro Zvláštního vyslance EU na Jižním Kavkazu. Tento krok by mohl umožnit ještě větší efektivitu evropských projektů, které se zaměřují především na ekonomický rozvoj a podporu infrastruktury.⁴⁾

Velká a nereálná očekávání

„Růžová revoluce“ byla dlouhou dobu považována za jedinou vskutku úspěšnou „barevnou“ revoluci, neboť nové generace kyrgyzských a ukrajinských politiků nedokázaly překonat porevoluční politické krize. Ani Gruzii se však nevyhnula potenciálně velmi výbušná směs velkých a nereálných očekávání a počáteční maximální podpory novým lídrům. Jak však ukazují poslední události, „porevoluční syndrom“ pomalu dohání i Gruzii.

Prezident Saakašvili si po svém zvolení vytyčil tři základní cíle. Vedle vylepšování ekonomické situace to byly boj s korupcí a politicky nejcitlivější a zároveň zřejmě nejobtížnější cíl – obnovení teritoriální integrity země. V rámci třetího cíle zaznamenal Saakašvili úspěch hned na počátku svého vládnutí, když se mu podařilo vypořádat se s dlouholetým adžarským lídrem Aslanem Abašidzem. Abašidze, který si z vlády nad Adžárií, jež sousedí s Tureckem, udělal za pomoci ruských velitelů vojenské základny v Batumi výnosný byznys, byl však relativně snadným terčem. Jeho tichá dohoda s Eduardem Ševardnadzem o dodržování teritoriální integrity a neutralitě v abchazském a osetském konfliktu výměnou za „klid k podnikání“ vypršela s pádem dlouholetého prezidenta. I přes neúnavnou snahu a nekonečné lobbování v Bruselu a za oceánem se však Saakašvilimu nepodařilo výrazněji posunout situaci v Abcházii a Jižní Osetii. Vůdci obou autonomií vytrvale odmítali jeho plány nejrůznějších stupňů autonomií, které by poskytovaly problémovým územím značnou úroveň samosprávy výměnou za přihlášení se ke gruzínské teritoriální integritě.

Ačkoli se v míře

neústupnosti obě autonomie v zásadě neliší, v letech od růžové revoluce se jejich vztahy s Tbilisi do značné míry proměnily. V Abcházii v prezidentských volbách v roce 2006 nezmobilizoval čistě proruský kandidát, ale naopak umírněný Sergej Bagapš. Přestože se vztahy mezi Suchumí a Tbilisi kompromisu neblíží, v Abcházii panuje relativní klid, a to i v často problémovém regionu Gali, který je osídlen etnickými Gruzíny. Naopak situace v Jižní Osetii se několikrát velmi vyhroutil a došlo i na střety polovojskových osetských bojůvek a gruzínských pořádkových sil (nejvýrazněji asi v létě 2005). Určité vysvětlení pro tento vývoj nabízí návrh Zvláštního vyslance EU Petera Semnebyho, který navrhuje odlišný přístup pro obě autonomie, jenž by reflektoval především rozdíl mezi zástupci obou území. Zatímco osetské vůdce líčí jako oportunisty absolutně podřízené Moskvě, kteří jsou navíc zapleteni v podivných a zřejmě i kriminálních ekonomických aktivitách, o abchazských hovoří jako o vyspělých politicích, kteří se snaží získat mezinárodní podporu, jež by snížila jejich závislost na jediném spojenci – Rusku a zvýšila jejich možnost ovlivňovat vývoj ženevského procesu.⁵⁾ Nejnovější události však naznačují i možnost posunu v Jižní Osetii, kde sílí pozice vyzyvatele dlouhodobého prezidenta Eduarda Kokojty, kterým by se mohl stát spíše progruzínský Dmitrij Sanakojev a který jako první významný osetský politik promluvil v květnu letošního roku v gruzínském parlamentu.⁶⁾

Zcela neoddiskutovatelným úspěchem prezidenta Saakašviliho v takřka sisýfovském boji s korupcí je reforma bezpečnostního sektoru, během které opustilo svá místa skoro 90 procent všech původních policistů a na jejich místa byli dosazeni noví a velmi dobře placení lidé. Podobně radikální reformou ale prošly i jiné instituce státní správy a také Státní univerzita v Tbilisi, která svého času doslova stála na nepsaných korupčních pravidlech. Za výrazné podpory Evropské unie také dochází k reformám v oblasti právního prostředí, jež jsou však výrazně složitější a mají přirozeně dlouhodobější charakter. Za kritickou lze především považovat situaci v oblasti energetiky, kde je Gruzie významně závislá na importech z Ruska. Celkem přirozeně také přetrvávají mnohé zásadní ekonomické problémy, které se jako nenaplněná očekávání staly živnou půdou současných masových protestů.

Je budoucnost Gruzie stále „růžová“?

V posledních týdnech se také otřásá dosud příliš nezkoušená politická stabilita ze-

mě. Jistě není bez zajímavosti povšimnout si některých charakteristik, spojujících současné události s těmi, které vedly ke změnám před čtyřmi lety. Jeden z klíčových mužů Ševardnadzeho vlády, ministr spravedlnosti Micheil Saakašvili, tehdy obvinil vládu z rozsáhlé korupce, klientelismu a snahy nezákonně potlačovat opozici. Saakašviliho náměstkem byl v téže době Irakli Okruašvili, který koncem září 2007 velmi razantně obvinil současnou vládu z téhož a návdavkem přidal i obvinění z účasti na vraždě prominentního politika Zuraba Žvanii a z přípravy vraždy gruzínského magnáta Badriho Patarkacišviliho. Vládní reakce na sebe nedala dlouho čekat a Okruašvili putoval do vězení s obviněním z korupce. Podle vládních vyjádření tak následoval mnohé své spolupracovníky, jimž byla korupce již prokázána. Nestandardně tvrdé veřejné obvinění a ještě méně standardní uvěznění kritika s poukazem na jeho korupční provinění (nikoli na obsah jeho vyjádření) bylo o pár dní později následováno podivnou nahrávkou, kde viditelně ořesený Okruašvili učinil na Nejvyšším státním zastupitelství „doznání“, v němž odvolal svá původní prohlášení a vysvětlil je politickou účelovostí. Přestože Okruašviliho obvinění nepůsobilo důvěryhodně, a navíc nebylo podloženo žádnými důkazy, Okruašvili samotný měl vždy poměrně významnou politickou podporu, kterou získával především jako stoupenec tvrdé linie ve vyjednáváních s konfliktními autonomiemi. V některých posledních průzkumech dokonce v popularitě předstihl prezidenta Saakašviliho, jehož podpora od revoluce klesla až pod hranici 20 procent.

Jestliže se počátkem října po Okruašviliho doznání zdálo, že pozice současné vlády je stále neotřesitelná, počátkem listopadu tyto představy vzaly rychle za své. S původní kritikou jednoho z politických rivalů současného prezidenta se rychle svezla vlna nespokojenosti se stávající hospodářskou situací. Doposud roztržitěné opoziční hnutí se pokouší sjednotit a kromě Okruašviliho, který je momentálně v exilu ve Francii a Německu, se do jeho čela postavili i další původně vládní politici – například bývalý ministr pro řešení konfliktů Goga Chaindrava či bývalá ministryně zahraničí Salome Zurbušvili. Koncem října a počátkem listopadu navíc Tbilisi zaplavila vlna masových protestů, které v konečné fázi policie rozešla za použití násilných prostředků. Podle mnohých pozorovatelů byl zásah neadekvátní. Prezident Saakašvili také přikázal vypnout vysílání soukromých televizních stanic, které jsou vůči vládě

dlouhodobě kritické, a počátkem listopadu vyhlásil výjimečný stav. Současná vláda z rozpoutání celé krize obvinila ruské tajné služby. Jako důkaz se objevilo několik nahrávek z roku 2005, kde současný opoziční lídř hovoří s představiteli ruských rozvědek.⁷⁾ Významným stoupencem opozice se naopak stal již zmiňovaný miliardář Badri Patarkacišvili, majitel jedné ze soukromých televizních stanic, kterou od něj hodlá odkoupit Rupert Murdoch, Patarkacišvili kdysi zbohatl po boku Borise Berezovského. Přestože zájmy magnáta nemusejí být tak úplně v souladu se zájmy státu, jeho peníze mohou hrát významnou roli při prezidentských volbách, jež se neplánovaně uskuteční už v lednu.

Výše popsané události jsou velmi podobné těm, o kterých se psalo touto dobou před čtyřmi lety. Okruašviliho zjevně přehnané a nepodložené obvinění posloužilo jako katalyzátor vyjádření hlubší nespokojenosti gruzínské veřejnosti. Přestože Saakašviliho vláda podnikla některé úspěšné reformy, nikdy se jí nemohlo podařit naplnit přehnaná očekávání, která po revoluci růží vzbudila. Jen obtížně se také bude zbavovat podezření z využívání selektivního obviňování z korupce. Její poslední kroky by navíc mohly otřást i doposud bezvýhradnou podporou Západu, již se Saakašvilimu vždy dostávalo. Celou situaci nejpřesněji shrnul respektovaný gruzínský politolog Gia Nodia, podle jehož z celého souboje nevycházejí poražení Saakašvili či Okruašvili, ale křehké a nevyspělé gruzínské demokratické instituce.⁸⁾

Vít Střítecký (1980) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

stritecky@iir.cz

¹⁾ Více například Emil Souleimanov, Vít Střítecký, Geopolitika kaspického regionu, in Emil Souleimanov (ed.) Rusko a Postsovětský prostor, Eurolex Bohemia, Praha 2006.

²⁾ ENP Country Report – Georgia, COM(2005) 72.

³⁾ Více například ve zprávě International Crisis Group Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's role z března 2006.

⁴⁾ Více například Vít Střítecký, „The South Caucasus: a challenging region“, in Petr Kratochvíl (ed), The EU and its Neighbourhood: Policies, Problems, and Priorities, Ústav mezinárodních vztahů, 2006 či Vít Střítecký, „The South Caucasus in the European Periphery“, in Birgul Demirtas Coskun and Bezen Belemir Coskun (eds.), Neighbourhood Challenge: European Union and Its Neighbours, Universal Publishers, připraveno k vydání.

⁵⁾ RFE/RL Caucasus Report, March 29, 2007.

⁶⁾ RFE/RL Newline, May 11, 2007.

⁷⁾ RFE/RL Newline, 27/10 – 7/11 2007.

⁸⁾ Viz rozhovor pro RFE/RL, October 5, 2007.

Rozcestí arménské politiky

TOMÁŠ ŠMÍD

Arménská politika se ocitá na rozcestí, což souvisí s blížícími se prezidentskými volbami. V létě proběhly prezidentské volby v neuznané Náhorní karabašské republice (NKR), které lze do značné míry označit za test před důležitějšími volbami v Arménii, bez jejíž faktické podpory by NKR nemohla vůbec existovat. Teprve výsledky v Jerevanu mohou rozhodnout o tom, zda se „zamrzlý konflikt“ o Náhorní Karabach výrazně posune směrem ke smysluplnému řešení.

Předehra v Náhorním Karabachu

Hlasování o prezidentovi v Národní karabašské republice, tzn. státě, který nikdo neuznává, proběhlo v červenci tohoto roku. Bylo ve znamení odchodu Arkadije Gukasjana, který regionu vládl přes deset let. Z několika kandidátů vynikli dva favorité – Bako Saakjan a Masis Mailjan. Prvně jmenovaný kandidát, bývalý šéf karabašské Národní bezpečnostní služby, zastával spíše konzervativní a proruské postoje, kdežto Mailjan vykazoval prozápadní a relativně liberální názory. Saakjanovou výhodou byla podpora dosavadního prezidenta Gukasjana, jenž vyzdvihoval jeho „kredibilitu, smysl pro odpovědnost a jedinečné organizační schopnosti“. Mailjan se snažil argumentovat tím, že NKR potřebuje demonstrovat svůj demokratický charakter, čemuž by měly pomoci právě prezidentské volby. Stěžoval si též na fakt, že všechny čtyři strany zasedající v Národním shromáždění, včetně opoziční Arménské revoluční federace Dašnakutjun a Hnutí 88, podporují jeho protikandidáta. Stejně tak byl Mailjan diskriminován v rámci předvolebního boje různými ústrky ze strany vládnoucích sil.

Podporu Saakjana vysvětlovali i opoziční lídři Mosjan (Dašnakutjun) a Bagdasarjan (Hnutí 88) nutností zachovat národní jednotu tvář v tvář „zhoršujícím se vnitřním i vnějším problémům“.

Programové rozdíly mezi oběma politiky nebyly zásadní. Oba požadovali uznání Náhorního Karabachu jakožto nezávislého státu, vytvoření nových pracovních míst, sociální spravedlnost, podporu vzdělávání apod. Mailjan přece jen více akcentoval nutnost reformy a boj proti korupci.

Voleb se zúčastnilo přes 60 procent voličů a nakonec skutečně drtivě zvítězil protežovaný Bako Saakjan, který obdržel

více než 85 procent hlasů, kdežto Mailjan pouhých 12 procent. Mailjan nakonec volební výsledek uznal a označil své klání se Saakjanem za ukázkou demokratického vývoje v Náhorním Karabachu.

Ve skutečnosti se v náhorněkarabašské politice nic nemění. Saakjan – mimo chodem rodák přímo ze Stepanakertu – představuje proruského politika s image důstojníka KGB. Bývalý mechanik udělal ovšem kariéru až během války o Náhorní Karabach, kdy byl jedním z polních velitelů. Později byl ministerským radcem, ministrem vnitra a od roku 2001 šéfem Národní bezpečnostní služby. Navzdory své pověsti tedy nepatří k sovětským kádřím. V zájmu zachování proruského směru v Náhorním Karabachu obdržel podle mnohých pozorovatelů Saakjan podporu nejen od Gukasjana, ale přímo z Moskvy, a to i finanční. A jestliže Saakjana podporovala Moskva, logicky se těšil i podpoře Jerevanu v čele s dalším veteránem náhorněkarabašské politiky – dosluhujícím arménským prezidentem Robertem Kočarjanem.

Saakjanovo vítězství neznamena příliš dobré vyhlídky ani pro řešení konfliktu s Ázerbájdžánem, poněvadž Saakjan jasně deklaruje touhu po vyhlášení nezávislosti a ve skrytu duše nejspíše touží po připojení k Arménii. Na druhou stranu jako šéf tajné služby má bezesporu dokonalý přehled o situaci v Náhorní karabašské republice, a pokud bude schopen připustit si hloubku problémů, kterým čelí nejen NKR, ale i Arménie, je možné, že se odhodlá k zásadním jednáním.

Návrat bývalého prezidenta

Ovšem i v takovém případě by nezbytně potřeboval oporu v Jerevanu, kde proběhnu prezidentské volby 19. února 2008, a téma řešení konfliktu o Náhorní

Karabach a s tím související kopírování nálad veřejnosti bude mít na rozhodování tradičně nacionálně naladěných arménských voličů zásadní vliv.

V souvislosti s celou historií řešení konfliktu je navýsost zajímavý fakt, že v posledních měsících dominuje arménské politice velké téma – zda se do vrcholové politiky vrátí první prezident nezávislé Arménie Levon Ter Petrosjan jakožto kandidát v prezidentských volbách. Ter Petrosjan opustil prezidentský post právě v souvislosti se svým smířlivým postojem k jednomu z mírových návrhů na urovnání konfliktu o Náhorní Karabach. Jeho souhlas s tzv. fázovým přístupem k řešení konfliktu vedl po nátlaku nacionalistické opozice v únoru 1998 k jeho rezignaci. Jeho nástupcem se stal zastánce tvrdé linie – karabašský rodák a tehdejší premiér – Robert Kočarjan, který je prezidentem země dodnes.

Ter Petrosjanovy šance na úspěch ovšem zůstávají nejasné, a to už jen z toho důvodu, že stál dlouho mimo arménskou politiku. Situace se ovšem může velmi rychle změnit a dvaadesátiletý exprezident může získat podporu pro volební kampaň z mnoha politických frakcí nespokojených s Kočarjanovou politickou praxí. V rámci opozice, která postrádá charismatického sjednotitele a předáka, by se Ter Petrosjan prosadit mohl, jelikož osobností jeho formátu poskytuje arménská společnost minimum, pokud vůbec nějakou. Ter Petrosjan měl nemalé renomé již v dobách SSSR a charisma a intelekt, kterým tento bývalý spisovatel disponuje, budí respekt. A to především, jak připomíná sociolog Aharon Abedikjan, ve srovnání s dalším ohlášeným prezidentským kandidátem – premiérem Seržem Sarkisjanem.

Ter Petrosjan ohlásil svou kandidaturu na dvacetitisícové demonstraci v Jerevanu v říjnu tohoto roku. Mluvil asi 90 minut a sklídl velký aplaus. Jeho kandidatura by mohla znamenat obrát v situaci v rámci opozice a naděje do něj ostatně vkládá řada opozičních příznivců. Na druhou stranu existují i hlasy, které připomínají Ter Petrosjanovo angažmá v nacionalistickém hnutí v druhé polovině 80. let, které ho vyneslo do prezidentského křesla a přispělo rozhodující měrou k eskalaci konfliktu v Náhorním Karabachu v regulérní válku.

Kdo zruinoval arménskou ekonomiku?

Ter Petrosjanova taktika je nikoli nepodobná předákovi sovětské Arménie Kare-

nu Demirčjanovi či jeho někdejšímu ázerbájdžánskému protějšku Gejdaru Alijevovi, kteří se do nejvyšších funkcí vraceli také po zhruba desetileté pauze. Ovšem Ter Petrosjan na rozdíl od nich nereprezentuje onu nostalgii po klidné, bezpečné a stabilní sovětské éře. Jeho vláda v letech 1991–1998 taktéž v mnohých evokuje období války, ekonomické krize, nedostatku elektrické energie a masového vystěhovalectví. Provládní média logicky neopomínají tato fakta připomínat a řada voličů na jejich slova slyší.

Ter Petrosjan používá na adresu současné vládní administrativy poměrně silná slova, kdy označuje Kočarjanovu Arménii za nedemokratický a gangsterský stát, který potlačuje opozici a svobodné podnikání. Obvinil ji z rozkradení tří až čtyř miliard USD. Padala též obvinění z vytváření monopolů ve strategických podnicích, které jsou nadto v područí ruského kapitálu, a nebezpečného propojování politických elit s podnikatelskými. Nutno podotknout, že jeho slova mají reálný základ, jelikož Kočarjanova vláda má za sebou celou řadu problematických či neprůhledných rozhodnutí, kroků a metod. Ter Petrosjan taktéž jednoznačně

prohlásil, že případný budoucí arménský hospodářský vzestup je nemyslitelný bez vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach, který je již přes třináct let regulován pouze příměřím a na obou stranách zákopů dochází ke stále častějším provokacím. Opět vyzval Kočarjana, aby přistoupil na kompromisní mírovou dohodu s Ázerbájdžánem a nelpěl tolik na statutu Náhorního Karabachu. Kočarjan stejně jako provládní média reagoval na Petrosjanovu řeč komentářem, že „lidé se zajisté nechtějí vrátit do let 1995–1996“. Obvinil Ter Petrosjana ze zruinování arménské ekonomiky, ohrožení národní existence kvůli masovému vystěhovalectví a dalších nešvarů.

Ačkoliv jistou míru Ter Petrosjanovy odpovědnosti nelze v této souvislosti popřít, je nutno podotknout, že spousta procesů souvisejících s rozpadem SSSR nemohl při nejlepším vlivu ovlivnit a že Kočarjanova administrativa mnohé z dě-

dictví Petrosjanovy vlády za devět let neopravila.

Arménie a Národní Karabach zůstanou spojenými nádobami

Závěrem lze konstatovat, že pokud zvítězí v arménských prezidentských volbách Serž Sarkisjan, nelze očekávat na „karabašské frontě“ v tandemu se Saakjanem žádné přelomové změny. Arménie i NKR zůstanou proruskými a nacionalistickými entitami s demokratickými deficity a ekonomickými problémy, které mohou časem dosáhnout stavu, jenž by mohl přímo ohrozit arménskou státní (a národní) existenci. Zvítězí-li Ter Petrosjan a dokáže svou politiku vnutit Saakjanovi (a hlavně ji sám – především tváří v tvář ruským zájmům – dodržet), existuje možnost, že se *zamrzlý konflikt* o Náhorní Karabach výrazně posune ke smysluplnému řešení. Ovšem i v takovém případě by se jednalo o proces „na léta“, a nikoli „na měsíce“.

Tomáš Šmíd (1979) působí jako asistent na Katedře politologie FSS MU. Zabývá se novými bezpečnostními hrozbami, konflikтологиí a postsovětským prostorem.

tsmid@centrum.cz

Současný Ázerbájdžán aneb Moc ropy

ELTAY DILBAZI

Výrazné zásoby ropy na dně Kaspického moře zajišťují autoritářské vládě v Baku relativně silnou pozici ve vztahu k Rusku a Spojeným státům a přispívají k její stabilizaci. Řešení konfliktů uvnitř (potlačování opozice), ale i vně (Náhorní Karabach) Ázerbájdžánu tak bude i nadále odkládáno.

Rodinný klan vs. roztříštěná opozice

Po výměně moci v rámci rodinného klanu se stal v roce 2003 nástupcem nemocného charismatického ázerbájdžánského prezidenta Gejdara Alijeva jeho syn Ilham Alijev. Změnu v čele státu formálně posvětily prezidentské volby z 15. října 2003, při nichž získal Ilham Alijev 76,8 procenta, zatímco představitelé opozice se museli spokojit s podstatně horšími výsledky: Isa Gambar (Musavat – konzervativci 14 procent), Lala Šovket (Liberální strana 3,6 procenta), Etibar Mammadov (Strana nezávislostí 2,9 procenta).

Poslední parlamentní volby se konaly v Ázerbájdžánu 6. listopadu 2005 a jejich výsledky vzbudily na krátkou dobu zájem světových médií. Pozorovatelé OBSE v této souvislosti konstatovali, že průběh hlasování byl narušen ve většině volebních obvodů; opozice je označila za zmanipulované od samého počátku. Není proto žádným překvapením, že při volbách zvítězila prezidentská strana Nový Ázerbájdžán (Yeni Azərbaycan Partiyası – YAP). Ze 125 poslaneckých křesel jich obsadili poslanci z YAP 58. Hned za prezidentskou stranou následovala tzv. Koalice svobody (Azadlıq koalisiyası) s osmi místy, různí „nezávislí“ kandidáti obsadili dohromady 42 místa a zbývající křesla připadla na zástupce menších stran.

Když členové opozičních politických stran neuznali výsledky parlamentních voleb z listopadu 2005 jako legitimní a svůj protest projevíli shromážděním na náměstí „Svobody“ (Azadlıq meydanı), byli vystaveni represím ze strany policie,

armády a bezpečnostních složek. Záběry z televizních zpráv a dalších médií přitom dávaly tušit, že to nebyl pouze obyčejný policejní zásah proti demonstrujícím. Tento akt ze strany „vlády“ fakticky znamenal, že její vůle klást silný odpor je opravdu značná a cesta k „demokracii“ je otevřena. Někteří ze zúčastněných se asi naivně domnívali, že by opravdu mohlo dojít k nějaké „barevné“ revoluci, podobně jako v řadě sousedních států.

Politická nemohoucnost opozice je dána jejím značným rozštěpením, k němuž přispěla také smrt prvního ázerbájdžánského prezidenta, jenž byl zvolen v roce 1992 ve svobodných volbách, Abulfaze Elčibeje. Ačkoli Elčibej žil od svého svržení v roce 1993 v tureckém exilu, představoval pro Alijeva jedinou hrozbu. Po jeho smrti v srpnu 2000 se atmosféra v rámci opozičních sil razantně změnila. Změnila se také důvěra lidí v opoziční síly. Nejednotnost, vnitřní roztržky a slabé, ba dokonce mizerné organizační zázemí opozičních stran, vedlo dokonce k tomu, že se začalo hovořit o „neexistenci opozice“. Dnes proto v Ázerbájdžánu neexistuje reálná opozice, nýbrž loutkové politické strany, které se snaží nějakým způsobem přizpůsobit se politické linii prezidenta Alijeva, a tím doslova přežít.

Stabilita místo západních hodnot

Opoziční síly v tomto případě také podcenily moc ropy a s tím souvisejících politických her.

Je pravda, že OBSE jen mírně kritizovala porušování demokratických pravidel v průběhu parlamentních voleb a že členské státy Evropské unie se rozhodly po vzoru Spojených států nekazit vztahy

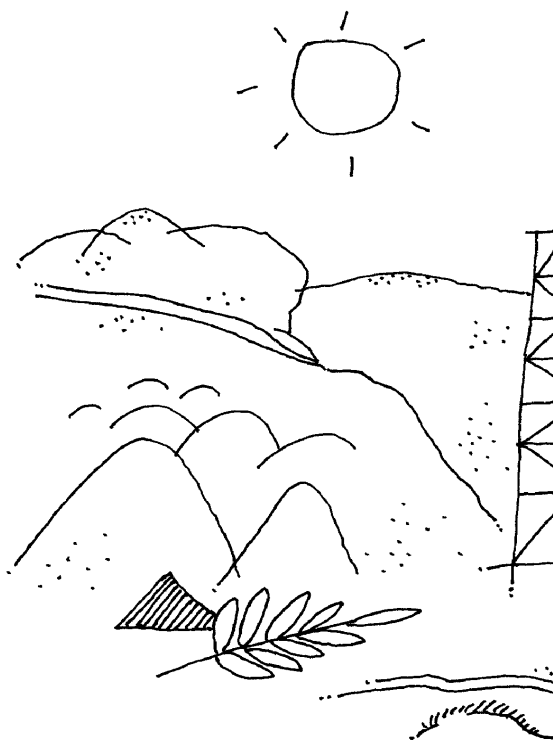
s vládnoucím prezidentem. V konečném důsledku proto zemi nepostihly žádné sankce celosvětových institucí, jako třeba Světové banky. Na základě těchto signálů ze Západu, začali místní lidé věřit tomu, že to, co jejich vláda nazývá „demokracií“, je demokracií i ve skutečnosti.

Několik tisíc demonstrujících během posledních parlamentních voleb z listopadu 2005 ukázalo míru znechucení obyvatelstva a ztrátu důvěry ve vládu. Nemalou roli v tomto případě také hrály způsoby zastrašování lidí, kteří chtěli podle opozice vyjádřit protest proti porušování lidských práv ve státě.

Dnes se zdá, že pro občany Ázerbájdžánu je stabilita jako stav bez války a anarchie, která panovala do příchodu Gejdara Alijeva asi cennější než „nějaké západní hodnoty“. Proto není divu, že marná snaha neschopné opozice není už pro obyvatelstvo atraktivní, protože moc, kterou voliči svěřili dnešní opozici v letech 1992 až 1993, kdy byl prezidentem Elčibej a vládní elitu tvořili dnešní předsedové opozičních stran Isa Gambar, Etibar Mammadov aj., vyústila v anarchii a ztrátu území během karabašské války.

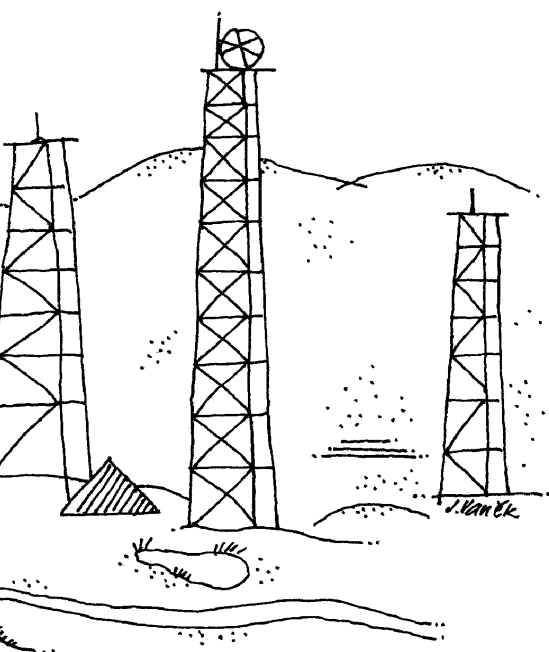
Pozice současného prezidenta Ilhama Alijeva je výjimečná tím, že má k dispozici:

- moc koncentrovanou ve svých rukou
- paralyzovanou opozici
- enormní peněžní finanční prostředky
- miliardové příjmy plynoucí z exportu ropy
- silnou podporu Západu.

Pokud jde o postoj západních států vůči dnešní politické situaci v Ázerbájdžánu, je možné jejich chování označit jako zcela racionální. V situaci, kdy Západ řeší stále naléhavěji otázku energetické bezpečnosti, a hledá zejména z dlouhodobé perspektivy alternativní dodavatele, je energie získaná z pánve Kaspického moře přímo ideální. A dokud existují takové státy, jako je Ázerbájdžán, jež se orientují hlavně na těžbu nerostných surovin, tedy převážně ropy, a otázky související s vlivem těžby na životní prostředí stojí zároveň až na posledním místě, budou se tyto země nacházet v centru zájmu západních států. A nebude jim vadit ani vysoká míra korupce.

Podle některých pesimističtějších analytiků nemají západní státy v rámci jejich „velké hry“¹⁾ o ropu z čistě racionálního hlediska zájem na změně stabilní vlády v Ázerbájdžánu, neboť miliardové investice západních energetických gigantů, jako jsou BP, AMOCO, PENZOIL, Chevron, Royal Dutch Shell, ENI aj., do ázerbájdžánského energetického průmyslu hrají roli tzv. stabilizačního prvku pro geopolitickou situaci v regionu. Dokonce i potenciální ohnisko konfliktů a zároveň nejbolestivější téma pro ázerbájdžánskou společnost, jímž je otázka Náhorního Karabachu, nemůže počítat s nějakým řešením, dokud se nevyčerpají ropné zásoby, protože by to mohlo destabilizovat situaci v regionu, a tím značně ohrozit vložené investice. Z tohoto hlediska se jeví zachování *statu quo* v otázce Náhorního Karabachu oběma stranám, Západu i Ázerbájdžánu, jako nejvíce vyhovující.

Zrada se nevyplácí

Vláda Gejdara Alijeva a poté Ilhama Alijeva bývá v rámci ázerbájdžánské společnosti označována jako vláda „nachičevanského klanu“.²⁾ Napjatá situace, která panovala před parlamentními volbami v roce 2005, docela šokovala ázerbájdžánskou společnost, neboť během několika dnů bylo pozatýkáno několik klíčových ministrů. Mezi ně patřil například ministr hospodářského rozvoje Farhad Alijev a jeho bratr, prezident naftového holdingu AZPETROL, Rafik Alijev, ministr zdravotnictví Ali Insanov, vedoucí úřadu předsedy vlády Akif Muradverdiev, bývalý ministr financí Fikret Jusifov a řada dalších vedoucích osob ze státního aparátu. Všichni výše jmenovaní byli obviněni hlavně z pokusu o provedení státního převratu, korupce a překročení úředních pravomocí.

Zatčení nejkorumpovanějších ministrů považovali někteří lidé za správný krok, kterým vláda řeší otázku korupce ve státě. Na druhou stranu některé skupiny tvrdily, že tento akt svědčí o rozkolu vládních elit při rozdělování majetku a že tímto v podstatě nejvyšší státní síly ukázaly, že nikomu není dovoleno „přejít“ do jiného tábora či „zradit“. Také se tím potvrdilo, že jakýkoli krok proti vládě za účelem destabilizace vnitropolitické situace je odsouzen k neúspěchu.

Po provedení vnitřních „čistek“ se vnitropolitická situace v Ázerbájdžánu zase stabilizovala a vláda se zaměřila spíše na řešení ekonomických otázek. Dá se říci, že ze statistického hlediska opravdu došlo k nárůstu přílivu peněz ze zahraničí a také se zvýšil růst hospodářství, což ukazuje nárůst HDP o 26,4 procenta³⁾ v roce 2007. Nezaměstnanost také klesla na 20 procent a inflace na 11 procent.

Zvýšení exportu, který tvoří z více než 80 procent ropa a ropné výrobky, je hlavně důsledkem vývoje energetického průmyslu, který zažil po podepsání tzv. „kontraktu století“⁴⁾ obrovský rozmach.

Mezi Západem, Ruskem a Íránem

Působení nadnárodních energetických společností v Ázerbájdžánu svým způsobem ovlivnilo jak zahraničněpolitickou, tak i ekonomickou situaci v zemi. Vzhledem k tomu, že přes devadesát pět procent energetických společností působících v Ázerbájdžánu jsou *americko-evropského* původu a jejich vliv na prozápadní orientaci země je velmi značný. V tomto případě dochází k zastřešování ekonomických aktivit politickými zájmy. Tyto aktivity se projevují hlavně ve stavbě ropovodů nezá-

vislých na Rusku, jako je ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan, financovaný Spojenými státy a Evropskou unií. Do téže kategorie patří i jihokavkazský plynovod (Šah Deniz), který vede do tureckého města Erzurum a jenž má být dokončen koncem roku 2007. V poslední době nejaktuálnější a ze strany Evropské unie podporovaný projekt NABUCCO, který v sobě zahrnuje stavbu sítě plynovodů ze Střední Asie (Kazachstánu a Turkmenistánu) a Kaspického moře (Ázerbájdžán) do Rakouska, svědčí o velkém zájmu Spojených států a Evropské unie, aby nedocházelo k zahraničně- a vnitropolitické destabilizaci v Ázerbájdžánu.

Hlavní body změn v zahraničněpolitické orientaci se primárně objevují ve vztahu Ázerbájdžánu vůči Rusku, což se projevuje zejména tím, že ruské energetické společnosti jsou angažovány minimálně v ázerbájdžánském těžebním průmyslu. Podle některých ruských analytiků byl dalším „protiruským“ krokem ze strany Baku vstup do ekonomického uskupení GUAM (Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán a Moldávie), přičemž od nástupu Ilhama Alijeva do čela státu je tomuto uskupení přikládán zvýšený význam. Přesto se ale snaží být ázerbájdžánská zahraniční politika vůči Rusku vyvážená, což souvisí zcela jistě i se skutečností, že Rusko může sehrát důležitou roli při řešení konfliktu v Náhorním Karabachu.

Primární otázkou politické elity v Baku je tak zachování rovnováhy ve vztazích jak vůči Západu, tak i Rusku.

Kromě toho v regionu existuje ještě jeden velmi důležitý mocenský faktor, kterým je Írán, jenž svou přítomností ovlivňuje zahraničněpolitickou a vnitropolitickou situaci země. Ovlivňování vnitřní politiky se děje především ve formě financování aktivit islámských fundamentalistů. Pokud jde o ovlivňování zahraniční politiky Ázerbájdžánu, je patrná v otázkách souvisejících s Náhorním Karabachem. Zjevná podpora, kterou poskytuje Írán Arménii, je vidět jak z hlediska ekonomického (stavba plynovodu, železnice z Íránu do Arménie), tak politického.

Eltay Dilbazi (1981) je doktorandem na FSS MU v Brně.

65474@mail.muni.cz

¹⁾ E. Souleimanov, Rigorozní práce. S. 67.

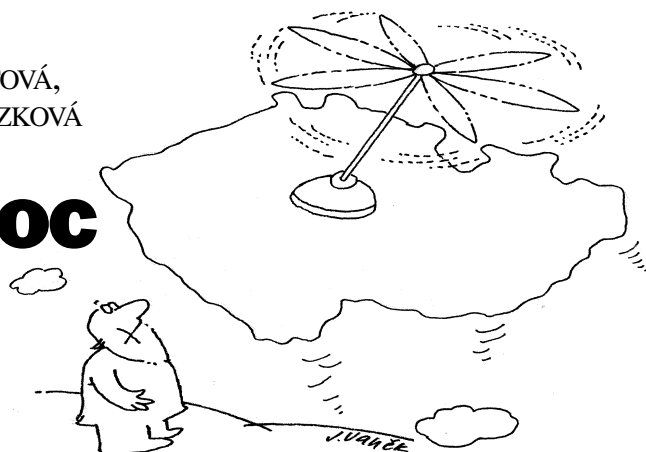
²⁾ Šmíd, Tomáš „Alijev v Ázerbájdžánu“ www.cepsr.com/clanek.php?ID=248

³⁾ www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2909.htm

⁴⁾ Dilbazi, E. „Působení nadnárodních energetických společností na Kaspickém regionu“, diplomová práce.

Češi si humanitární pomoc poprvé vyzkoušeli na Kavkaze

JANA LHOTOVÁ,
SYLVIE VOZKOVÁ

Počátky české humanitární pomoci jsou v podstatě spjaty s oblastí Jižního Kavkazu. V roce 1988 se několik pražských studentů rozhodlo vyhlásit sbírku na pomoc Arménii, jejíž severozápadní částí otřásl silné zemětřesení. Katastrofa si vyžádala desetitisíce obětí a zanechala statisíce osob bez střechy nad hlavou. Obrovská vlna solidarity tuzemských obyvatel umožnila do postižené oblasti letecky dopravit padesát tun materiálu. Kampaň na podporu této kavkazské republiky navíc pomohla vytvořit základ skupiny lidí, kteří se svým způsobem přihlásili ke spoluodpovědnosti za dění ve světě. Někteří z nich stáli později u zrodu společnosti Člověk v tísni.

V roce 1992, kdy vypukla otevřená válka mezi Arménií a Ázerbájdžánem o Náhorní Karabach, vyhláší nově vzniklý novinářsko-humanitární tým Epicentrum veřejnou sbírku na pomoc regionu. V následujícím roce vzniká v oblasti stálá mise, která rozděluje pomoc na místě až do roku 1994. To už se humanitární aktivity přesunuly do Nadace Člověk v tísni při České televizi.

Čečensko

Kavkaz patří k jazykově a kulturně nejpestřejším regionům na světě. V minulosti byla oblast oblíbenou turistickou destinací, ale po rozpadu Sovětského svazu se proměnila v nestabilní, a často válečnou zónu. V roce 1994 se rozhořel válečný konflikt v Čečensku, které bojovalo za svou nezávislost na Ruské federaci. Člověk v tísni vyhlásil v témže roce sbírku na pomoc Čečensku a na severním Kavkaze zřídil stálou misi. Konflikt skončil v podstatě vítězstvím čečenských povstalců, z kterého se ale netěšili dlouho.

Další pokus o připojení silou Rusko zahájilo v roce 1999. Člověk v tísni byl jednou z prvních zahraničních humanitárních organizací, která samostatně projela s větším nákladem potravin do Čečenska. První konvoje, vypravené z prostředků veřejné sbírky SOS Čečensko, dorazily do zničeného hlavního města Grozného v únoru a březnu 2000. V Čečensku i sousedním Ingušsku, kam se během války přesunulo téměř 200 000 uprchlíků, pak Člověk v tísni začal postupně spouštět řadu dlouhodobých projektů. Objem pomoci během pěti a půl roku působení společnosti na severním Kavkaze přesáhl 600 milionů korun. Na koordinaci projektů se podílelo přes dvacet mladých lidí

z Česka a Slovenska a téměř čtyři stovky místních obyvatel.

Ze začátku přivázel Člověk v tísni do Čečenska především potravinovou pomoc. Nejprve ji tvořilo jen několik pytlů rýže, mouky a jablek, postupně se však podařilo vytvořit stabilní distribuční síť potravin a hygienických potřeb ve zničeném Grozném. Nadace se stala největším výkonným partnerem Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR) a Světového potravinového programu OSN (WFP) a největším distributorem humanitární pomoci v čečenském hlavním městě. Úkolem společnosti bylo zabezpečit každý měsíc základními potravinami a hygienickými potřebami dvě třetiny nejhůře postižených obyvatel Grozného, tedy asi 45 000 lidí. To ve výsledku znamenalo každý rok dovést a distribuovat více než 8 500 tun potravin.

Postupem času se začal klást důraz na aktivnější formy podpory. Jednou z nich byl i program „Jídlo za práci“ (Food for Work). V druhé polovině roku 2004 se takto jen v hlavním městě podílelo na drobných rekonstrukčních činnostech, úklidu ulic či rozebírání ruin přes 3 000 lidí měsíčně.

Člověk v tísni začal už v roce 2000 rekonstruovat školy a školní zařízení. Oprava škol pomohla nejen obnovení pravidel-

né školní docházky dětí, ale zároveň přispěla k celkové stabilizaci a oživení oblasti Grozného. Několik vybraných škol otevřelo psychosociální centra, která dětem pod dohledem profesionálních psychologů a pedagogů poskytovala nezbytnou péči ve formě skupinových i individuálních terapií. V roce 2005 fungovalo v Grozném dvanáct center psychosociální pomoci, která pomáhala zhruba 500 dětí měsíčně. Na tuto činnost byly těsně navázány projekty volnočasových aktivit, jakými byly například zájmové kroužky, hudební a taneční hodiny, výtvarné a dramatické kroužky a sportovní kluby.

Přestože se od roku 2000 začali lidé postupně vracet zpět do Čečenska, zůstával poměrně stále velký počet (asi 150 000) Čečenců v uprchlických táborech v Ingušsku. Pouze 30 procent dětí uprchlíků mělo v té době možnost chodit do školy. Člověk v tísni proto zahájil projekt stanových alternativních škol, kterých se do roku 2002 podařilo otevřít sedmadvacet. Výuku zajišťovali učitelé, kteří byli rovněž uprchlíky a možnost uplatnění v těchto školách byl často jediným příjmem pro jejich rodiny. Tento projekt se postupně stal největší sítí náhradního školního vyučování pro uprchlíky v Ingušsku.

V druhé polovině roku 2004 začaly ruské úřady vyvíjet enormní tlak na omezení aktivit mezinárodních neziskových organizací pracujících na severním Kavkaze. Z neopodstatněných důvodů pak ruské úřady neprodloužily pracovní registraci i Člověku v tísni. Společnost musela definitivně ukončit svou činnost na Kavkaze v létě roku 2005. Před odchodem z regionu založila nadace z týmu zkušených místních zaměstnanců novou neziskovou organizaci – Centrum Humanitární Pomoci (CHA).

Současné aktivity na Kavkaze

Nyní má Člověk v tísni na Kavkaze dvě stálé mise. Jedna působí v Arménii, kam

se společnost vrátila v roce 2003. O dva roky později pak vznikla mise také v sousední Gruzii. Obě mise jsou menšího rozsahu, dohromady v nich pracují pouze tři zaměstnanci Člověka v tísní a finanční objem projektů se pohybuje v řádu několika milionů korun.

V **Arménii** zahájila nadace činnost projektem zaměřeným na prevenci nelegální migrace ze země do České republiky. Projekt vyhlásilo české ministerstvo vnitra v reakci na velký počet nelegálních arménských přistěhovalců. K cílům programu patří také stabilizace a zajištění místních životních podmínek tak, aby opadly důvody k útěku do ciziny.

Arménská mise pracuje ve dvou rovinách. V Jerevanu provozuje Člověk v tísní informační centrum, které je hlavní složkou **sociálních programů a osvěty**. Cílem informačního centra je seznámit arménskou společnost s riziky nelegální migrace a obchodu s lidmi či azylovou politikou České republiky, potažmo celé Evropské

unie. Arménie je zemí, kde na státní úrovni neexistuje funkční strategie, jak se s touto problematikou vypořádat. Člověk v tísní proto také iniciuje informování veřejnosti prostřednictvím novinových článků či tematických příloh a debatních pořadů v rozhlasu a televizi.

V Kotajském kraji se pak společnost zaměřuje na **místní rozvoj a zdroje obživy**. Kdysi průmyslová oblast nedaleko Jerevanu je v současné době postižená silnou recesí a nezaměstnaností a programy mají zmírnit dopady ekonomické krize. V prvních letech projektu byly opraveny budovy školek a školy ve městě Čarencavan či zrekonstruován zavlažovací systém vesnice Fantan. V současné době se pozornost soustřeďuje spíše na podporu drobných podnikatelů formou mikropůjček a malých grantů, pro veřejnost zajišťuje Člověk v tísní ekonomické a právní poradenství či rekvalifikační kurzy. Na místě také Člověk v tísní založil dvě neziskové organizace,

které se na projektech podílejí a v budoucnu by měly rozvíjet další vlastní aktivitu.

Do **Gruzie** původně přišel Člověk v tísní s projektem podobným arménskému, také financovaným Ministerstvem vnitra ČR. I tento projekt se skládá ze dvou částí – informativní s cílem zamezit nelegální migraci a rozvoje vybraného regionu.

Místní rozvoj je soustředěn do města Tkibuli ve východní části kraje Imereti, kde společnost Člověk v tísní usiluje o zlepšení ekonomické situace místních obyvatel a celkovou stabilizaci regionu. Hlavním problémem tohoto kdysi prosperujícího hornického městečka zůstává nedostatek finančních prostředků pro začínající podnikatele i přetrvávající tradiční smýšlení obyvatelstva spoléhajícího se na pomoc státu. Projekty společnosti Člověk v tísní jsou tedy soustředěny na zlepšení místní infrastruktury, materiální podporu drobných podnikatelů a koncepční práci s místní samosprávou i obyvateli.

PROGRAMY A FINANCOVÁNÍ		POSKYTOVANÁ SLUŽBA
ARMÉNIE	PODPORA VYBRANÉ OBLASTI A PREVENCE NELEGÁLNÍ MIGRACE MV ČR	- Podpora drobných živnostníků - Pořádání rekvalifikačních kurzů - Ekonomické a právní poradenství - Informační kampaň o rizicích nelegální migrace - Podpora rozvoje občanské společnosti, budování kapacit - Založení keramické dílny, spoluúčast
	PODPORA VYBRANÉ OBLASTI A PREVENCE NELEGÁLNÍ MIGRACE MV ČR	- Podpora drobných živnostníků - Oprava střech panelových domů - Vzdělávací a volnočasové aktivity pro děti - Prevenční informační kampaň a organizace seminářů - Podpora rozvoje občanské společnosti, budování kapacit - Podpora drobných zemědělců
GRUZIE	PODPORA TURISMU V KAZBEGI <i>Polská ambasáda</i>	- Rozvoj ekoturismu - Vznik a podpora místní organizace Horský dům
	ZPRACOVÁNÍ MLÉKA V DMANISI <i>MZe ČR</i>	- Rekonstrukce malého závodu na zpracování mléka - Zakoupení techniky na zpracování mléka - Odběr mléka od drobných farmářů v oblasti
	REINTEGRACE GRUZÍNSKÝCH UPRCHLÍKŮ <i>Anaem, Francie</i>	Podpora lidí navracějících se z Francie do Gruzie
ČEČENSKO	REKVALIFIKAČNÍ CENTRUM MV ČR	Pořádání rekvalifikačních truhlářských kurzů v chráněné dílně

PŘÍJEMCI POMOCI
17 malých firem 26 absolventů - přes 120 konzultací - obyvatelé Arménie 2 založené NNO 20 uživatelů
4 podnikatelé, min. 10 nových pracovních míst 8 bloků opraveno 55 dětí - obyvatelé Gruzie - založená NNO - zemědělci v oblasti
- obyvatelé Kazbegi (2 500) a turisté - obyvatelé Kazbegi
3 farmáři chovající dobytek 3 farmáři chovající dobytek - drobní chovatelé dobytka v regionu
34 rodin se účastní projektu
přes 120 absolventů

Projekty společnosti v Gruzii však zahrnují větší škálu aktivit a dotýkají se i jiných tematických oblastí: turismu, zemědělství a integrace navracejících se gruzínských emigrantů.

Turismus tvoří obrovský, dosud plně nevyužitý potenciál země. Nedávno zahájený projekt na **podporu turismu v Kazbegi**, v podhorském městečku na severu Gruzie, kam směřuje většina turistů, usiluje o vybudování hostelu a informačního centra, kde by měly být dostupné informace o turistických trasách, najímání horských vůdců i možnostech ubytování na horských trecích. Centrum bude také půjčovat potřebné vybavení a podle možností také provozovat internetovou kavárnu. Projekt je financován z prostředků polské vlády.

Ve spolupráci s francouzskou vládní agenturou Anaem realizuje Člověk v tísní projekt zaměřený na **reintegraci Gruzínů** vracejících se z Francie zpět do své vlasti. Pomáhá jim v přípravě jejich malých podnikatelských záměrů a s překonáním všech administrativních a právních postupů, které jim umožní legálně a plnohodnotně začít znovu žít v zemi svého původu.

Výhled do budoucna

Aktivity společnosti Člověk v tísní na Jižním Kavkaze byly doposud hrazeny převážně z českých vládních prostředků. Portfolio projektů by chtěla společnost rozšiřovat i nadále, k čemuž si potřebuje zajistit četnější zdroje financování. Mise chtějí zužitkovat zejména zkušenosti s projekty v oblasti místního rozvoje a migrace, kde nyní za relativně malý obnos peněz vytvářejí smysluplné a zajímavé programy. V budoucnu uvažuje o projektech zaměřených na tzv. good governance, podporu občanské společnosti, či prevenci konfliktu.

Společnosti Člověk v tísní byla také po několika letech obnovena registrace opravňující k práci na území Ruské federace. Člověk v tísní nyní chystá přípravnou cestu do Inguška a Čečenska, která by měla ujasnit, zda a případně jaké projekty by chtěl na severním Kavkaze realizovat. Výsledek bude záviset i na koordinacích jednáních s mezinárodními organizacemi a agenturami.

○

Jana Lhotová je programovou koordinátorkou v ČR projektů společnosti Člověk v tísní na Kavkaze.

jana.lhotova@clovekvtsni.cz

Sylvie Vozková v letech 2003–2005 působila na humanitární misi společnosti Člověk v tísní.

sylvie.vozkova@gmail.cz

Občanská společnost a řešení karabašského konfliktu

VINCENC KOPEČEK

Karabašský konflikt patří mezi ty „nejzamrzlejší“ konflikty současnosti a je jen málo ukazatelů, které by věštily jeho brzké řešení. Použijeme-li přístup kodaňské školy v mezinárodních vztazích, můžeme celou situaci charakterizovat tak, že se novým arménským i azerským elitám sice podařilo na přelomu 80. a 90. let sekuritizovat problematiku Náhorního Karabachu, což znamená prohlásit ji za existenční hrozbu, která si zaslouží „nestandardní“ způsob řešení. Zmíněné elity se tím sice dostaly k moci, na druhou stranu ale byly zároveň chyceny do pastí, protože sekuritizované téma zůstává pro obě společnosti stále zásadní, a i když neřešení konfliktu v Náhorním Karabachu již vládám v Jerevanu ani Baku nevyhovuje, vědí jedno: při obecné nespokojenosti s místními politickými režimy znamená prohra v karabašské hře konec jejich politické kariéry.

Občanská společnost u zrodu i řešení karabašského konfliktu

Samotný karabašský konflikt má kořeny hluboko v substrátu jménem občanská společnost, která začala vznikat během Gorbačovovy perestrojky a glasnosti. Hnutí, jež usilovalo o odtržení území obydlé-ného převážně Armény od Ázerbájdžánské SSR, se zformovalo v únoru 1988 v Jerevanu. Jednalo se o Výbor Karabach, složený z jedenácti předních arménských intelektuálů v čele s literátkou Silvou Kaputikjan a novinářem, spisovatelem a ekologickým aktivistou Zori Balajanem. Bývalí členové Výboru (např. Levon Ter Petrosjan) později založili Arménské národní hnutí (ANH), které se stalo katalyzátorem karabašské iredenty a až do roku 1998 bylo klíčovou politickou silou v zemi (Papazian, D. R., 1990). Podobná situace nastala i v Ázerbájdžánu, kde nacionalistické hnutí dalo vzniknout Lidové frontě Ázerbájdžánu (LFA) v čele s Abülfezem Elčibejem. Ta ovšem na vládní pozice dosáhla pouze v letech 1992–93.

Když v lednu 1992 vyhlásil Náhorní Karabach nezávislost, nepřátelství přerostlo ve válečný střet, ukončený v květnu 1994 biškekskou dohodou. Samozvaná Náhorní karabašská republika se však ocitla pevně pod arménskou kontrolou a tento stav trvá až do současnosti.

Pokud jednou bylo téma Náhorního Karabachu jak v Arménii, tak v Ázerbájdžánu sekuritizováno, musí být před řešením konfliktu opět desekuritizováno. Neoblíbené vlády se tohoto nelehkého úkolu

zhostit nechtějí, protože by to mohlo také znamenat jejich rychlý konec, jak se již v Arménii stalo v roce 1998. Tento úkol tak opět vyvstává před občanskou společností obou zemí: najít společnou řeč, odstranit stereotypní myšlení o svém protivníkově a začít konečně znovu komunikovat. Podívejme se, jak na tom arménská, azerská a případně i karabašská občanská společnost jsou.

Mezinárodní prvek v místní občanské společnosti

Prvním segmentem občanské společnosti, který prozkoumáme, jsou místně působící INGOs (mezinárodní nevládní organizace), zabývající se peacebuildingem, tedy „budováním míru“ mezi nepřátelými stranami. Není jich ovšem mnoho. Uvést lze například *Helsinki Citizens' Assembly* (HCA), v rámci jehož programu *Transcaucasian Dialogue* spolupracují kanceláře v arménském Vanadzoru a azerském Kazachu na projektu *Red Bridge* (setkání zástupců nevládních organizací a samosprávy), nebo řešení problematiky zmizelých vojáků, na němž se podílejí kanceláře HCA v arménském Vanadzoru, gruzínském Telavi a azerských městech Gāncā, Kazach a Baku. Dalším příkladem jsou aktivity *International Alert*, zejména vznik *The Caucasus Forum*, další platformy pro spolupráci nevládních organizací zemí Jižního Kavkazu. Konečně *Consortium Initiative* je společnou aktivitou čtyř mezinárodních nevládních organizací (*Catholic Relief Services, Conciliation Resources, Inter-*

national Alert a London Information Network on Conflicts and State-building), financovanou britskou vládou (Hasanov, A., Ishkanian, A., 2005).

Svěrázným hráčem je i arménská diaspora, působící zejména ve Spojených státech. Ta se podílela na financování karabašské války a nyní i na poválečné rekonstrukci Karabachu. Další používanou metodou diaspor je lobbying u americké vlády. Jako příklady lze uvést *Armenian Assembly of America* nebo *Armenian National Committee of America*, či přímo kongresový Výbor pro arménské záležitosti (*Caucus for Armenian Issues*), v jehož čele stojí senátoři Frank Pallone a Joe Knollenberg. Diaspora má však na řešení karabašského konfliktu poměrně vyhraněný názor, který se dá jednoduše vyjádřit slovy: Karabach je odjakživa arménský. Někjaké výrazné úsilí o smíření mezi Armény a Azery od diaspor tedy rozhodně čekat nelze.

Místní nevládní organizace

V Arménii, Ázerbájdžánu i Karabachu se podmínky pro činnost místních nevládních organizací (NGOs) liší. Nejtěžší pozici mají bezesporu v Ázerbájdžánu. Po vlně takzvaných „barevných revolucí“ například na Ukrajině nebo v Gruzii, ve kterých hrály NGOs, a zejména grass-roots organizace významnou roli, mají azerské úřady občanskou společnost vcelku pevně pod kontrolou a zdání plurality nevládních organizací zajišťují především tzv. GONGOs (government-orga-

nized NGOs – vládou organizované „nevládky“). O grass-roots organizaci YOX! (období ukrajinské PORA! nebo gruzínské Kmara), která byla ještě v roce 2005 velmi aktivní, není v současnosti slyšet a její webové stránky jsou zrušené.

Za neaktivnější složku **azerské** občanské společnosti, která se angažuje v oblasti karabašského konfliktu, lze označit radikální a militantní *Karabakh Liberation Movement* (KLO), vedený Akifem Nağim a hájící zájmy zejména 700 000 azerských uprchlíků z Karabachu a okupovaných území. Počet členů KLO se odhaduje na více než 10 000 (Trend News Agency, 2007). Práci s IDPs se věnuje i *Hayat*, který se profiluje mnohem smířlivěji než KLO. *Human Rights Center of Azerbaijan* v čele s Eldarem Zejnalovem, aktivistou ještě z časů Sovětského svazu, a *Institute for Peace and Democracy* Lejly Junusové jsou základem na vládě nezávislé Federace ázerbájdžánských lidskoprávních organizací, která je naopak schopna navazovat kontakty s arménskou stranou.

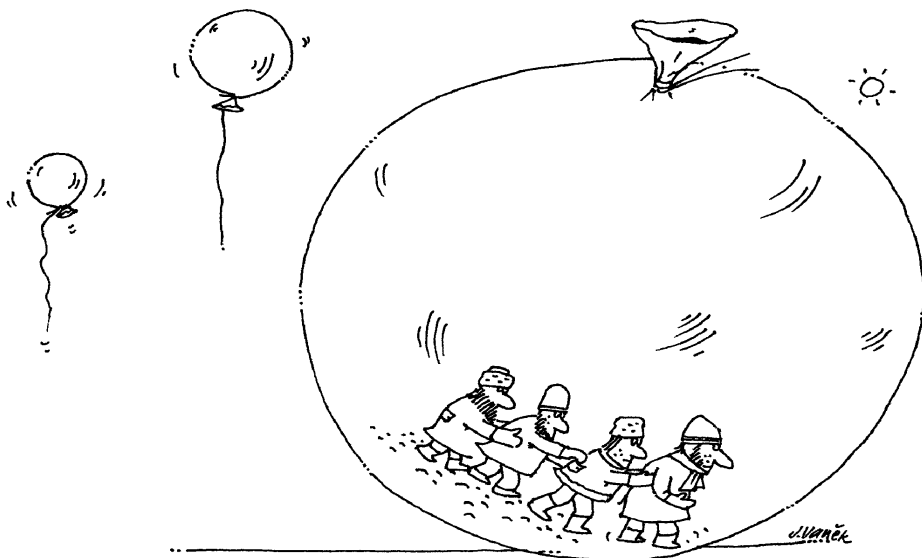
Ve vlastní **Arménii** nebyl pro občanskou společnost karabašský konflikt takovým tématem jako v Ázerbájdžánu, což je způsobeno převážně faktem, že Arménii netrápí tolik uprchlíků jako Ázerbájdžán, a také tím, že Arméni konflikt chápou často jako v podstatě vyřešený existencí samozvané NKR – je-li tedy ještě co řešit, je to do značné míry věc NKR a Ázerbájdžánu. Konečně i ekonomické záležitosti Arménské republiky byly v posledních letech chápány jako důle-

žitější než řešení karabašského konfliktu, protože se ukázalo, že se země může ekonomicky rozvíjet i tak (Khachatryan, H., 2007a). Nyní se však Karabach opět vrací jako extrémně důležité téma a arménská vláda bude mít při mírových jednáních potíže ve chvíli, kdy povolí k územním ústupkům. Například před schůzkou prezidentů Arménie Kočarjana a Ázerbájdžánu Alijeva v červenci 2007 zaslalo padesát arménských nevládních organizací otevřený dopis Kočarjanovi, ve kterém jej varovali před tím, aby v rámci případné mírové dohody s Ázerbájdžánem nedělal žádné územní ústupky (Krikorian, O., 2007). Pro Kočarjana je to jasné varování, protože ústupky v mírových jednáních stály jeho předchůdce Levona Ter Petrosjana v roce 1998 politickou kariéru.

V **Náhorním Karabachu** mělo v roce 2004 působit 85 nevládních organizací (Gremy, F., 2004), z nichž však většina se k aktivitám budování míru staví negativně – až na čestné výjimky, jako jsou *Youth Democracy* nebo *Helsinki Initiative-92*, která se podílí spolu s dalšími již zmínovanými „helsinskými“ organizacemi v regionu na projektu *Yellow Tulips*, zaměřeném na osoby zmizelé ve válce.

Na návštěvě u nepřítele

I když aktivity nevládních organizací jsou v případě řešení karabašského konfliktu velmi omezené, je nutno říci, že jsou zatím úspěšnější než oficiální jednání na vládní úrovni. Komunikace v rámci *Transcaucasian Dialogue*, *Red Bridge* nebo *Consortium Initiative* jsou takřka jedinými způsoby, jak mohou Arméni a Azerové spolu komunikovat, a pokoušet se tak bořit zažitě stereotypy a vzájemnou nedůvěru. Například v září 2001 přijelo na návštěvu svých bakuských kolegů jedenáct členů *Helsinki Initiative-92*, nutno ovšem dodat, že po neopatrných výrociích šéfa této karabašské organizace Karena Ohandžanjanu provázely delegaci protesty KLO a původně plánované setkání s opozičními politiky se rovněž neuskutečnilo (CACI Analyst, 2001). V dubnu 2003 navštívil v rámci workshopu ohledně lidských práv Náhorní Karabach i líder azerského *Human Rights Center of Azerbaijan* Eldar Zejnalov (Amnesty International, 2003). V prosinci 2004 se v rámci projektu *Red Bridge* setkala arménská a azerská „helsinská“ delegace ve Vanadzoru, uskutečnilo se i setkání azerské delegace s místní politickou reprezentací (HCA Vanadzor, n.d.). Zdá se, že takové schůzky na úrovni nevládních organizací přispěly k dříve nemyslitelné návštěvě

společné arménsko-azerské delegace Baku, Jerevanu a Karabachu v červenci 2007, kterou vedli Polad Bulbuloglu a Armen Smbatjan, vyslanci svých zemí v Rusku (Khachatryan, H., 2007b).

Nutno ovšem poznamenat, že ideálním místem k setkávání arménských a azerských představitelů občanské společnosti je Gruzie, která vzhledem ke své zahraničněpolitické orientaci na Evropskou unii je dějištěm řady workshopů, seminářů a školení zaměřených na rozvoj občanské společnosti v celém jižním Kavkazsku. Na neutrální půdě se tak nabízí možnost navazování vzájemných kontaktů, čehož byl autor tohoto článku svědkem na semináři *Minority and Majority Youth For Equal Rights and Equal Opportunities*, pořádaném v rámci programu Evropské komise *All Different-All Equal* v červnu 2006 v gruzínském Batumi. Po prvotní nedůvěře našli mladí Arméni a Azerové společná témata, kterými ovšem nebyl karabašský konflikt, ale problémy spojené s fungováním neziskových organizací, ve kterých všichni zúčastnění pracovali. Právě takové kontakty jsou v procesu budování důvěry mezi oběma stranami sporu k nezaplacení.

Propojování budoucích elit

Překážky v komunikaci mezi oběma národy jsou však zatím tak velké, že je mohou překonávat pouze ti, kteří opravdu chtějí a mají k tomu prostředky: přístup k internetu, jezdí do zahraničí či se účastní různých evropských programů. To je pochopitelně pouze malý segment populace a v případě populace karabašské je to ještě méně. Projekty v rámci *All Different-All Equal* či v rámci Evropské politiky sousedství tak mohou mít zcela ne-

očekávaný efekt: spojují dohromady lidi, kteří se v brzké době mohou stát elitami svých zemí – ať už se jedná o příznivce nebo členy nezávislých registrovaných NGOs nebo grass-roots organizací či komunit, jako byl azerský *YOX!* nebo současný arménský *Sksela*, který na sebe v poslední době upoutal několika veřejnými akcemi svolanými narychlo moderními komunikačními médii.

Na základě pozorování „mládežnické“ části občanské společnosti v Arménii i Ázerbájdžánu si zde dovoluji tvrdit, že její převážná část je sice chycena do pasti nacionalistického smýšlení, ale její aktivity ji „odsuzují“ k vzájemné spolupráci. Mladí lidé, kteří se setkávají na mezinárodních akcích v Gruzii, Turecku, na Ukrajině či v zemích Evropské unie, k sobě mohou najít cestu tak, jak se to snad podařilo v létě 2006 v Batumi. Samozřejmě to nemusí řešit nic jiného, než že k *Helsinki Initiative-92*, *Human Rights Center of Azerbaijan* nebo *Institute for Peace and Democracy* přibudou další nevládní organizace, jež se navzdory svým vládám pustí do přeshraniční spolupráce, protože je prostě zajímavá a mnohdy díky evropským penězům i dobře finančně zajištěná. Může tu pak zabrat synergický efekt a arménská a ázerbájdžánská občanská společnost postupně karabašské téma desekuritizují, a zbaví tak své vlády jejich legitimacy.

Zda se tak skutečně stane, záleží na celé řadě proměnných, a proto berme výše napsané jako možnost, ne jako zákonitost. Občanské aktivity mohou zůstat uzavřené v kleci nacionalismu a obnovované konstrukce „odvěkého“ nepřátelství nebo mohou být zastaveny vládami svých zemí. Jedno se však zdá zcela zřejmé. Vlady samy na vlastní pěst karabašský kon-

flikt nevyřeší, a dokud budeme například stabilní Ázerbájdžán s jeho ropou plynule tekoucí do Evropy považovat za lepší alternativu než Ázerbájdžán „zmítající se, ale nepotápějící se“ podobně jako Gruzie či Ukrajina, mírového řešení se nedočkáme. Vzhledem k charakteru karabašského konfliktu je demokratizace zúčastněných zemí prvním krokem k možnému řešení.

Vincenc Kopeček (1980) je odborný asistent na katedře filozofie FF Ostravské univerzity a externí doktorand katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PFF Ostravské univerzity.

vincenc.kopecek@osu.cz

Literatura

- GREMY, F. Civil Society: "The Youth Has to Overcome Its Inertia". *Caucas.com* [online]. 03/11/2004 [cit. 18-10-2007]. Dostupné z: <www.caucas.com/home-eng/breve-contentu.php?id=58>.
- HASANOV, A., ISHKANIAN, A. Bridging Divides: Civil Society Peacebuilding Initiatives. *The Limits of Leadership. Elites and Societies in the Nagorny Karabakh Peace Process* [online]. Conciliation Resources, 2005 [cit. 18-10-2007]. Dostupné z: <www.c-r.org/our-work/accord/nagorny-karabakh/bridging-divides.php>.
- KHACHATRIAN, H. (a) Armenia: Ready for Change with Azerbaijan, but How? *Eurasia Insight* [online]. EurasiaNet.org, 7/10/07 [cit. 22-10-2007]. Dostupné z: <www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav071007a.shtml>.
- KHACHATRIAN, H. (b) Renewed Contacts between Armenians and Azerbaijanis Brings New Hope to Stalled Conflict. *CACI Analyst* [online]. Johns Hopkins University Central Asia-Caucasus Institute, 07/11/2007 [cit. 20-10-2007]. Dostupné z: <www.cacianalyst.org/?q=node/4659>.
- KRIKORIAN, O. Armenia: Karabakh Talks' Failure Leads to Tougher Civil Society Stance. *Eurasia Insight* [online]. EurasiaNet.org, 7/09/07 [cit. 22-10-2007]. Dostupné z: <www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav070907a.shtml>.
- PAPAZIAN, D. R. Nagorno-Karabag: A Case Study in "Perestroika". *Selected Writings of Dr. Dennis R. Papazian* [online]. Armenian Research Center, University of Michigan-Dearborn, November 14, 1990 [cit. 18-10-2007]. Dostupné z: <www.umd.umich.edu/dept/armenian/papazian/aaass.html>.
- Azerbaijan: Fear for Safety. *Amnesty International Urgent Action* [online]. Amnesty International, 28 April 2003 [cit. 20-10-2007]. Dostupné z: <web.amnesty.org/library/Index/ENG/EUR550012003?open&of=ENG-AZE>.
- Azerbaijanis Protest Karabakh Armenian Delegation's Baku Visit. *CACI Analyst* [online]. Johns Hopkins University Central Asia-Caucasus Institute, 09/06/2001 [cit. 20-10-2007]. Dostupné z: <www.cacianalyst.org/?q=node/605>.
- Karabakh Liberation Organization Appeals to Court Due to Pressure by Law Officials. *Trend News Agency* [online]. 26. 09. 2007 [cit. 18-10-2007]. Dostupné z: <news.trendaz.com/cgi-bin/readnews2.pl?newsId=1023362&lang=EN>.
- Peace-building* [online]. Helsinki Citizens's Assembly of Vanadzor, n.d. [cit. 20-10-2007]. Dostupné z: <www.hcav.am/site/peace_building.html>.

Ruští snědí: Kavkazané na ráně i na úderu

FILIP TESAŘ

Ve Francii imigranti zapalují policejní auta, v Rusku policie převrací jejich stánky. Jacques Chirac, bývalý dlouholetý starosta Paříže, prohlásil, že Francie neudělala dost pro integraci severoafrických přistěhovalců, dlouholetý starosta Moskvy Jurij Lužkov vyzýval státní úřady k vyhnání přistěhovalců z města. Pro Francii jsou imigranti mostem ke středomořskému partnerství. V Rusku se „kavkazofobie“ stala součástí oficiální politiky vůči Gruzii. Odkud ten rozdíl, když vstupní data jsou si tolik podobná: ekonomická migrace z chudého jihu, kdysi vojensky podrobeného, na sever, v kontextu odlišných kulturních zvyklostí starousedlíků a přistěhovalců?

Etnofobie v Rusku

Bylo by hloupé pokládat Francii automaticky za něco lepšího, Rusko za něco horšího, nebo třeba tvrdit, že na Rusko nelze aplikovat západní měřítko. Bez přehlížení faktů a oprávněné kritiky oficiálního ruského přístupu problematice migrace je potřeba především odhalit příčiny toho, jak se tento přístup vyvinul a čím byl formován, a v rámci toho i proč jsou tímto přístupem nejvíce bity určité skupiny, jmenovitě obyvatelé severního Kavkazu a Zakavkazska.

Rusko na rozdíl od Francie není zcela demokratickou zemí, ještě důležitější rozdíl však možná spočívá v tom, že Rusové mají malou zkušenost s vyrovnáváním s etnickou odlišností. Sovětský svaz byl zemí, kde oficiální politikou byla národnostní harmonie a zdůrazňovala se nepřítomnost rasové diskriminace. Zatímco byli do země zváni obyvatelé různých afrických a asijských států a také Afroameričané z USA, aby se na místě přesvědčili o realitě společnosti prosté rasismu, o domácích etnických třenicích se nahlas hovořilo prakticky nesmělo. Ruská média, politici, policie ani veřejnost tedy neměli možnost učit se ani interkulturní komunikaci, ani debatě o palčivých tématech, jimiž přistěhovalectví bezpochyby je. Imigranti navíc nikdy nedostali jinou než okrajovou příležitost se do debaty zapojit, takže debata je od počátku hluboce nevyvážená.

Změna oficiálního diskursu o přistěhovalectví navíc přišla příliš rychle. Perestrojka umožnila promluvit, i když opatrně, o etnických konfliktech, zánik Sovětského svazu o několik let později náhle skončil s nutností dodržovat svébytnou sovětskou poli-

tickou korektnost ve vztazích mezi Ruskem a dalšími nástupnickými státy SSSR, ve vztazích centra a autonomních regionů různého druhu uvnitř Ruské federace (obojí se rodilo nanovo a často *ad hoc*), i mezi Rusy a menšinovými národy. Namísto „Moskvy“ ve smyslu kremelských vládců, tedy vršku mocenské pyramidy, začala určovat tón „Moskva“ ve smyslu ulice; možná ne úplný spodek pyramidy, ale rozhodně její nižší úroveň.

Ruská veřejnost v Moskvě a dalších velkých ruských městech poměřovala nikoliv oficiální optikou bratrství v různorodosti, nýbrž vcelku přirozeně kulturní blízkostí. Kulturně blízkým je „russkij“ ne striktně ve smyslu „etnický Rus“, nýbrž člen ruského kulturního společenství, člověk uznávající podobné společenské normy a zachovávající podobné vzory chování. Nejruštější „russkije“ v tomto smyslu budou asi Bělorusové, kteří jsou Slované, pravoslavní a jako imigranti často přijímající i ruskou etnickou identitu. Z národů vlastního Ruska jsou to „russkije“ pokládání vcelku bez debat například Čuvaši, Udmurti či Mordvini. Ve všech případech jde o národy pravoslavné, to však nebude jediným a možná ani hlavním měřítkem. Poměrně vstřícné jsou dnes totiž přijímání také buddhističtí Kalmykové, muslimští Tataři nebo Židé. Pravoslavní Ukrajinci či Moldavané jsou naopak mnohdy přijímáni s výhradami, zatímco východní křesťané jako Osetové, Gruzínci či Arméni jsou často přímo odmítáni. Daleko spíše tedy hraje roli historická tradice akulturace, která je dlouhá v případě Čuvašů, krátká v případě Arménů.

Fakt, že Kazaši bývají přijímáni jako nejlepší asijský „russkije“, ačkoli vnitřní politika Kazachstánu byla po pádu komunismu výrazně protiruská, zatímco Uzbekové nebo Tádžikové jsou odmítáni, ačkoli jejich vládnoucí režimy jejich titulárních států se schovávaly pod ruský mocenský deštník, ukazuje, že oficiální politika nemá na obecně vnímanou kulturní blízkost vliv, pokud s ní nesouzní. Pokud se tak ale stane, může ji obrovsky umocnit. A právě to se stalo v případě Kavkazanů, kteří bývají nejčastěji paušálně odmítáni a vylučováni z ruského společenství. Vylučování jsou jak křesťanští Gruzínci, tak muslimští Ingušové, Abcházové, neoficiální spojenci Ruska, i Čečenci, oceňovaní jako vnitřní nepřátelé, v identitě pružní a přizpůsobiví Azeři i na svou identitu hrdí Arméni.¹⁾ Kavkazané jsou zkrátka kategorie sama pro sebe. V očích Rusů, zejména Moskvánů, se slévají do jedné velké skupiny, která může být vnitřně strukturovaná, ale celkově nese negativní rysy, přičemž tyto rysy jsou rasově označovány společným poznávacím znamením. Tímto rozpoznávacím prostředkem je barva kůže, Kavkazané jsou, převeďme-li ruský lidový výraz doslova, černí, neboli, volně přeloženo do českého lidového diskursu, snědí. K tomu přispělo několik věcí: s kulturním odstupem se spojila válka v Čečensku, která z odlišnosti učinila otevřenou hrozbu, přičemž tato hrozba se zase propojila s navykklým uvažováním v homogenních kategoriích, zděděným ze sovětské éry.

Etnická disharmonie

Etnická různorodost byla v Sovětském svazu předváděna v harmonicky orchestrální podobě, kde měl každý národ jakoby své místo. Hlavním jevištěm byly festivaly kultury neruských národů pořádané od roku 1936. Díky tomu zakorenili obraz typického Azera coby výtvarníka, Arména jako básníka, Gruzína hudebníka či Uzbeka tanečníka.²⁾ Podobné etnokulturní manifestace byly hlavním způsobem komunikace oficiální kultury s veřejností, která ovšem podle oficiálně předstírané harmonie nikdy nežíla, až do osmdesátých let 20. století. Národy byly díky tomu v obecném povědomí nejen rozškatulkovány do vymezených kategorií, ale navíc vnímány personifikující optikou: všichni příslušníci daného národa byli stejní, jakoby střižení podle jednotného vzoru. Když oficiální kultura zmizela a na její místo se dostal dřívější lidový diskurz, výsledkem bylo zkřížení personifikovaného obrazu s negativním nábojem. Obraz Azera nově zakorenili v podobě překupníka drog, Arména coby bookmakera, Gruzína jako zloděje aut a Uzbeka jako obchodníka se zbraněmi.³⁾

Rychlost, s níž nové obrazy zakořenily, je zapotřebí vidět na pozadí rychlých a zásadních změn, které ruskou společností hýbaly od konce komunismu. Spolu se zásadní změnou politického života přišel záhy rychlý hospodářský propad, zánik SSSR, který přinesl úbytek prestiže na mezinárodní scéně a zmenšení prostoru, vnímaného Rusy jako mateřský, byl následován postupným demografickým přerodem některých ruských regionů i měst (rámovaný mnohde rovněž ústupem ruského osídlení). To všechno se slévalo do prohlubujícího se pocitu frustrace, jenž se formoval na pozadí řady krvavých konfliktů na Kavkaze i ve Střední Asii, jež průběžně evokovaly potenciální ohrožení. To se nakonec stalo skutečností prostřednictvím toho nejvýraznějšího z nich, války v Čečensku, když se teroristické útoky přenesly v roce 1999 přímo do srdce Moskvy.

Demografický úbytek Rusů (a jim příbuzných slovanských etnik) vyvolával spolu s demografickým přírůstkem obyvatel Kavkazu a většiny Střední Asie efekt, jemuž antropologové říkají „mentalita obklíčení“, jejíž součástí je budování pomyslných i reálných obranných hrází. V té souvislosti je jedno, zda je populační přírůstek Kavkazanů a Středoašijců realitou, nebo jenom fikcí, subjektivně připisovanou „obklíčenými“ pomyslným „nájezdníkům“; do velkých ruských měst se totiž Kavkazané po pádu komunismu stěhovali ve stále větší míře, dílem z ekonomických důvodů, na Zakavkazsko i autonomní republiky na severním Kavkaze totiž hospodářská recese dolehla ještě více než na vlastní Rusko, dílem zde pak hledali azyl před konflikty, které se v Zakavkazsku, na severním Kavkaze a ve Střední Asii rozpoutaly a které vedly na řadě míst k masovému vyhánění. Mezi obyvatele Moskvy to ovšem vneslo obavy z „infekce“ ze zanášení konfliktů ze vzdálené periferie přímo k nim, z ohrožení bezpečí, práva a pořádku. Ruští politici těchto obav cíleně populisticky využívali a pěstovali je, zejména ve spojení s Čečenci, rozšiřovali je však na – v policejní hantýrce – „osoby kavkazské národnosti“ obecně, Kavkazany ve funkci obětí beránka za všechny nesnáze postkomunismu udržovali i instrukcemi občanům, že informace o všech „snědých“ v sousedství je třeba hned hlásit policii.

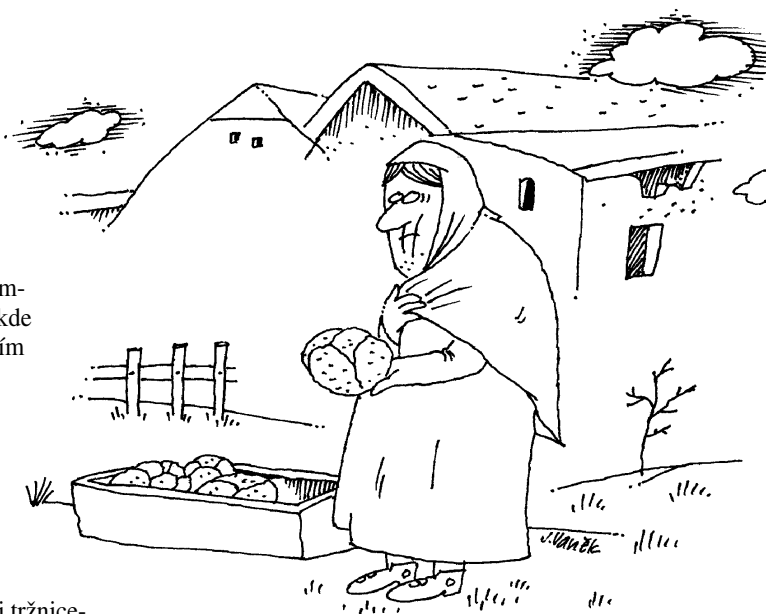
Kavkazané měli smůlu, že byli pro běžné ruské obyvatele měst poměrně viditelní. I když mnoho z nich je v Moskvě či jinde integrováno a žijí podobným životem jako Rusové, spousta z nich se živí jako stánkoví prodejci; ruská hospodářská krize devadesátých let 20. století tento způsob obživy samozřejmě podpořila. Odlišný náhled na využití veřejného prostoru je pro běžné Ru-

sy výrazným kulturním dělítkem. Místa určená k procházkám, kde se dřív prodávaly nanejvýš noviny a zmrzlina, jsou podle nich zaplňována řadou improvizovaných stánků, kde se obchoduje s čtvrtí čím a „místo ruštiny tam znějí nesrozumitelné jazyky“. Odpadky se odhazují dozadu za stánky, kromě prodávajících posedávají kolem další „snědí“ na papundeklech. Nabízí se srovnání s vietnamskými tržnicemi u nás, příkře odlišný však byl kontext.

Rusko bylo zemí s politicky závislou policií a soudnictvím, smýšlení veřejnosti pak bylo silně ovlivněno hospodářskou krizí i rozvojem kriminality. Obchodníci původem ze Zakavkazska byli obviňováni z keřasení a udržování vysokých cen (opak byl ve skutečnosti pravdou), postupné ekonomické ozdravení však nepřineslo změnu. Nyní byli příchozí vykreslováni jako příživníci na blahobytu Moskvy a dalších prosperujících měst.

Kavkazská hranice

Rusko se o Kavkaz jakožto o bránu k obchodu s Orientem začalo zajímat v polovině 16. století, a ačkoli přes prostředníky udržovalo kontakty s gruzínským královstvím, k dobytí oblasti se dostalo až od počátku 19. století. Spolu se Střední Asií se tak Kavkaz stal nejpозději připojenou oblastí ruského impéria. Na rozdíl od Střední Asie tu nebyla velká města či pomníky kultury, jež by mohly nově příchozím imponovat. Dokonce i města v gruzínském království byla malá a jejich starobylé chrámy se Rusům zdály ubohé ve srovnání s těmi, které znali z Moskvy, Petěrburgu či Kyjeva (dnes známé Suchumi či Soči jsou městy založené Rusy). Kavkaz nepředstavoval ekonomické zázemí jako Polsko či Pobaltí, byl vnímán jako tranzitní území pro obchod s Indií a nástupní prostor pro války s Tureckem a Persií. A na rozdíl od Sibiře, kde rovněž žili „divoši“, dokázali být Kavkazané ze severu litymi protivníky, jejichž loajalitou si ruští generálové nebyli ani po podrobení nikdy jisti (na Kavkaze ruská armáda poprvé zažila, jak je obklíčená posádka pobita do posledního muže). V Zakavkazsku byli rebely spíš občasnými, nové ruské vládce však dráždili svou obchodnickou, „orientální“ mentalitou. Navíc ani Arméni a Gruzíni, jak se zklamaným Rusům zdálo, přes náboženskou spřízněnost

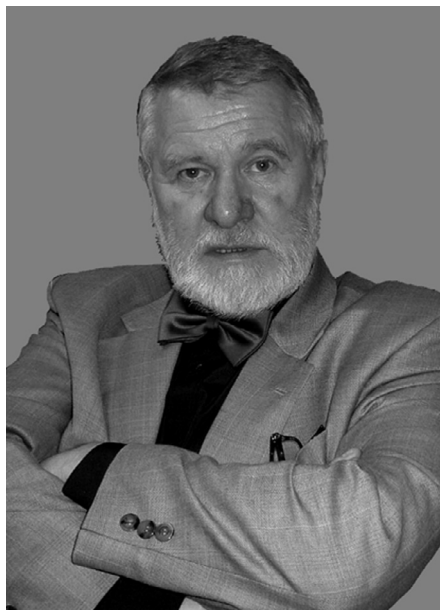
ruskou vládu nijak nevítili. Obrazy fanatického bojovníka i cynického spekulanta posléze splynuly, jako dvě líce jedné kavkazské tváře. Za mrtvé v čečenské válce se tak ruská policie i soudy mstily na gruzínských, arménských a azerských obchodnících v Moskvě neustálými kontrolami, osobními prohlídkami, zadržováním bez obvinění, zabavováním zboží, bitím a deportacemi.

Ruská vláda se nepokoušela obyvatele Kavkazu do Ruska opravdu začlenit, ovšem na rozdíl od jiných oblastí říše dobytí a udržení Kavkazu stálo na dobové poměry obrovské množství krve a peněz. Mezi roky 1801 a 1864 zde padlo na 25 tisíc ruských vojáků a 65 tisíc jich bylo zraněno. Říše zde nakonec vydržovala dvousettisícovou armádu, která požírala 17 procent státního rozpočtu.⁴⁾ Paralela s čečenskými válkami v 90. letech se přímo nabízí. Ruský postup na Kavkaze navíc nebyl pouze gigantickou vojenskou operací. Nesl s sebou rozsáhlou změnu osídlení, ať už zakládáním měst, výstavbou silnic, nebo přesuny obyvatel, a environmentální přeměny (růst a změny struktury obdělávání půdy, rozsáhlé odlesňování, rozvoj hornictví), což si v Zakavkazsku vyžádalo tisíce a tisíce dalších obětí, které podlehlly nemocem v prostředí, na něž ruský imunitní systém nebyl adaptován.⁵⁾ V takových podmínkách se utvářel sebehodnotící ruský pohled na kavkazské tažení jako na civilizační misi mezi divochy, na rozdíl od zdánlivě podobného amerického mýtu však kavkazský divoch postrádal svou ušlechtilou tvář – byl zrádný, podlý, krutý, a navíc nikdy plně podmaněný.

Na rozdíl od zbytku někdejší ruské říše, který moskevští panovníci většinou dobyli bez velkých ztrát nebo obsadili díky patronátním smlouvám, se proto pomyslný obraz Kavkazu formoval v permanentně frustrující atmosféře. Jednoznačně nejvýmluvnějším kavkazským tématem v ruské kultuře je motiv

„Kavkazu stále hrozí velký ozbrojený konflikt,“

řká senátor Jaromír Štětina pro Mezinárodní politiku. V rozhovoru s Robertem Schusterem upozorňuje na stále přetrvávající mocenské ambice Ruska v regionu Jižního Kavkazu, na to, jak se dá pomoci Gruzii, a vysvětluje, proč není radno procházet se po Moskvě v beranici.

Region Jižního Kavkazu je oblastí, kde se protínají zájmy světových mocností; jde o ropu, její tranzit, ale také o blízkost neklidné oblasti Středního východu. Jednu z hlavních rolí zde hraje Rusko. Na první pohled se zdá, že se přístup Moskvy k regionu příliš neliší od přístupu v dobách SSSR. Je tomu skutečně tak, nebo existují přece jenom nějaké rozdíly?

Jižní Kavkaz je předmětem zájmu velkých velmocí už minimálně 150 nebo 200 let, od chvíle, kdy se na Kaspiku objevila ropa. A ještě předtím byl předmětem zájmu lokálních velmocí, jako byly Osmanská (později Turecko) nebo Perská říše a Rusko. Všechny tyto mocnosti vždycky roztrhaly Jižní Kavkaz na kousky nebo si ho snažily přivlastnit. Vztah Ruska k Jižnímu Kavkazu se nezměnil. Imperiální zájmy Ruska, které se netýkají pouze Jižního Kavkazu, stále přetrvávají, a to nejenom vůči dnes svobodným zemím z lůna SSSR, ale i státům celého bývalého socialistického tábora – i vůči nám. Imperiální zájmy Ruska nekončí u Užhorodu, ale u Aše. A třeba restriktivní politika Ruska vůči Pobaltí, která je to

ho důkazem, je nemravná. Ze všech států Jižního Kavkazu je na tom, řekl bych, nejhůře Gruzie a Rusko s ní zachází, jako by to byla jeho kolonie.

Když už jsme u ropy: kdysi se říkalo, že Rusko podnikne všechno pro to, aby zabránilo vybudovat a spustit ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan. K ničemu takovému ale nedošlo. Bylo něco takového vůbec reálné, anebo to byla pouze kalkulovaná hra?

Začnu od čečenské války. Stále se obávám, že čečenská válka byla pouze předehrou k velkému širšímu kavkazskému konfliktu, protože po rozpadu Sovětského svazu došlo náhle k tomu, že ropa, na kterou si Moskva dělala vždycky nárok a kterou také ovládala, najednou patřila francouzským, britským, americkým, tureckým, ázerbájdžánským konsorciím a firmám a Rusku zbyly pouze oči pro pláč v podobě deseti procent kaspické ropy. Rusko bude dělat samozřejmě všechno pro to, aby získalo zpět minimálně kontrolu nad přepravou ropy, a bude usilovat o to, aby byly všechny energovody vedeny severně od Kavkazu, poněvadž by je mohlo používat – jako to už dělá – jako významnou strategickou zbraň a prostředek k vydíraní vůči evropským státům. To, že se podaří postavit ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan, je velice důležité. Není to ale jediný energovod, o který bychom měli mít starost. Existuje tam ještě starý ropovod Baku–Tbilisi–Poti, směřující do gruzínského černoomořského přístavu Poti. Existuje také plynovod do tureckého Erzurumu, takže energovodů je tam více a Rusko se je bude snažit ovládnout tradičními způsoby. A nevylučoval bych, protože v ruských dějinách máme mnoho zárných příkladů, že kdyby byla nějaká vhodná konstelace, že se to bude snažit řešit i vojensky. A aby to mohli řešit vojensky na jih od Kavkazu, musejí udržovat vojenskou přítomnost na severu, tj. v Čečensku, takže Čečensko byla taková drobná generálská příprava, aby Rus-

kavkazského zajatce. Z celkového obrazu se mírně vymyká pouze Gruzie. Gruzínská království, vnímaná jako klíč k bohatství Orientu, byla okupována na samém počátku velkého kavkazského tažení (1801–1810) bez velkých nákladů a ztrát. Příznačné ovšem je, že Gruzíni se nevyhnuli negativnímu hodnocení: v ruské literatuře se v letech 1820–1850 vyvojovala řada literárních děl zasazených do Gruzie, ta však byla až na výjimky vykreslována v orientálním, kvaziislámském duchu, scházeli v ní kladní gruzínští hrdinové a vztah Ruska ke Gruzii byl symbolicky vykreslován tak jako v „Kavkazském zajatci“ prostřednictvím gruzínských krás. Naproti tomu gruzínský muž nikdy nebyl například popsán jako spolubojovník udatného Rusa, obránce křesťanství, a skrytá je naznačována jeho sexuální impotence.⁶⁾ Nabízí se otázka, nakolik se ruská politika po rozpadu vazeb navyklých z doby komunismu inspirovala staršími vzory. V případě celého Kavkazu je to instinktivní obrana před divochy, a specificky v případě Gruzie očividně ožily stereotypy o strategicky důležité, avšak kulturně vzdálené zemi, jejíž přirozenou dějinnou úlohou je sklonit se před ruskou maskuliní dominancí. Odtud můžeme možná také lépe pochopit rozdíly v přístupu Francie a Ruska k přistěhovalcům.

Rusko se ani tak nevyrovnává se skutečnými problémy, jako s imaginární hrozbou, a vhodnější než s imigrační politikou jiného státu je možná ruský přístup srovnávat například s antisemitismem. Tak jako za křišťálovou nocí, i za pogromy na Kavkazany, jako v dubnu 2001 v Moskvě nebo v září 2004 v Jekatěrinburgu, a také válkami v Čečensku i embargo vůči Gruzii se samozřejmě skrývají konkrétní politické a jiné zájmy. O jejich zacílení na Kavkaz a jeho obyvatele se však nemalou měrou zasloužil obraz Kavkazu, jak se vyvíjel v oficiálním i lidovém diskursu po uplynulá dvě staletí.

Filip Tesař (1969) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

¹⁾ Kalinina, Julija: 'Pokorenie Kavkazom', in Moskovskij Komsomolec, 26. 7. 2001.

²⁾ Roman, Meredith L.: 'Making Caucasians Black: Moscow Since the Fall of Communism and the Racialization of Non-Russian', in *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 18 (2), 2002, s. 5 6.

³⁾ Roman, s. 6.

⁴⁾ Tolmachev, E. P.: 'Russia's Annexation of the Caucasus (Some Conclusions and Consequences)', in *Russian Social Science Review*, 44 (2), 2003, s. 6.

⁵⁾ Barrett, Thomas M.: 'Lines of Uncertainty: The Frontiers of the North Caucasus', in *Slavic Review*, 54 (3), 1995, s. 583.

⁶⁾ Layton, Susan: 'Eros in Russian Literature about Georgia', in *Slavic Review*, 51 (2), 1992, s. 195–196, 212.

ko zase získalo vojenský vliv na Jižním Kavkazu.

Podíváme-li se na země Jižního Kavkazu – Arménii, Gruzii, Ázerbájdžán – jeví se Gruzie jako stát, v jehož čele stojí v současné době nejvíce prozápadní vedení v regionu. Pomáhá ale Západ podle Vás Gruzii dostatečně silně, aby se její současná prozápadní orientace udržela?

Já myslím, že Západ ví, že když nepodpoří Gruzii, přijde o ropovody a plynovody. Mně prezident Saakašvili loni říkal: „Když nás nepodržíte, tak se může stát, že budete mít za nějaký čas ve svých obývacích o něco chladněji.“ A to myslím vystihuje situaci. Symptomů, že je třeba chránit Gruzii, je čím dál tím víc. Rusko samozřejmě má tradici v provokování nejrozličnějších sporů, ve vytváření kauz a Gruzie se stala přímo obětí tohoto postupu, došlo k bezprecedentní blokadě Gruzie tím, že přestali odebírat potraviny včetně slavné minerálky „Boržomi“. To je prostě něco, co se v civilizovaných sousedských vztazích nedělá. Útok na Gruzii vlastně začal už v roce 1992, když ruská armáda anektovala Abcházii, která je součástí Gruzie. Já jsem tam tenkrát jako novinář byl a strávil jsem celou řadu dní v blízkosti tehdejšího separatistického prezidenta Ardzimby a vím, že to nebyli ozbrojenci abcházští, kteří porazili gruzínskou armádu, ale že to byly ruské zbraně, které se vozily z Ruska ve velkých vojenských kolonách. Prezident Vladislav Ardzimba byl obklopen ruskými plukovníky a důstojníky, kteří mu dělali poradce. Abcházie byla anektována a došlo ke zcela absurdní situaci, že tam ruská armáda zůstala, akorát si vojáci oblékli modré barety, na tanky si namalovali modré fleky a začali vystupovat jako mírotvorci. Není ale možné, aby mírotvorné síly představoval jeden z účastníků konfliktu, a myslím si, že je třeba přiznat dluh, který máme my, jako Evropská unie i jako Česká republika vůči Gruzii. Nesmíme přistoupit na usmířující hru, ale říct třeba jasně, co říká prezident Saakašvili, a užívat ty správné názvy: V případě Abcházie se jedná o teritoriální agresi. Není možné, aby taková jako mírotvorná síla působila ruská federální armáda. Pokud se ozveme, tak si nemyslím, že by to mělo nějaké těžké hospodářské nebo diplomatické důsledky. Ruská diplomacie je jedna z nejlepších na světě a váží si pevných protivníků. Reagan si například Rusové vždycky vážil. Takže tady by bylo potřeba, abychom nazývali věci pravými jmény.

Česká diplomacie se výrazně angažuje například v Bělorusku, podporuje disidenty na Kubě; zároveň ale i vidíme, že to vyvolává v rámci Unie určité napětí. Kdyby se teď angažovala Praha nebo i jiné státy Unie ve prospěch Gruzie, nemohl by z toho vzejít další zdroj rozporů v EU, jichž by se třeba mohlo Rusko snažit využít?

Rusko zasívá už teď naprosto cílevědomě rozkol mezi státy Evropské unie. Dělá to velmi umně. Jeden z nejparádnějších kousků byl záměr postavit plynovod pod dnem Baltského moře, přičemž se obešlo Estonsko, Lotyšsko i Polsko a Vladimir Vladimirovič Putin se jenom pobaveně díval, jak tady na sebe žehráme a jak jeden se vysloveně lísá k Moskvě na úkor druhého. Pokud nenajdeme společnou politiku vůči Rusku, pak toho budou umná diplomacie a také tajné služby Ruské federace využívat.

Máme třeba my nějaký cílený program na podporu Gruzie, popřípadě států, jež se ocitly v podobné situaci?

Ministr zahraničí Karel Schwarzenberg se v září zúčastnil v Litvě schůzky neformálního společenství, které si říká „Friends of Georgia“. Byli tam zástupci ještě sedmi dalších států, mj. z Pobaltí, Polska, Rumunska a Bulharska. V každém případě to, že náš ministr se schůzky vůbec zúčastnil, svědčí o tom, že dáváme najevo, jak nám na Gruzii záleží. Já bych ale nechtěl, aby nám na ní záleželo jenom kvůli energovodům. Tento pragmatický argument používám vždy tehdy, když vidím, že při hlasování rozhodují o důležitých věcech lidé, kterým nic neříká slovo spravedlnost nebo morálka. Tak potom je třeba říkat, že z toho bude takový a takový hospodářský neprospěch, na což celá řada lidí slyší.

V posledních týdnech se právě v Gruzii značně vyostřila vnitropolitická situace, konaly se protivládni demonstrace, prezident Saakašvili vyhlásil výjimečný stav. V lednu proběhnou předčasné prezidentské volby. Jaké jsou příčiny těchto konfliktů – lze je hledat uvnitř gruzínské společnosti (třeba spory různých klanů), anebo je za tím vliv Moskvy?

Pro tajné služby není nic lehčího než zorganizovat demonstraci. To patří přímo do popisu jejich práce. A tajná služba, jako ruská Federální služba bezpečnosti (FSB), což není nic jiného než KGB, to umí velice dobře. Já bych kořeny nedávných nepokojů hledal tam. Je to starý

osvědčený postup, který využívá nespojenosti obyvatelstva, využívá právě oněch klanových sporů, využívá pauperizace obyvatel, k níž dochází vždy při velkých změnách. Já si prostě myslím, že Moskva to má na svědomí. Něco takového udělat je velice jednoduché, protože Gruzíni jsou lidé mnohem sověťštější, než byla naše společnost, protože oni měli sovětské jho na krku podstatně déle a bezprostředně. Není proto překvapením, že se tam najdou lidé, kteří jsou proti prezidentu Saakašvilimu, jenž se snaží velmi usilovně navazovat spojení s USA, chce, aby Gruzie byla v NATO. A v Gruzii je velice jednoduché využít politické opozice a opřít se o staré averze, které třeba sovětský občan vůči Spojeným státům měl.

V porovnání s Gruzii se toho o dalších dvou státech na Jižním Kavkazu – Ázerbájdžánu a Arménii – příliš mnoho nepíše. Proč?

Myslím si, že nejvíc v závětrí je Arménie. Nedávno jsem mluvil s arménským velvyslancem v Česku, který sídlí ve Vídni. Hovořili jsme o vojenském spojení Arménie s Ruskem. Říkal jsem mu, že naprosto chápu, že vzhledem ke geopolitické situaci země a vzhledem k de facto válečnému stavu s Ázerbájdžánem potřebuje země spojence, který zachová národní svébytnost Arménie a vůbec i její samostatnost. Chápu tedy, že je arménská armáda vyzbrojena moderními ruskými tanky, proč jsou karabašské ozbrojené síly vyzbrojeny moderní ruskou vojenskou technikou, proč Arméni připustili, aby z gruzínské základny Achalkalachi se ruská armáda přesunula do Gjumri v Arménii. Je to proto, poněvadž Rusko představuje jediného garanta arménské bezpečnosti. Velvyslanec odpověděl, že v Evropě se díváme na Arménii z tohoto zorného úhlu, a řekl, abychom se na to tak nedívali a snažili se to pochopit. Tím chci říci, že by bylo dobré, kdybychom měli mnohem širší styky s Arménii, abychom navázali aspoň konzulární styky, že by bylo dobré rozšířit obchodní styky našich firem z Gruzie na Arménii. A navíc si myslím, že tyto nástroje by mohly být využity i k řešení karabašského problému. Arménie a Ázerbájdžán jsou kvůli tomu stále ve válce a samotný Karabach je přitom nedobytný. Měli bychom o tom aspoň mluvit a myslím, že by se to mohlo, když už Karabach neuznáváme diplomaticky, odehrávat například na nevládní úrovni. Já bych třeba velice přivítal, kdyby pořadatelé Fora 2000 pozvali napří-

klad karabašského prezidenta nebo ministerského předsedu, ať řeknou, co se v zemi odehrává.

Odkud se vzaly politické elity zemí Jižního Kavkazu, které v posledních patnácti letech řídí tamní politiku? Jsou to pořád ještě představitelé postsovětského establishmentu?

Samozřejmě, to je všechno podmíněno generačně, podobně jako u nás, a ten „sovětismus“ tam je mnohem zařívovanější. S tím je ale třeba počítat. Demokratický režim je možné vytvářet pouze s tím, co je k dispozici. Je sice nemravné, že se z největších bolševiků stali největší kapitalisté, ale to není jenom specifikum Jižního Kavkazu. Pokud to přímo neškodí, tak to je přirozená cesta.

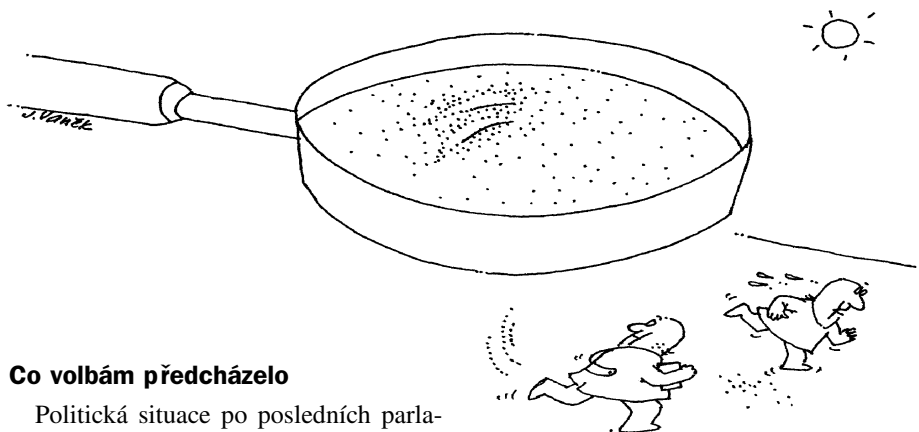
O Rusku se ví, že tamní společnost je vůči obyvatelům z regionu Kavkazu založena silně xenofobně. Existuje v zemích Jižního Kavkazu i něco jako „rasismus naruby“, tzn. nesnášenlivost vůči Rusům?

Na Kavkaze podle mého soudu moc neexistuje, protože Gruzínci zrovna tak jako Arméní, ale ne tak třeba Ázerbájdžánci, jsou zcela dvojjazyční. Oni prostě znají ruskou kulturu, většina z představitelů starší a střední generace studovala v Rusku. Může se tam projevit určitá nenávisť, když je násilí příliš silné – tak je tomu i u Čečenců. Já myslím, že ruský rasismus má hluboké kořeny v dějinách a vyplývá z „čadajevského“ pocitu méněcennosti, který ruský člověk často mívá. On stále nemá být na co hrdý, on může být hrdý pouze na velikost své vlasti a na svého cara, který si do toho nedá od cizinců mluvit. Kremelská putinovská skupina toho velice umně využívá a rasismus jsem tam viděl mnohokrát na vlastní kůži v dobách, kdy jsem v Rusku působil s přestávkami řádově deset let jako novinář. Jednou jsem udělal takový pokus, že jsem si vzal v Moskvě na hlavu beranici a šel jsem na Těšínský rynek, a než jsem tam došel, tak mě třikrát zastavili policisté, abych se legitimoval. Kdybych beranici neměl, tak mě nezastaví ani jednou.

Jaromír Štětina (1943) je novinářem, zkladatelem soukromé agentury Epicentrum, která se specializovala na zpravodajství ze zemí bývalého Sovětského svazu a válečných konfliktů v Evropě, Africe a Asii. Od roku 2004 je nezávislým senátorem za Stranu zelených a mj. členem Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost.

Předčasné parlamentní volby v Polsku: konec programu čtvrté republiky

V říjnu tohoto roku proběhly v Polsku předčasné parlamentní volby. Samotná skutečnost předčasných voleb není v evropských zemích ničím výjimečným včetně Polska (a koneckonců také Česka), v němž se již jednou v roce 1993 předčasné volby konaly. Ty současné však proběhly přece jenom ve zvláštní, možná dokonce i výjimečné politické atmosféře.

Co volbám předcházelo

Politická situace po posledních parlamentních volbách 2005 byla u nás vícekrát popsána, a je tedy, myslím, dostatečně známá.¹⁾ Bezprostřední příčinou předčasných voleb byl rozpad vládní koalice Práva a spravedlnosti (PiS), Sebeobrana a Ligy polských rodin (LPR) v důsledku řady různých skandálů spojených s politiky z obou menších koaličních stran (především Sebeobrana). Důvodů, proč se předčasné volby musely konat, je však víc a jsou dlouhodobějšího charakteru. Samotný rozpad vládní koalice totiž ještě nemusí znamenat vypsání předčasných voleb. Križi lze řešit sestavením jiné koalice nebo menšinovým vládnutím. To však v Polsku nebylo možné. Polarizace stranického systému se totiž dostala na takovou úroveň, že nejsilnější strana PiS nebyla s to navázat případnou spolupráci s žádnou další parlamentní stranou. Rozpory mezi PiS a po volbách 2005 druhou v pořadí Občanskou platformou (PO), které tehdy neumožnily oběma stranám uzavřít vládní koalici, ačkoli se to do jisté míry očekávalo (proto nakonec vznikla ona problematická koalice PiS, Sebeobrana a LPR)²⁾, nejenže nepominuly, naopak se v mnoha ohledech prohloubily.

Problémem se stal program tzv. čtvrté republiky bratří Kaczyńských (především Jarosława) a způsob jeho prosazování.

Do velké míry oprávněný původní záměr vybědnout z hluboké politické, a především morální krize země, způsobené předchozími postkomunistickými vládami, se zvrhl v jeho karikaturu. Klíčovým problémem se stala změna v náhledu na politiku jako takovou. Protagonisté tzv. čtvrté republiky si zvykli pojímat politiku ne jako obvyklé soupeření různých koncepcí, ale jako křížovou výpravu. Ideová a hodnotová prázdnota předchozích let (před volbami 2005) byla nahrazena jejich přemírou. Z původních dobrých a potřebných idejí se staly ideologie v tom nepřekpném významu toho slova. Opozice přestala být normálním politickým protivníkem, ale nesmiřitelným nepřítelem. Její program nebyl vnímán jako alternativa, ale jako zlo. Namísto nutné etické obnovy země došlo k hysterickému boji proti všem. Autoři programu tzv. čtvrté republiky se za účelem jeho realizace neváhali spojit s kýmkoli včetně politického suterénu. Výsledkem byl mj. již zmíněný prudký nárůst polarizace polské politiky, který také zapříčinil definitivní rozkol mezi oběma hlavními pravicovými stranami. Rozpad vládní koalice proto nešlo řešit jinak než předčasnými parlamentními volbami.

Jak volby dopadly³⁾

Polský Sejm rozhodl o zkrácení svého funkčního období, tj. o svém rozpuštění, 7. září 2007, a to kvalifikovanou většinou hlasů 377:20:54 (přítomno bylo 451 poslanců z celkového počtu 460; podle čl. 98 odst. 3 ústavy je nutná dvoutřetinová většina, která v absolutní hodnotě činí minimálně 307 hlasů). Stalo se tak z iniciativy Práva a spravedlnosti, Občanské platformy a uskupení Levice a demokraté (LiD) a pro hlasovaly všechny poslanecké kluby kromě LPR a Sebeobrány. Tyto dvě strany byly proti, protože se oprávněně obávaly, že předčasné volby mohou znamenat konec jejich parlamentní kariéry.

Prezident Lech Kaczyński vypsál parlamentní volby na 21. října 2007. V souladu s čl. 98 odst. 3 ústavy je rozpuštění Sejmu totožné s rozpuštěním Senátu,

a proto voliči v uvedený den volili nejen nové poslance, ale také nové senátory. Volební systém – proporční pro volby do Sejmu a modifikovaný prostě většinový (tzv. blokové hlasování) pro volby do Senátu – se od roku 2005 nezměnil, resp. nikoli v jeho klíčových charakteristikách.⁴⁾

Nejprve volby do Sejmu. Počet oprávněných voličů činil 30 615 471. Hlasování se zúčastnilo 16 495 045 voličů, tj. 53,88 procenta. Volební účast byla vyšší než ve všech dosavadních předchozích volbách, nepotvrdily se však teze o výrazném očekávaném nárůstu účasti, která měla být vyvolána napjatou politickou situací. Současně se ale mimořádnost voleb na účasti opravdu projevila, podobně jako u předchozích předčasných voleb z roku 1993, které se rovněž vyznačovaly relativně vyšší volební účastí. Potvrzuje se tak teze, že nárůst účasti je spíše známkou problémo-

vého než uspokojivého fungování politického systému. Výkyvy ale nejsou dramatické a tyto účasti příliš nevybočují z polského – v mezinárodním srovnání spíše nízkého – standardu (*tabulka 1*).

Do Sejmu (460 poslanců) kandidovalo celkem 6 196 kandidátů zastoupených na 296 kandidátních listinách, které zaregistrovalo jen deset tzv. volebních výborů, tedy politických stran a volebních koalic (v předchozích volbách to bylo 22 politických stran; jejich počet se tudíž od roku 1989 neustále snižuje). Volební klauzuli ve výši pěti procent pro strany, resp. osm procent pro koalice stran překročila čtyři politická uskupení (3 strany a jedna koalice stran). Procesu přerozdělování křesel se však celkem zúčastnilo pět uskupení, tj. včetně Německé menšiny, na kterou se tato omezení nevztahují, protože se jedná o stranu reprezentující národnostní menšinu (*tabulka 2*).

Mnohem prostěji vypadají výsledky voleb do Senátu, pouze startovní pole bylo rozmanitější. Volební účast byla vzhledem ke skutečnosti, že se volby konaly současně, skoro stejná. Hlasování se zúčastnilo 16 494 503 z celkového počtu 30 615 471 oprávněných voličů, tedy 53,88 procenta. O sto senátorských křesel se ucházelo 385 kandidátů nahlášených devětadvaceti politickými stranami. Do Senátu však pronikli zástupci pouhých dvou politických stran a jeden nezávislý kandidát. Občanská platforma získala 60 křesel, Právo a spravedlnost obdrželo 39 křesel a zbylé jedno křeslo připadlo nezávislému kandidátu Włodzimierzovi Cimoszewiczovi, který však byl v minulosti prominentním politikem SLD (mj. byl v letech 1996–1997 premiérem).

Vítězství a porážky – vše je relativní

Co výše uvedená „suchá“ čísla znamenají? Mám za to, že z nich lze vyvodit trochu jiné závěry, než jaké bychom si mohli udělat po četbě českých novin. Titulky typu „Kaczyński dostal výprask od liberálů“⁵⁾ jsou poněkud zavádějící. Pomineme-li otázku, nakolik je Občanská platforma „liberální“ („liberalnost“ PO je u nás podle mě přeceňována, ve skutečnosti je tato strana mnohem konzervativnější, než si myslíme, ale to by bylo na delší debatu), pozornost zasluhuje výraz „výprask“ evokující drtivost výhry PO či prohry PiS. Obojí lze relativizovat.

PiS v důsledku voleb ztratila moc, což prohra jistě je, ale nejsem si jist, zda lze výsledek 31 procento hlasů získaný po dvouletém kontroverzním vládnutí označit za „výprask“. Kromě toho stačí letmě

Tabulka 1 Vývoj volební účasti ve volbách do polského Sejmu po roce 1991 (údaje v %)

volby*	1991	1993	1997	2001	2005	2007
účast	43,2	52,1	47,9	46,3	40,6	53,9

* V tabulce nejsou uvedeny specifické polosoutěživé volby 1989, tehdy činila volební účast 62,1 procenta.

Pramen: Kubát, Michal: *Demokracie v Polsku. Politický systém Polské republiky (1989–2005)*. Sociologické nakladatelství, Praha 2005, str. 128, Kubát, Michal: „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku: parlamentní a prezidentské volby. *Mezinárodní politika* roč. 29, č. 12/2005, str. 18–19, *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 r.*

Tabulka 2 Výsledky voleb do Sejmu

politické uskupení	hlasy	% hlasů	křesla	% křesel
Občanská platforma	6 701 010	41,51	209	45,43
Právo a spravedlnost	5 183 477	31,11	166	36,09
Levice a demokraté*	2 122 981	13,15	53	11,52
Polská lidová strana	1 437 638	8,91	31	6,74
Německá menšina**	32 462	0,20	1	0,22
Sebeobrana	247 335	1,53	0	0
Liga polských rodin	209 171	1,30	0	0
Polská strana práce	160 476	0,99	0	0
Strana žen	45 121	0,28	0	0
Vlastenecká sebeobrana	2 531	0,02	0	0

* Koalice 4 stran: Spojenectví demokratické levice (SLD), Polské sociální demokracie (SdPi), Demokratické strany (PD) a Unie práce UP).

** Na Německou menšinu se nevztahují volební klauzule.

Pramen: *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 r.*

Tabulka 3 Porovnání výsledků voleb do Sejmu z let 2005 a 2007

politické uskupení	% hlasů		rozdíl	křesla		rozdíl
	volby 2005	volby 2007		volby 2005	volby 2007	
PO	24,14	41,51	+17,37	133	209	+76
PiS	26,99	31,11	+4,12	155	166	+10
LiD	17,65*	13,15	– 4,5	55***	53	–2
PSL	6,96	8,91	+1,95	25	31	+6
Sebeobrana	11,41	1,53	– 9,88	56	0	–56
LPR	7,97	1,30	– 6,67	34	0	–34
MN	0,34**	0,20	– 0,14	2	1	–1

* Je to složený údaj. Sečteny byly volební zisky tří uskupení – Spojenectví demokratické levice (SLD; 11,31 % hlasů), Polské sociální demokracie (SdPi; 3,89 % hlasů) a Demokratické strany (PD; 2,45 % hlasů).

** Je to složený údaj. Sečteny byly volební zisky dvou uskupení: Německé menšiny (0,29 % hlasů) a Německé menšiny Slezska (0,05 % hlasů), které kandidovaly odděleně.

*** Jsou to křesla patřící pouze SLD, protože jiné, později členské strany koalice Levice a Demokraté, se v roce 2005 do Sejmu nedostaly.

Pramen: *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 r., Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 r.*

porovnání předešlých a aktuálních volebních výsledků. Zatímco vládnoucí strany obvykle ztrácejí, PiS nejenže od posledních voleb nepřišla o voliče, ale dokonce posílila. Na druhou stranu nebezpečným se pro ni může stát vnitrostranické pnutí, které nyní po volbách nastalo.

Oproti tomu vítězná PO sice dosáhla imponujícího volebního výsledku, ale musí vládnout v koalici s Polskou lidovou stranou (PSL). PSL je Platformě programově značně vzdálenou agrární, spíše levicovou politickou stranou, která doposud pokaždé spolupracovala s postkomunisty, a ne s pravicí. Lidovci byli vždy silně nevyzpytatelnými koaličními partnery, a proto vládní koalice PO s PSL se může ukázat být pro Platformu pomyslnou „noční můrou“. Otázkou zůstává, jak dlouho toto spojení vydrží. Jinak si ale lidovci bezpochyby polepšili. Podpora PSL se od roku 1993 nepřetržitě snižovala a v roce 2005 se do Sejmu dostala „zázrakem“. Současná situace – skoro 9 procent hlasů a vstup do vlády – je pro ni doslova znovuzrozením.

Občanská platforma dále bude muset čelit opozici ze strany PiS, které, pokud se vnitřně nerozhádá, bude opozicí jak nekompromisní, tak i velmi početnou (36 procent křesel). Také se bude muset naučit vycházet s prezidentem Lechem Kaczyńským, který rozhodně nepatří mezi její příznivce. Funkční období politikou cestou nesaditelného prezidenta končí až v roce 2010. Polský prezident si

ce nemá reálnou výkonnou moc, protože Polsko přestalo být přibližně poloprezidentským režimem již v roce 1997, ale určitě disponuje mnoha nástroji, jak Tusko (lídr PO a nový premiér) vládnutí znepříjemnit. Prezident L. Kaczyński se sice doposud choval velmi pasivně, z toho ale nelze vyvozovat žádné závěry, protože to bylo za jiné politické konstelace. Zda se tedy z L. Kaczyńského stane „prezident-opozičník“, prozatím nevíme, v každém případě taková možnost existuje.

Jestliže v případě výše zmíněných tří stran můžeme diskutovat o míře výhry či prohry a obojí lze různě relativizovat, u zbylých stran je hodnocení jednoznačné. Extrémní strany LPR a Sebeobrana nejenže nepronikly do parlamentu, ale dokonce se ani nepřiblížily tříprocentní hranici hlasů zaručující financování ze státního rozpočtu. Hrozí jim tedy zánik. Koalice Levice a demokraté (LiD) se nedokázala odrazit ode dna, které pro ni představovaly volby 2005. Debakl utrpěný v těchto volbách v důsledku naprosté kompromitace jejích předešlých vlád pokračuje. Nejen to, srovnáme-li souhrnné volební výsledky členských stran koalice z roku 2005 s těmi současnými, vidíme další pokles voličské podpory (tabulka 3).

O demokracii v Polsku se není třeba strachovat

V čísle 12/2005 Mezinárodní politiky jsem v článku věnovaném parlamentním

volbám 2005 napsal: „(...) nebudou-li se vítězové voleb řídit hodnotami, po kterých tolik hlasitě volali, budou nemilosrdně smeteni, a navíc mohou uvrhnout zemi do hluboké morální krize“.⁶⁾ Tento můj závěr se potvrdil i nepotvrdil. Předčasné volby 2007 ukázaly, že program tzv. čtvrté republiky, který měl vnést po letech bezideového vládnutí ve jménu „pragmatismu“ a „akceschopnosti“, které se nakonec zvrtilo v „neakceschopný“ všeobecný politický marasmus, jehož nejviditelnějším projevem bylo sloučení politiky s ne vždy legálním byznysem, byl v očích nezanedbatelné části polské společnosti potřebný, resp. přinejmenším pozitivně vnímaný. Vítězné volby 2005 se řídili hodnotami, po kterých volali, a smetení rozhodně nebyli. Kromě toho voliči ani náznakem nerehabilitovali strůjce politiky z období před rokem 2005.

Současně se ale vítězové voleb 2005 nedokázali udržet u moci, protože vše přehnali: program tzv. čtvrté republiky byl příliš radikální a jeho prosazování příliš intenzivní, nehlídící na okolnosti a důsledky. V tomto smyslu původní krizi nezažehnali, resp. nahradili ji krizí jinou. Uvidíme, jak dopadnou současní noví vládcí, kteří svou kampaň založili ne tak na konkrétních politických cílech, jako spíše na nutnosti zastavit „démón“ v podobě Jarosława Kaczyńského. Dalo by se proto říci, že Občanská platforma se do

jisté míry nachází v principiálně podobné situaci jako PiS po volbách 2005, a platí tedy pro ni stejný závěr, citovaný na začátku předchozího odstavce.

Jednu věc je však nutné zdůraznit. Různé strachování se o polskou demokracii, jehož snad nejviditelnějším projevem bylo české volání po mezinárodním doзору polských voleb, se ukázalo být naprosto plané. Neexistují sebemenší náznaky toho, že by snad v Polsku došlo v uplynulých dvou letech k ohrožení demokracie. Mimochodem, svobodné předčasné volby jakožto způsob řešení politické krize a alternace moci jakožto důsledek těchto voleb jsou nejlepším dokladem nenarušení demokratických principů polské politiky.

○

Michal Kubát (1975) působí na Katedře ruských a východoevropských studií Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze a na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni.

majkkubat@hotmail.com

¹⁾ Srov. mj. publicistické texty Kubát, Michal: Polsko za každou cenu. Jak je to doopravdy s „tmářstvím“ v čtyřicetimilionové zemi. Kdo, jak a proč v ní vládne. Mladá fronta DNES, 17. července 2007, Kubát, Michal: Jeszcze Polska... Volby ve znamení politické taktiky, televizního trojúhelníku, záhadné nemoci a milostného příběhu. Mladá fronta DNES, 19. října 2007. V Mezinárodní politice viz trochu starší texty Kubát, Michal: „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku: parlamentní a prezidentské volby. Mezinárodní politika roč. 29, č. 12/2005, str. 18–21, Kubát, Michal: Vládní kotmelce v Polsku. Mezinárodní politika roč. 30, č. 9/2006, str. 4–6.

²⁾ Více viz Kubát, Michal: Vládní kotmelce v Polsku..., str. 4–6.

³⁾ Všechny údaje vztahující se k volbám 2007 pocházejí z *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 r.* a *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 r. o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 r.*

⁴⁾ *Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* Dz.U. 2001 Nr 46 poz. 499, zm. Dz.U. 2001 Nr 74 poz. 786, zm. Dz.U. 2001 Nr 154 poz. 1802, zm. Dz.U. 2002 Nr 14 poz. 128, zm. Dz.U. 2002 Nr 113 poz. 984, zm. Dz.U. 2002 Nr 127 poz. 1089, zm. Dz.U. 2002 Nr 153 poz. 1271, zm. Dz.U. 2003 Nr 57 poz. 507, zm. Dz.U. 2004 Nr 25 poz. 219, zm. Dz.U. 2005 Nr 140 poz. 1173, zm. Dz.U. 2006 Nr 218 poz. 1592, zm. Dz.U. 2007 Nr 25 poz. 162, zm. Dz.U. 2007 Nr 112 poz. 766, zm. Dz.U. 2007 Nr 176 poz. 1238.

⁵⁾ *Právo* 22. 10. 2007. Opsáno s pravopisnou chybou. Kaczyński se píše s čárkou, nikoli háčkem nad „n“.

⁶⁾ Kubát, Michal: „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku..., str. 21.

V Bavorsku začal nový letopočet

Edmund Stoiber opustil po čtrnácti letech úřad předsedy vlády

V říjnu roku 2007 skončilo čtrnáctileté období politické vlády Edmunda Stoibera v Bavorsku. Odešla tak jedna z nejvlivnějších a nejdéle sloužících postav německé zemské politiky. Vratme se však na začátek Stoiberovy politické kariéry a podívejme se, jak vypadal jeho dlouhý politický vzestup a následný rychlý pád. Na závěr pohlédneme na situaci česko-bavorských vztahů a jejich možný další vývoj.

TOMÁŠ NIGRIN

Edmund Stoiber, narozený v roce 1941, vystudoval v šedesátých letech práva a v roce 1971 obhájil doktorát na Mnichovské univerzitě. V křesťansko-sociální CSU byl činný již od mládí, což mu napomohlo k získání postu osobního referenta Maxe Streibla, tehdejšího bavorského zemského ministra pro rozvoj a ochranu životního prostředí. V roce 1974 byl poprvé za CSU zvolen do bavorského zemského sněmu, kde setrval dodnes. Jeho rychlý vzestup gradoval v roce 1978, kdy zaujal v téže straně pozici generálního sekretáře. Za Stoiberovým osobním růstem stála kromě jeho schopností také patronace tehdejšího mocného a uznávaného šéfa CSU Franze Josefa Strauße.

Podobně pozitivní vztah ke Stoiberovi již od doby jeho prvního angažmá na ministerstvu pro rozvoj a ochranu životního prostředí choval i Straußův nástupce Max Streibl, který Stoibera v roce 1988 povolal do svého zemského kabinetu na post ministra vnitra. Po smrti Franze Josefa Strauße se v CSU vytvořily dva mocenské póly – jeden ztělesňoval Max Streibl jako zemský předseda vlády a později Edmund Stoiber jako jeho následovník, k druhému patřil Theo Waigel, spolkový ministr financí vlády Helmuta Kohla, který se stal předsedou CSU po Franzu Josefu Straußovi. Mezi oběma póly docházelo často k roztržkám, což vedlo k (místy oprávněnému) pocitu rozpolcenosti uvnitř CSU. Tento stav, kdy zemský předseda vlády za CSU nebyl zároveň předsedou strany, skončil v roce 1999, kdy u sebe obě funkce sjednotil Edmund Stoiber.

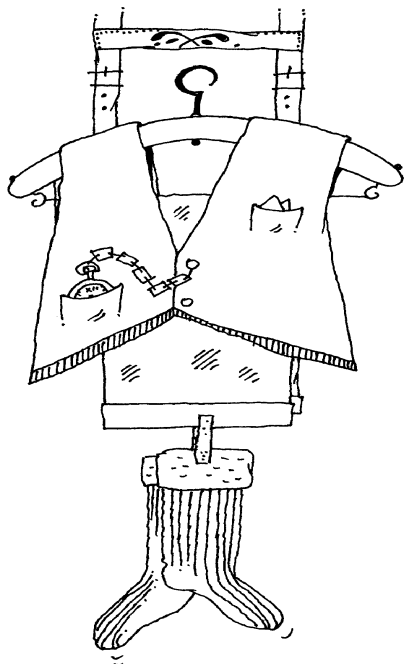
Cestu do premiérského křesla otevřela Stoiberovi počátkem 90. let takzvaná „Amigo-Affäre“, v jejímž průběhu vyšlo

najevo, že Streiblovi přátelé z průmyslových kruhů, vesměs štedří donoři CSU, financovali dvě jeho soukromé dovolené. Do firem vlastněných Streiblovými přáteli navíc na důkaz vděku za dary stranické pokladně plynuly štedré státní subvence. Celá aféra zlomila vaz předsedovi vlády Maxu Streiblovi, nikoli však ostatním členům vlády, ani vládní CSU. Došlo pouze k výměně na nejvyšších místech, do premiérského křesla usedl v roce 1993 Edmund Stoiber a CSU mohla vládnout dále.

CSU jako garant hospodářského vzestupu

Jak je možné, že vládní korupční aféra nevedla automaticky také k pádu vládní strany a jejímu odchodu do opozice? Popularita strany CSU mezi bavorskými voliči bez větších výkyvů je celoněmecký unikát – strana vzniklá po druhé světové válce musela odejít ze zemské vlády do opozice pouze na jedno volební období, a to v letech 1954 až 1957. Její volební výsledky pravidelně od roku 1970 dosahují úrovně nad 50 procent, proto není CSU nucena na zemské úrovni sestavovat vícebarevnou vládu. Zcela ojedinělá popularita CSU tkví mimo jiné v „bavorském hospodářském zázraku“ – těsně po druhé světové válce patřilo Bavorsko k agrárním a málo vyvinutým zemím v německém srovnání. Dnes je Bavorsko díky úspěšné vládní politice jednoznačně lídrem výroby a vývoje špičkových technologií a centrem průmyslu s nejvyšší přidanou hodnotou. Tomu odpovídá i (v německém srovnání) nadprůměrně vysoká životní úroveň obyvatel Bavorska.

Pro všechny bavorské vlády patřila péče o pokrokovost a invenci bavorského průmyslu mezi největší priority. Například Ed-

mund Stoiber po nástupu do funkce předsedy vlády zahájil program rozsáhlé privatizace státního majetku a následně vyhlásil „High-Tech-Offensive Bayern“, program podporující a zlepšující podmínky pro vědu a výzkum v Bavorsku za pomoci privatizačních výnosů. Program byl úspěšný a bavorský průmysl je stále centrem významné části německého technologického know-how a odchod do bavorských firem (mimo jiné za vyšším výdělkem) zůstává vysněným cílem většiny absolventů technických vysokých škol v Německu. Bavorsko si tedy svou výjimečnost v rámci Německa (ve světovém srovnání by dopadlo podobně) i nadále uchovává.

Faktický vůdce konzervativního tábora

Pro Bavorsko úspěšná devadesátá léta vynesla Stoiberovu politickou osobnost velmi vysoko a dá se říci, že mezi lety 2000 a 2002 dosáhl Stoiber svého politického vrcholu. V roce 1999 získal funkci předsedy CSU a díky krizi sesterské strany křesťansko-demokratické CDU po prohraných spolkových volbách v roce 1998, nuceném odchodu jejího dlouholetého předsedy Helmuta Kohla a sporech o jeho nástupnictví mohl prosadit svou kandidaturu na post spolkového kancléře. Obě strany – CDU a CSU – tvoří ve Spolkovém sněmu jednu parlamentní frakci a ve spolkových volbách spolupracují – CSU staví kandidátku v Bavorsku a CDU ve zbytku Německa. Jednou za čas je proto možné, aby kandidáta na kancléře postavila i menší CSU, nyní se tak stalo zhruba po dvaceti letech. Naposledy dostal tuto možnost Franz Josef Strauß počátkem osmdesátých let. Shodou okolností vedl jeho kampaň tehdy mladý Edmund Stoiber,

Strauß však volby prohrál a zůstal v Mnichově.

V jednáních o kandidatuře pro spolkové volby 2002 se proti Angele Merkelové prosadil v té době velmi politicky sebevědomý Edmund Stoiber. Před blížícími se spolkovými volbami vše hovořilo v jeho prospěch: špatný stav německého hospodářství, stoupající nezaměstnanost a nepovedené reformy mohly za obrovský pokles oblíbenosti vládních stran (sociálnědemokratické SPD a Zelených). Stoiber stál před téměř jasným vítězstvím, ale v posledních dnech mu doslova nepřálo počasí. Volbám v září 2002 předcházely mohutné povodně na Labi, kterým byla podobně jako v České republice věnována obrovská mediální pozornost. Akceschopnost a jasné rozhodování tehdejšího dosluhujícího kancléře Gerharda Schrödera (SPD) vedly ke zvratu ve vývoji volebních preferencí. SPD a CDU/CSU nakonec obdržely po 38,5 procentech hlasů – SPD získala ve volbách návrh doslova několik stovek hlasů, díky nimž a tzv. druhým hlasům získala nakonec SPD o tři mandáty ve Spolkovém sněmu více než CDU/CSU.

„Superministr“, který si to nakonec rozmyslel

Pro Edmunda Stoibera to byla jeho první velká porážka, kterou nezmenšil ani historicky nejlepší výsledek bavorských zemských voleb v roce 2003, ve kterých získala CSU 60,7 procenta – tedy více než dvouřetinu většinu. Úspěch na zemské politické scéně mu nechyběl, ovšem dále než za hranice Bavorska bylo pro Stoibera stále těžší proniknout. Bylo jasné, že důvěru na kancléřskou kandidaturu již nikdy nezíská a do cesty Angele Merkelové (ani nikomu jinému) se v boji o kandidaturu na post kancléře již nepostaví.

V roce 2004 se v Evropě hledal kandidát na předsedu Evropské komise a o Stoiberovi se jednu dobu hovořilo jako o jednom z možných kandidátů. Stoiber sám však jakékoliv úvahy na toto téma odmítal, protože Evropská komise nebyla v té době orgánem, o kterém by měl valné mínění. (V těchto dnech se zdá, že bude Stoiber pracovat paradoxně právě pro Evropskou komisi – samozřejmě na nižším postu). Doposud poslední lukrativní politická nabídka Stoiberovi přišla v roce 2005 od nové kancléřky Angely Merkelové – měl obsadit funkci ministra hospodářství. Stoiber souhlasil, avšak vymínil si postavení „superministra“ s velkým resortem hospodářství a technologií. V očekávání Stoiberova příchodu došlo k přesunu některých referátů z ministerstva financí na ministerstvo

hospodářství. V poslední chvíli však Stoiber oznámil, že do Berlína nepůjde a zůstane v Bavorsku a vyslal za sebe méně výrazného Michaela Glose.

Spekulovalo se o důvodech jeho rozhodnutí – zda za tím stál jeho napjatý vztah k Angele Merkelové či k sociálnědemokratickým členům kabinetu velké koalice. Zlí jazykové tvrdí, že za vším stojí paní Stoiberová, která se nechtěla stěhovat do Berlína. Toto vysvětlení je však třeba brát s rezervou. Ovšem se Stoiberovým odjezdem do Berlína již CSU počítala, respektive především tehdejší bavorský ministr vnitra Günther Beckstein a šéf zemského úřadu vlády Erwin Huber – tedy dva nejpravděpodobnější Stoiberovi nástupci na postu předsedy vlády. Jeho návrat u nich (a u části dalších straníků) vyvolal hluboké rozčarování, protože se již chystali na vzájemný souboj o lákavou funkci bavorského předsedy vlády.

Nebyl to však ani Beckstein, ani Huber, kdo nakonec srazil Stoibera z jeho trůnu. Hlavním impulsem pro Stoiberův odchod se stala aféra spojená s osobou šéfy okresního úřadu ve Fürthu a ambiciózní členky CSU Gabriele Pauliové. Těsně před Vánoci 2006 obvinila Pauliová vládu, že se snaží pátrat po podrobnostech jejího osobního života, protože vystupovala otevřeně proti některým chystaným krokům Stoiberovy vlády. Vzápětí rezignoval dlouholetý šéf Stoiberovy kanceláře Michael Höhenberger. Pauliová vyvolala kampaň namířenou proti Stoiberovi, která nakonec vyústila i v roztržku Stoibera se stranou. Ještě počátkem ledna 2007 totiž Stoiber prohlášoval, že setrvá ve svém úřadě až do roku 2013 – tato sebejistota mu však vydržela pouze několik dní. Dne 18. ledna 2007 se nakonec frakce CSU v zemském sněmu usnesla, že Günther Beckstein se stane předsedou vlády a Erwin Huber předsedou strany. Následně Stoiber oznámil, že svůj úřad opustí 30. září 2007.

Naděje pro česko-německé vztahy?

S odchodem Edmunda Stoibera z postu bavorského předsedy vlády svítá naděje na změnu česko-bavorských vztahů k lepšímu. Vztahy s německou spolkovou vládou a ostatními německými zemskými vládami nejsou tak zatížené jako právě ty s Bavorskem. Kde je možné hledat příčinu tohoto stavu? Je to jednoznačně stále ještě dědictví poválečného vyhnání a odsunu Němců z Československa. Sudetští Němci, kterých přišel do Bavorska zhruba jeden milion, a dalších zhruba 900 tisíc vyhnaných a vysídlených Němců z východu, se stali součástí bavorské identity.

Nejenže tvořili 20 až 25 procent obyvatelstva, ale byli v roce 1962 zákonem uznáni za jeden z bavorských kmenů – ke Starobavům (Altbayern), Frankům a Švábům přibylí tedy ještě sudetští Němci.

To vysvětluje, proč bavorská zemská politika dopřávala sluchu právě sudetoněmeckým vyhnaneckým organizacím. Před rokem 1989 do Prahy či do československé politiky kritické hlasy z Bavorska nedosáhly, nicméně poté působily velmi často šok. Pravidelná účast bavorských politiků na sudetoněmeckých dnech, plamenné projevy a hrozby zablokování vstupu České republiky do Evropské unie kvůli platnosti Dekretů prezidenta republiky (a samozřejmě reakce českých politiků) neustále kalily vzájemné česko-bavorské vztahy. V bavorské politice se odrážel nedůvěřivý a ukřivděný postoj sudetských Němců vůči České republice (otázce, zda oprávněně, či nikoliv, se v tomto článku záměrně vyhýbám). Nadprůměrně často byl v českých médiích citován bavorský zemský tisk – ani jedna citace například saského tisku v celostátních českých médiích se mi nevybavuje.

Vyhrocené politické vztahy stojí v příkrém protikladu s pragmatickými vztahy hospodářskými – Bavorsko se stalo významným hospodářským partnerem České republiky, bavorské firmy patřily mezi první, které se vydaly investovat na nejistou půdu postkomunistického Československa, a přispěly tak rozvoji nejen rozsáhlého příhraničního regionu, ale i celé České republiky. Podobně pozitivní efekt samozřejmě zaznamenávají i bavorské firmy, které těží z blízkosti levné pracovní síly a samozřejmě i potenciálně rostoucího trhu.

Bude záležet na novém předsedovi bavorské vlády Becksteinovi, jak se ke Stoiberovu česko-bavorskému dědictví postaví – zda bude pokračovat v jeho politice přezíravé ignorance – Stoiber například nikdy nenavštívil Prahu, či zda se mu podaří začít novou kapitolu česko-bavorských vztahů. Obecně vše nasvědčuje druhé variantě – sudetští Němci jako vlivná politická skupina se stávají vzhledem ke svému pokročilému věku marginálními a zřejmě bude následovat postupný odklon od této linie. Neproběhne však zřejmě žádná „diplomatická revoluce“, ale postupné napravování 18 let zanedbaných česko-bavorských vztahů. Věřím, že tomuto možnému posunu nebude chybět vstřícnost české strany.

○
Tomáš Nigrin (1981) je pracovníkem Institutu mezinárodních studií FSV UK.

nigrin@fsv.cuni.cz

Rok permanentní mocenské krize v Rumunsku

PŘEMYSL
ROSŮLEK

Oslavy silvestrovské noci a příchod roku 2007 pojali obyvatelé Rumunska ve velkém stylu. Měli k tomu koneckonců pádný důvod. Země se po letech úsilí konečně stala členskou zemí Evropské unie. Euforie však Rumunsku dlouho nevydržela. Probuzení do tvrdé reality přišlo záhy a kocovina nebrala konce – celý rok 2007 byl ve znamení permanentní krize vládnutí.

Politiku v Rumunsku výrazně ovlivnily následující faktory: 1. Po odchodu malé Konzervativní strany (PC) z vládní koalice v prosinci roku 2006 se vláda stala značně nestabilní a ostrá debata o její rekonstrukci sužovala zemi až do dubna. 2. Premiér Călin Popescu Țăriceanu sestavil výrazně menšinovou vládní koalici, která se mohla opírat pouze o pětinu poslanců parlamentu – zástupce Národní liberální strany (PNL) a Maďarského demokratického svazu v Rumunsku (UDMR). 3. Tato vláda se stala závislá na nejsilnějším opozičním politickém subjektu, Straně sociální demokracie (PSD), která ji sice držela v šachu, ale svrhnout se ji neodvážila, neboť poté by byl na tahu pravicový prezident anebo by následovaly předčasné volby, což by však na základě zveřejněných průzkumů bylo pro sociální demokraty riskantní. 4. Snad nejvýraznější měrou se na krizové situaci mocenského systému podepsaly vyhrocené vztahy mezi prezidentem Traianem Băsescu (PD) a premiérem Călinem Popescem Țăriceanem (PNL).

Podobu vládní koalice určily prezidentské volby

V rumunském politickém systému se po roce 1992 stalo zvykem pravidelné střídání pravice a levice u moci na základě čtyřletého volebního cyklu. Po parlamentních volbách v roce 2004 ale vše nasvědčovalo tomu, že levice bude tentokrát pokračovat ve vládnutí i v dalších letech, neboť koalice Národní jednoty pod vedením sociálních demokratů (PSD) porazila blok pravého středu a získala většinu 189 poslanců oproti 161 poslaneckým mandátům Aliance spravedlnosti a pravdy, vedené Národní liberální stranou a Demokratickou stranou (PD). Navzdory povolební aritmetice však k pokračování vlády sociálních demokratů nedošlo (viz tabulka).

Hlavní příčinou se stalo poněkud překvapivé vítězství pravicového kandidáta a primátora Bukurešti Traiana Băsescu (PD) v druhém kole prezidentských voleb nad favorizovaným kandidátem levice Adrianem Năstase (PSD).¹⁾ Băsescu se rozhodl nejmenovat premiérem politika z ví-

Tabulka **Přehled parlamentních voleb v roce 2004** (poslanecká sněmovna)²⁾

	Politická strana	%	křesla
Národní jednoty	Strana sociální demokracie (PSD)	36,8 %	113
	Konzervativní strana (PC)		19
Aliance spravedlnosti a pravdy	Národní liberální strana (PNL)	31,5 %	64
	Demokratická strana (PD)		48
	Strana velkého Rumunska (PRM)	13,0 %	48
	Maďarský demokratický svaz v Rumunsku (UDMR)	6,2 %	22

těžné sociální demokracie, ale svého kolegu Tăriceana z Národní liberální strany, je mu se podařilo sestavit vládní koalici s podporou parlamentní většiny díky zradě dvou politických subjektů, které již měly dojednanou povolební spolupráci se sociálními demokraty – Maďarského demokratického svazu v Rumunsku a Rumunské humanistické strany (PUR), jež se v roce 2005 přejmenovala na Konzervativní stranu. Vzhledem k tomu, že takto sestavená vládní koalice PNL–PD–UDMR–PUR (resp. PC) získala přízeň také poslanců dalších etnických menšin v zemi, a dokonce několika poslanců extrémní Strany velkého Rumunska (GRP), parlament ji schválil poměrem 265 ku 200 hlasů poslanců.

Escalace sporu prezidenta s premiérem

K prvnímu vážnějšímu napětí ve vládní koalici došlo již záhy po jejím sestavení, a to při debatě ohledně jmenování zástupců na nejrůznější posty ve státní správě. Hlavní krize však vypukla koncem minulého roku, kdy ministři Konzervativní strany vedené Danem Voiculeskem, bývalým informátorem neblaze proslulé tajné policie Securitate, opustili vládu. Důvodem byly stížnosti na to, že její legislativní iniciativy koaliční partneři permanentně ignorovali. Národní liberální strana a Demokratická strana tak ztratily křehkou většinu v parlamentu a dále byly odkázány pouze na solidaritu opozičních stran, zejména nejsilnějších sociálních demokratů (PSD). V lednu tohoto roku se navzájem obvinili z korupce někdejší spojenci – prezident Băsescu a premiér Tăriceanu. Vzájemnou nevraživost zhlédli diváci v televizním duelu *Intre bine si rau* (Mezi dobrem a zlem), který 20. února odvysílala TVR 1, v němž se prezident s premiérem shodli pouze na tom, že právě ten druhý je lhářem.³⁾

Přestřelka mezi Traianem Băsescem a Calinem Popeskem Tăriceanem nabyla mezinárodního rozměru v rozhlasovém vysílání BBC World Service v pořadu *Europe Today*. Prezident vyčítal Tăriceanovi, že jeho vláda neprovedla reformu státních institucí, jak slíbila v předvolební kampani, a že v liknavosti pokračuje i nadále, aniž by reflektovala zvýšený tlak Bruselu bezprostředně před vstupem do Evropské unie. Băsescu dále kritizoval vládu za její institucionální strukturu, kterou beze změny převzala od levicové vlády, a dále za to, že po sociální demokracii vláda zdědila také nepotismus v propojení politiky s ekonomikou.⁴⁾

Z koaliční krize se snažila vytěžit maximum Strana sociální demokracie. Její po-

slanci pohrozili Tăriceanově vládě, že vyvolají proces vyslovení nedůvěry, a prezidentovi, že iniciují proces jeho odvolání z funkce. Ještě koncem ledna sociálnědemokratictí poslanci projednali návrh na proces odvolání prezidenta z funkce a mohli se přitom opírat o hlasy Konzervativní strany i Strany velkého Rumunska.⁵⁾ K protiprezidentské frontě se však začala přidávat také Národní liberální strana, i když byla stále v koalici s „prezidentskou“ Demokratickou stranou, jejíž předseda Emil Boc proto národní liberály důrazně upozornil, že koaliční spolupráci ukončí, pokud se liberálové pokusí o jakékoli spojenectví se Stranou sociální demokracie, anebo budou-li hlasovat s opozicí pro sesazení prezidenta Băseska.⁶⁾

Změna vládní koalice

Uvnitř vládní koalice panovala vážná krize, a tak nemohl být rostoucí nátlak opozičních sociálních demokratů doprovázen prohloubením spolupráce mezi Národní liberální stranou a Demokratickou stranou v prvních měsících roku 2007, kdy strany diskutovaly o budoucí podobě vládní koalice. Agónie vládního kabinetu se ještě prohloubila v březnu, kdy se premiér Tăriceanu rozhodl sestavit kabinet bez ministrů Demokratické strany. Po několika měsících faktického bezvládní tak Tăriceanu navrhl menšinovou koalici Národní liberální stra-

ny s Maďarským demokratickým svazem v Rumunsku vedenou Markem Belou. Tato vládní koalice složená pouze z liberálních a maďarských poslanců o 105 členech by ve 469členném dvoukomorovém parlamentu neměla žádnou šanci na schválení, kdyby se ji nerozhodla podpořit opoziční Strana sociální demokracie s „arzenálem“ 150 poslanců. Je tedy paradoxem, že ve skutečnosti získala tato menšinová vláda v tajném hlasování 303 poslanců, tedy více než většinová vládní koalice po parlamentních volbách v roce 2004. Poslanci Demokratické strany při hlasování opustili sněmovnu.⁷⁾

Vyloučením Băseskových demokratů se premiérovi Tăriceanovi podařilo oslabit vliv prezidenta. Spor o podobu vládní koalice ještě zhoršil vztahy mezi prezidentem a premiérem. Paralelně s rekonstrukcí vlády doprovázené vyloučením demokratů z kabinetu byla v plném proudu procedura odvolání prezidenta iniciovaná hlavními opozičními stranami – Stranou sociální demokracie a Stranou velkého Rumunska. Po ostrých debatách parlament poměrně přesvědčivou většinou odvolal prezidenta z funkce v dubnu. Pro jeho odvolání se vyslovilo 322 poslanců, proti bylo 108, několik se hlasování zdrželo.⁸⁾

Prezident neodvolán – vláda v ohrožení

Mezitím probíhaly demonstrace na podporu prezidenta Băseska, organizované ze-

jména Demokratickou stranou a jí blízkými organizacemi. Basescu odmítl rezignovat hned, ale slíbil, že tak učiní až v případě negativního výsledku referenda o jeho setrvání ve funkci, které bylo vyhlášeno na 19. května. Prezident Basescu – na rozdíl od vnitřně rozštěpených sociálních demokratů a od premiéra Tariceana, jehož občané často označovali za hlavního viníka politické krize – se mohl těšit nejen široké podpoře svých spolustraníků, ale také voličů. Výsledek všelidového hlasování tak nebyl žádným překvapením – téměř 75 procent voličů hlasovalo pro setrvání Basesca ve funkci. Klid zbraní ale nenastal. Právě naopak. Demokratická strana na oplátku sháněla hlasy poslanců pro vyvolání hlasování o nedůvěře vládě, neboť se jí nezamlouvalo, že se její bývalý partner ve vládě – Národní liberální strana – připojí do protiprezidentské kampaně. Na třetí pokus se demokratům podařilo získat dostatečný počet poslanců k vyvolání hlasování o vyslovení nedůvěry vládě liberálů. Sociální demokraté se však rozhodli vládu podržet, i když vztahy mezi nimi a liberály nebyly nikterak idylické a klesly na bod mrazu v momentě, kdy zkrachovaly pokusy o sestavení společné koaliční vlády, kterou by zřejmě vedl sociálnědemokratický předseda a ostřílený diplomat Mircea Geoană.⁹⁾

V září pro změnu byla Strana sociální demokracie ve spojení s Demokratickou stranou (sic!), která iniciovala hlasování o vyslovení nedůvěry vládnímu kabinetu. Zdálo se, že výrazně menšinová vládní koalice s přímou podporou necelé čtvrtiny poslanců parlamentu nemá žádné šance na pokračování. Navíc média zveřejnila informaci, že Demokratická strana spolu se sociálními demokraty počítá se svržením liberálů jako s realitou a společně se domlouvají na ustavení společné vlády. Začátkem října se stal ale malý zážrak, neboť vláda dokázala hlasování o důvěře přežít. Opozici se totiž nepodařilo získat 232 poslanců nutných k jejímu svržení – chybělo jí k tomu 12 hlasů.¹⁰⁾

Opozční sociální demokraté drží vládu

Opozici zradila skupina poslanců z obou hlavních stran prosazujících svržení vlády. Následovalo vyřizování účtů s poslanci, kteří nehlasovali podle přání stranických sekretariátů, řadu z nich začali demokraté a sociální demokraté vylučovat ze svých stran, ale s hlavním odpůrcem hlasování o nedůvěře Ionem Ilieskem se levice nakonec dokázala usmířit. Ilieskovo vlivné křídlo argumentovalo tím, že samotné svržení vlády nemusí být pro so-

ciální demokraty vůbec výhodné, neboť poté bude případné jmenování nového premiéra v rukou pravicového prezidenta. Vyvolání předčasných voleb také nemohlo být cílem sociálních demokratů. Iliescu poukazoval na průzkumy veřejného mínění, které signalizovaly výrazný pokles preferencí sociálních demokratů od posledních parlamentních voleb. Podle průzkumů veřejného mínění by v parlamentních volbách získala zdaleka nejvíce hlasů voličů právě Baseskova Demokratická strana, zatímco preference sociálních demokratů klesly na polovinu ve srovnání s parlamentními volbami v roce 2004.¹¹⁾

Tentokrát se proti svržení vlády vyslovil také prezident Basescu. Argumentoval tím, že hlavním tématem je nyní soustředit se na volby do Evropského parlamentu, které byly odloženy až na konec listopadu. I když nelze vyloučit řadu dalších překvapení, o něž v Rumunsku nebyla letos nouze, je dost možné, že silně menšinová vládní koalice vydrží navzdory všem problémům až do regulérních parlamentních voleb, které by se měly uskutečnit v příštím roce.

Přemysl Rosulek (1971) působí na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni a na Anglo-American College v Praze.

rosulek@kap.zcu.cz

¹⁾ 2004 Romanian Presidential and Parliamentary Election Results. In: 2004-12-02. In: www.unpo.org/article.php?id=1567.

²⁾ Parties and elections in Europe. In: www.parties-and-elections.de/.

³⁾ Basescu, Tariceanu accuse each other on national TV channel. Nine o'clock (3877), 21. 2. 2007.

⁴⁾ President – PM war goes international languages. Nine o'clock (3894), 18. 3. 2007.

⁵⁾ Parties consider proposal to suspend President., 29. 1. 2007.

⁶⁾ Ana Maria Nitoi: President Basescu's impeachment more likely. Nine o'clock, 6. 2. 2007.

⁷⁾ New PNL-UDMR Cabinet secures Parliament's support. Nine o'clock (3906), 4. 4. 2007. Srov.: With opposition's help, Romania's Tariceanu gets his new cabinet. Setimes, 5. 4. 2007.

⁸⁾ Parliament votes President Traian Basescu's impeachment. Nine o'clock (3916), 19. 4. 2007.

⁹⁾ Romania's ruling party refuses to negotiate with main opposition party. Setimes, 6. 9. 2007.

¹⁰⁾ Romanian government survives no-confidence vote. Setimes, 4. 10. 2007.

¹¹⁾ BCS: 37 pc of voters want Gov't down., Nine o'clock 23. 9. 2007. Five parties below the electoral threshold, CIVIS poll says, Nine o'clock (4048), 25. 10. 2007.

Další zdroje

Nine o'clock (2007). In: www.nineoclock.ro/archive.

Hotnews.ro (2007). In: hotnews.ro/

Setimes (2007). In: www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en-GB/archive/

Agentia Nationala de Presa ROMPRES (2007). In: www.rompres.ro/.

Vážná politická krize, která sužovala Ukrajinu během celého letošního roku, vyústila 30. září do předčasných parlamentních voleb. Díky událostem předcházejících měsíců bylo možné chápat volby jako hlasování občanů o legitimitě prezidenta a vlády. Strany, jež byly kdysi hlavními aktéry tzv. „oranžové revoluce“ z prosince 2004, získaly v nové ukrajinské Nejvyšší radě těsnou většinu, a vytvořily tak společnou vládu.

Při pohledu zpět se dá konstatovat, že na počátku všeho byla nedůslednost ústavních reforem na Ukrajině, které vstoupily v platnost 1. ledna 2006 a zvýšily napětí mezi prezidentem a vládou. Další fází konfliktu o politickou kontrolu nad Ukrajinou představovalo protiústavní jednání vládní koalice v čele s premiérem Viktorom Janukovyčem, doprovázené uplácením opozičních poslanců. Díky tomu hrozilo, že vládní koalice (Janukovyčova Strana regionů – PR, komunisté – KPU a socialisté – SPU) získá dohromady 300 poslanců, což by jí umožnilo silně omezit prezidentovy pravomoci. V reakci na to prezident Juščenko rozpustil 2. dubna Nejvyšší radu a vyhlásil předčasné volby. V květnu se situace znovu vyhrotila z důvodu sporu okolo generálního prokurátora Svjatoslava Piskuna a kdy obě strany konfliktu zneužily pro své politické účely bezpečnostní složky státu a zadaly nebezpečný precedens pro potenciální budoucí konflikt mezi různými mocenskými centry na Ukrajině.¹⁾

Populismus a zase populismus

K hlavním tématům předvolební kampaně patřily v první řadě sliby politiků a jejich stran, že zvýší sociální výdaje. Všechny tři hlavní strany (Strana regionů, Blok Julie Tymošenkovej – BJT, Naše Ukrajina-Lidová sebeobrana – NU-NS) hrály silně na strunu sociálního populismu. Politolog K. Bondarenko k tomu dodává: „Ukrajina je sociálně demokratickou zemí a většina stranických programů je populistická (...) Lidé budou volit mezi slogany a lidry.“²⁾ Cíle sociální politiky všech stran byly natolik ambiciózní, že i strany deklarující se jako pravicové využívaly levicové rétoriky. Sociální populismus ve volebních programech BJT, NU-NS a PR byl ještě intenzivnější než v minulých volebních kampaních a dosahoval až absurdních rysů.³⁾ Sliby zvýšených sociálních výdajů se týkaly především jednorázového přídatku za každé

Ukrajina opět v oranžové

MARTIN LARYŠ

nově narozené dítě, což je dáno tím, že Ukrajina trpí katastrofálním úbytkem obyvatelstva. Některé návrhy přitom počítaly s výplatou v přepočtu až 210 000 Kč za třetí a každé další dítě. Naproti tomu jenom málo stranických programů požadovalo přijetí klíčových opatření, například daňových reforem, zaměřených na omezení chudoby oživením malého a středního podnikatelského sektoru. Za další předvolební téma lze označit změnu ukrajinské Ústavy, která od přijetí ústavních změn problematizuje vzájemné vymezení pravomocí vlády, prezidenta a parlamentu.

Blok Naše Ukrajina–Lidová sebeobrana se ještě navíc soustřeďoval na požada-

vek zrušení poslanecké imunity a dalších privilegií. Převážná většina Ukrajinců s tímto návrhem sice souhlasí, ale mnohem více jsou znepokojeni vážnějšími problémy, jako je inflace, nezaměstnanost atd. Všechny pokusy nabídnout více témat, kterými by se mohla strana odlišit od ostatních, odmítl Juščenkův poradce pro volební kampaň I. Vasjunyk, když prohlásil, že podle zkušeností amerických politických strategií bude nejlepší postavit agitační kampaň na jednom chytlavém sloganu. Blok Tymošenkové se soustředil kromě charakteristického populismu na zavedení imperativního mandátu a vyhlášení tvrdého boje korupci. Volební poradci Janukovyčovy Strany re-

gionů tentokrát opustili problematiku postavení ruského jazyka a otázku členství v NATO, která by mohla překážet vzniku případné koalice s Juščenkovou stranou s cílem znemožnit vládní účast Tymošenkové. Hlavním poselstvím Strany regionů bylo, že „premiér Janukovyč je efektivní manažer a jeho vláda představuje instrument ekonomického růstu, stability a vyšší životní úrovně“.⁴⁾

Volební výsledky a jejich vysvětlení

Volební výsledky byly oficiálně vyhlášeny 15. října a na rozdíl od voleb předchozích je žádná strana nezpochybňovala. Opět se potvrdily diametrálně odlišné vzorce regionálního volebního chování, kdy centristická Strana regionů, komunisté a radikálně socialistická Progresivní socialistická strana Ukrajiny (PSPU) sklízí největší úspěch ve východních regionech (zejména v Donbasu a na Krymu), zatímco Blok Julije Tymošenkové, Juščenkova Naše Ukrajina a pravicově extremistická „Svoboda“ na západě země, resp. v centrální části Ukrajiny. V centrální Ukrajině zcela suverénně vede BJT, ale

ZEMĚMI SVĚTA

velký počet hlasů se zde podařilo získat i Lytvynově bloku. Tato oblast byla v minulých letech baštou PSPU, nicméně díky vývoji strany za poslední rok se její voličská základna přesunula na východ a procentuálně největší zisk paradoxně obdržela v Doněcké oblasti a v rámci oblasti konkrétně v průmyslovém Mauripolu.

Předčasné volby mnozí odborníci i politici vnímali jako předkolo prezidentských voleb, což dokládala Juščenkova pozice, který v předvolební kampani přímo vystupoval. Volby nicméně ukázaly, že Ukrajina má dvě odlišná politická křídla – Blok Julie Tymošenkové a Stranu regionů, a Juščenko tedy může zvítězit pouze ve spojení

s některým z těchto dvou uskupení (viz tabulka).

Jedním z volebních překvapení se stal vstup Lytvynova bloku (LB) do parlamentu, nicméně již od srpna začaly průzkumy veřejného mínění ukazovat, že Lytvyn může překonat tříprocentní vstupní klauzuli, zejména díky malé loajalitě voličů

Tabulka **Volební výsledky**

Strana	Volby z března 2006	Hlasy	Mandáty	Volby	Hlasy ze září 2007	Mandáty	Rozdíl hlasů	Nejúspěšnější oblasti
Strana regionů	32,14 %	8 148 745	186	34,37 %	8 013 895	175	– 134 850	Luhaňská Doněcká Sevastopol
Blok Julie Tymošenkové	22,29 %	5 652 876	129	30,71 %	7 162 193	156	+ 150 931	Volynská Kyjevská Ternopolská
Blok Naše Ukrajina (– Lidová sebeobrana)	13,95 %	3 539 140	81	14,15 %	3 301 282	72	– 237 858	Ivano- Frankovská Lvovská Ternopolská
Komunistická strana Ukrajiny	3,66 %	929 591	21	5,39 %	1 257 291	27	+ 327 700	Sevastopol Chersonská Luhaňská
Lytvynův blok	2,44 %	619 905	–	3,96 %	924 538	20	+ 304 633	Žytomyrská Chmelnycká Kyjev
Socialistická strana Ukrajiny	5,69 %	1 444 224	33	2,86 %	668 234	–	– 775 990	Doněcká Oděská Čerkaská
Progresivní socialistická strana Ukrajiny (PSPU)	2,93 %	743 704	–	1,32 %	309 008	–	– 425 696	Sevastopol Krym Doněcká
Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“	0,36 %	91 321	–	0,76 %	178 660	–	+ 87 339	Ternopolská Ivano- Frankovská Lvovská

progresivních socialistů, obviňovaných ze „zrady oranžové revoluce“. Výrazně mu napomohla prezentace LB jako „zlaté střední cesty“, a to tím, že absolutně kritizoval všechny hlavní politické aktéry, čímž ale na druhou stranu nenabídl (kromě hesel typu „Ukrajina potřebuje Lytvyna“) žádnou pozitivní alternativu.

Nižší počet hlasů pro Juščenkovu stranu je pro ni zklamáním už jen proto, že letos (na rozdíl od března 2006) visely prezidentské plakáty na každé větší ukrajinské silnici, prezident přímo agitoval za NU-NS na mítincích a vystupoval v televizi, kde vyzýval lidi k podpoře strany. Ke zlepšení volebního výsledku nepomohlo ani sloučení Naší Ukrajiny s Lucenkovou Sebeobranou, neboť Lucenkovi voliči se rozhodli dát hlas Bloku Julije Tymošenkové.

Povolební zklamání zažívala i Strana regionů, které se nepodařilo získat další hlasy ani zařazením vlivných postav z bývalého oligarchického uskupení SDPU(o) N. Šufryče a I. Bohoslovské na přední místa stranické kandidátky. Pokusy PR prohlašovat se za vítěze vypadaly poněkud pokrytecky a je vysoce pravděpodobné, že strana začne po odchodu do opozice hledat obětího beránka, ačkoli zatím mlčí a její ztráty nejsou tak vysoké jako v případě NU-NS. Nikdo se ale neodvážá obviňovat šéfa volební kampaně Borise Kolesnikova, jelikož by se tím stal terčem kritiky nepříteli i nejvlivnější člen strany a nejbohatší muž na Ukrajině – Rinat Achmetov.

Nejlépe z voleb vyšel bezpochyby Blok Tymošenkové, jemuž se podařilo zvýšit podporu ve všech ukrajinských regionech. Neexistuje jediný region, kde by Tymošenková skončila hůř než loni. Důvodů pro úspěch BJT můžeme najít hned několik, kanadský politolog ukrajinského původu T. Kuzio identifikuje sedm faktorů úspěchu BJT:

- BJT vedl zdaleka nejlépe organizovanou předvolební kampaň.

- Volební štáb Naší Ukrajiny na východní Ukrajině vedl většinou kampaň spíše ve prospěch Tymošenkové než vlastní strany, jelikož jeho funkcionáři realističtější uznali, že jejich blok zde má jen malou naději na vyšší zisk hlasů.

- Zklamání voličů NU i někteří voliči PR přeběhli k BJT.

- Jako jediná strana mezi třemi původně oranžovými politickými silami má BJT konzistentní pozici, která přitahuje voliče. Juščenko a NU konstantně kolísají mezi orientací na BJT a prokučmovskými centristy (před rokem 2004) nebo na Stranu regionů.

- Voliči Tymošenkové si oblíbili její antielitistickou rétoriku.

- Teritoriální nacionalismus BJT napomáhá získat hlasy na rusofonní východní Ukrajině, narodil od etnokulturního Juščenkova nacionalismu a jeho Naší Ukrajiny.

- Tymošenková není spojována s prosazováním členství v NATO, které je ve východní Ukrajině silně nepopulární.⁵⁾

Povolební vývoj na Ukrajině

Ještě před oficiálním vyhlášením volebních výsledků začaly Naše Ukrajina a Blok Julije Tymošenkové vést neoficiální rozhovory o vytvoření vládní koalice, která by se opírala o 228 mandátů a zajistila jim těsnou parlamentní většinu. Ještě před volbami i těsně po nich se spekulovalo také o „velké koalici“ Juščenkovy a Janukovyčovy strany. Nicméně 15. října NU-NS a BJT dokončily první fázi koaličních rozhovorů a uzavřením předběžné koaliční smlouvy se dohodly na rozdělení mocenských funkcí. Během zdoluhavých jednání bylo dohodnuto, že Tymošenková bude kontrolovat ekonomické a energetické resorty vlády, zatímco NU-NS silové a sociální oblasti. BJT a NU-NS by měly sdílet po 12 místech ve vládě a dvou vicepremiérských křeslech.

Koaliční prohlášení je založeno na principu solidární odpovědnosti a vzájemné kontroly, což v praxi znamená, že každý ministr dostal náměstka, který je členem druhé vládní strany. Julija Tymošenková si také vydobyla jmenování loajálních osob na posty gubernátorů v šestnácti oblastech, kde získal její blok většinu.

Ekonomická část koaliční dohody mezi BJT a NU-NS je téměř identická s podobným dokumentem z roku 2006. Ekonomické body obou stran si v mnohém protirečí a do budoucna představují potenciální bod sváru. Zatímco třeba Naše Ukrajina prosazuje liberální ekonomický model, BJT klade mnohem větší důraz na levicové prvky sociálního státu a solidarity. Vzhledem k volebním výsledkům a převzetí odpovědnosti v ekonomických resortech je pravděpodobné, že Tymošenková prosadí svůj ekonomický model, navzdory tomu, že Ukrajina se svým současným HDP na hlavu ve výši 7 637 USD (pro srovnání průměr v EU činí 28 213 USD) a kritickou demografickou situací si nemůže drahý sociální systém dovolit. Výzvou bude proces schvalování rozpočtu, který může být testem adekvátnosti ekonomické politiky

a který ukáže vládní priority v ekonomické politice a principiální přístupy k vyřešení hlavních ekonomických problémů.

Tradiční výzvou pro všechny nově zvolené ukrajinské vlády je „plynová zkouška“ a s ní spojené vztahy s Ruskem, které ihned po vyhlášení volebních výsledků oznámilo, že Ukrajina má vůči Gazpromu dluh ve výši 1,3 miliardy USD. Ukrajinské energetické společnosti ho nakonec do 1. listopadu vyrovnaly, ale je nutno mít na paměti, že energetická politika je dnes jedním z neefektivnějších nástrojů, kterým může Rusko ovlivňovat ukrajinské politiky. Tymošenková tomu hodlá do budoucna předejít tím, že by namísto zprostředkovatelské role společnosti RosUkrEnerg existovaly přímé smluvní vztahy mezi Naftohazem Ukrajiny a Gazpromem, čímž by se zprůhlednila plynová schémata dodávek a plateb. Gazprom se sice k této možnosti vyjádřil pozitivně, ale ani to nezabrání v dohledné době zvýšení cen za plyn.

Jeden rys ukrajinského politického systému ovšem zůstane zachován i v budoucnu a nedokázala ho vymýtit ani oranžová revoluce. Jedná se o „oligarchizaci“ politického systému (a z toho plynoucí nezodpovědnost politických elit), která začala v druhém období vlády prezidenta Kučmy v letech 1999–2004. Všechny hlavní strany podporují vlivní oligarchové a v případě Strany regionů bývalého premiéra Janukovyče ji de facto přímo ovládají. V souvislosti s volebními výsledky a povolebním vývojem lze očekávat, že vlivné podnikatelské kruhy (například lidé okolo společnosti Pryvat Group) stojící za Juščenkem přeběhnou k Tymošenkové, neboť právě tato strana se zdá být hlavním zdrojem politické moci.

Martin Laryš (1985) je studentem magisterského cyklu Politologie a bakalářských cyklů Ukrajinský jazyk a literatura, Mezinárodní vztahy a Evropská studia.

Larys.Martin@seznam.cz

¹⁾ O politické krizi více viz Laryš, M.: Janukovyč vs. Juščenko: kdo s koho?, *Revue politika*, 6–7, léto 2007, pp. 26–31.

²⁾ Bandera, Stephen, *Colorful conventions kick off campaigns*, *Kyiv Post*, 9. 8. 2007.

³⁾ Srv. Chomenko, S.: *Jak serce smiješja, slipi oči plačut*, *žurnál „Glavred“*, 4. 9. 2007.

⁴⁾ Rachmanin, S.: *Parlamentseka kompanija, prezidents'ka kampanija*, *Dzerkalo tyžnja*, No. 29, (658), 11–7 serpnja 2007.

⁵⁾ Kuzio, T.: *Tymoshenko the real winner of Ukraine's 2007 election*, *Eurasia Daily*, 23 October 2007.

Ropovody v jihovýchodní Evropě:

SRDJAN PRITINA

skutečná diverzifikace, nebo nová závislost?

Z pohledu energetiky zůstávala jihovýchodní Evropa dlouhou dobu na periférii zájmů. Kromě úžiny Bospor neexistovalo prakticky nic, co by Balkán spojovalo s pojmem energetická bezpečnost, i přesto, že se o ropovodech, které měly protínat balkánské země, hovořilo již v devadesátých letech minulého století. Jejich realizace se ovšem musela odkládat z mnoha důvodů. Kromě ekonomických to byly hlavně bezpečnostní, čímž věrohodnost a popularita těchto projektů výrazně opadla. Začátek integrace zemí jihovýchodní Evropy do Evropské unie a lov na energetické suroviny přinesl nový impuls pro jejich realizaci.

Energetická závislost

Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem jsou výrazně poznamenány energetickou politikou, kde je zřejmé, že se oba subjekty navzájem potřebují. V jistém smyslu působí v jakési symbióze či ve vzájemné závislosti. Evropa je i přes snahu snížit svou závislost odkázána na ruské dodávky ropy a zemního plynu. V roce 2005 tvořila ropa 37 procent celkové energetické spotřeby a zemní plyn 24 procenta,¹⁾ přitom se v Evropě nachází pouze 0,6 procenta ověřených zásob ropy a 2 procenta zemního plynu.²⁾ Většina těchto zásob leží v Severním moři, kde podle některých zdrojů dosáhla těžba svého vrcholu na konci devadesátých let 20. století.³⁾

Je známo, že problém Evropské unie spočívá ve zvyšování energetické závislosti právě na fosilních palivech. Podle předpovědí Evropské komise budou státy Evropské unie v roce 2030 dovážet až dvě třetiny své energetické spotřeby oproti současnému 50 procentům.⁴⁾ Přepočteno na konkrétní komoditu – ropu – EU v současné době dováží až 80 procent své spotřeby, a to především ze zemí OPEC (38 procent), Norska (24 procenta), Ruska (22 procenta) a z ostatních států (například Kazachstán, Ázerbájdžán).⁵⁾ Do roku 2030 by ropná závislost měla činit 94 procenta.⁶⁾ Při snižování dodávek ze zásob v Severním moři bude stále závislejší hlavně na ruských dodávkách.

Vědoma si nevýhodného vývoje své energetické závislosti, vypracovala Evropská komise hlavní strategické body, které shrnula do Zelené knihy. Mezi základní body patří: diverzifikace zdrojů a dodávek surovin; zvýšení produkce energie z obnovitelných zdrojů; zlepšení opatření proti krizovým situacím nebo podpora evrop-

ských firem při hledání nových zdrojů na globálním trhu.⁷⁾

Klíčovým bodem je diverzifikace dodávek. Brusel si je vědom faktu, že evropské zásoby nebudou dostačující, aby splnily evropský „hlad“ po energiích, a proto se již v devadesátých letech rozhodl hledat alternativy. Velmi atraktivní se ukázala být oblast Kaspického moře, které se v geopolitickém vakuu po rozpadu Sovětského svazu opět stalo středem pozornosti světových mocností.⁸⁾

Ačkoliv stále neexistují přesné údaje o ověřených zásobách ropy a zemního plynu v kaspické oblasti, je zřejmé, že je tato oblast obrovským potenciálem, který se svými kapacitami podobá Severnímu moři.⁹⁾ Tohoto potenciálu si je vědomo také Rusko, které je navzdory světové poptávce závislé na evropském trhu. K tomu je nutné připočítat také tradiční ruský geopolitický zájem o kaspický region, aby bylo zřejmé, že Moskva bude usilovat o hlavní roli v tomto regionu.

Kvůli geografické izolaci a problému exportovat suroviny na světový trh jsou tyto země a jiní producenti kaspického regionu závislí právě na ropovodech vedoucích přes Rusko. Snaha Spojených států a některých evropských zemí vyhnout se vlivu Moskvy při těžbě a transportu surovin na světový trh automaticky naráží na protireakci Kremlu.¹⁰⁾

V současné době existují dvě hlavní tepny, jimiž se exportuje kaspická ropa na světový trh. Prvním je ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan z největší části řízený britskou společností BP, kterým se transportuje ropa z Ázerbájdžánu a Kazachstánu do tureckého Ceyhanu. Ropovod, jehož plná kapacita je jeden milion barelů denně, již od samého začátku podporovaly Spojené státy.¹¹⁾

Americké ropné společnosti jsou zapojené také do druhého ropovodu, CPC (Caspian Pipeline Consortium), kde největší podíl mají ruská a kazašská vláda.¹²⁾ CPC spojuje ropná pole v kazašském Tengizu s ruským černomořským přístavem Novorosijsk. Jedná se o konkurenční projekt ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan, ale zároveň je pokládán za příklad spolupráce mezi Washingtonem a Moskvou.

Kromě ekonomického prospěchu má Rusko také geopolitické zájmy na popularizaci CPC. Moskva chce docílit eliminace dalších projektů, které by při exploataci energetických surovin obcházely Ruskou federaci, a tudíž by na ně neměla žádný vliv.

Bosporské bypasy

Ropovod Burgas–Alexandropolis

Ropovody CPC a Baku–Tbilisi–Ceyhan končí v Černém moři, odkud je přeprava na světový trh omezena průjezdnými kapacitami Bosporské úžiny, které jsou již nyní kritické.¹³⁾ Právě kvůli tomu bude zajímavý vývoj plánovaných balkánských ropovodů, kde se střetávají zájmy Ruska, USA a Evropské unie.

Ačkoliv od začátku roku 2007 byly podepsány smlouvy o výstavbě tří ropovodů (Burgas–Alexandropolis, AMBO a PEO), zdá se, že je nejbližší realizaci 285 km dlouhý ropovod Burgas–Alexandropolis, na kterém se 15. března 2007 v Aténách dohodli ruský ministr průmyslu a energetiky a premiér Řecka a Bulharska. Pro Rusko má velký strategický význam, o čemž hovoří účast Vladimira Putina při podpisu dohody. Je to první ropovod na území EU, jehož většinou vlastník budou ruské státní společnosti (Transněft, Rosněft a Gazpromněft). Rusko tak bude vlastnit 51 procento, zatímco Bulharsko a Řecko si rovným dílem rozdělí zbylých 49 procent. Jelikož se tímto ropovodem plánuje transportovat ropa dopravená z Novorosijsku, lze hovořit o prodloužení ropovodu CPC do bulharského přístavu Burgas. Tím vznikne systém CPC–Novorosijsk–Burgas–Alexandropolis, jenž umožní přístup kazašské a ruské ropě na světový trh. Kapacita tohoto ropovodu má být 35–50 milionů tun ročně. Při kapacitě CPC, jež v současné době činí 27 milionů tun, a po rozšíření až na 67 milionů tun ropy ročně,¹⁴⁾ bude Burgas–Alexandropolis v kombinaci s kapacitami Bosporu dostačující.

Kromě konkurování ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan usiluje Moskva také o to, aby plán na výstavbu Transkaspického ropovodu, který podporuje vláda USA, nepodpořily americké společnosti.¹⁵⁾ Moskva má dobré vyhlídky, aby její plány vyšly, protože bulharská vláda si při podpisu dohody o vý-

stavbě ropovodu Burgas–Alexandropolis vyhradila právo prodat svých 24,5 procenta. O tento podíl již projevil zájem TNK-BR, kazašský KazMunaiGaz a americký Chevron,¹⁶⁾ jenž je označován za hlavního zájemce.¹⁷⁾ Kdyby Chevron nakonec koupil bulharský podíl, zvýšila by se atraktivita celého ropovodního systému. Rusko by splnilo své ekonomické a geostrategické cíle, včetně diverzifikace dodávek a omezení konkurence. „Ruský bosporský bypass“ by snížil hrozbu nebezpečí v Bosporu, čímž by se na jednu stranu zvýšila bezpečnost, ale na druhou stranu by byla omezena pokračováním závislosti na ruských dodávkách.

Ropovod AMBO (Albanian-Macedonian-Bulgarian Oil)

Skutečnosti, že se jedná o atraktivní oblast, nasvědčuje to, že již před podpisem dohody na výstavbu ropovodu Burgas–Alexandropolis byl v lednu 2007 podepsán dlouho plánovaný americký projekt AMBO (Albanian-Macedonian-Bulgarian Oil Pipeline). Plány na výstavbu ropovodu AMBO, který má spojit černomořský přístav Burgas s albánskou Vlore v Jónském moři, byl zahájen již v roce 1994. Kvůli ozbrojeným konfliktům v regionu byl tehdy odložen na neurčito. Ropovod AMBO o délce 894 kilometrů by měl být americkou alternativou ruskému projektu Burgas–Alexandropolis při obcházení Bosporu. Roční kapacita AMBO je plánována na 30–40 milionů tun. Podobně jako systém CPC–Burgas–Alexandropolis lze chápat také AMBO jako pokračování ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan. Ovšem na rozdíl od projektu Burgas–Alexandropolis má AMBO výhodu v tom, že je přístav v albánské Vloře dostupnější než Alexandropolis, a navíc může přijmout větší tankery.

Nevyřešenou otázkou zůstává přístav Burgas, u kterého by měly oba ropovody začínat. Při jednáních s ruskými společnostmi souhlasila bulharská vláda, aby kontrolu nad Burgasem měly ruské společnosti (Transněft, Rosněft a Gazpromněft). Pro americké firmy existují tak dvě alternativy. Buďto jednat s Moskvou, pokud budou chtít používat již existující terminály, nebo vybudovat zcela nové, což je technicky náročnější, ale zároveň politicky výhodnější.

Ropovod PEOP (PanEuropean Oil Pipeline)

Jako poslední se do „ropovodního závodu“ zapojila Evropská unie. I přes strategii, kde je zdůrazněna nutnost diverzifikovat dodávky energetických surovin, zůstával Brusel pasivnějším hráčem v porovnání s ostatními aktéry. Jednání o výstavbě tzv.

Jadranského ropovodu byla zahájena v polovině roku 2000, při zážrebské konferenci INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe), jejímž tématem byl transport kaspické ropy na světový trh. Původní návrh (CPOT) měl vést ropovod z rumunské Konstanze do chorvatského přístavu Omišalj a italského Terstu. Z těchto přístavů, a především pak z chorvatského Omišalju,¹⁸⁾ se kazašská ropa měla vyvážet dále na americký trh.¹⁹⁾ Překážkou pro realizaci tohoto projektu byly ekologické normy, které zabránily tomu, aby se Omišalj přeměnil na exportní přístav. Omišalj byl vybudován jako importní terminál při přepravě ropy z moře do vnitrozemí. V případě, že by se stal exportním přístavem, docházelo by k většímu znečištění životního prostředí. Při nakládání ropy dochází totiž k nutnému vypouštění špinavé vody a zbytků ropy z tankerů do moře, což se při exportu nestává.²⁰⁾

Změna nastala v listopadu 2004 – CPOT byl přeměněn na PEOP, který neměl končit v exportních přístavech, ale v Terstu měl navazovat na evropskou síť TAL (TransAlpine Line), která dopravuje ropu do Rakouska, České republiky a Německa.

Tento 1319 km dlouhý ropovod, jehož větší část infrastruktury je již vybudována, znamená pro Evropskou unii z pohledu energetické bezpečnosti jistý, ale ne příliš významný stupeň diverzifikace dodávek. Ačkoli dvě země (Srbsko a Chorvatsko) nejsou členy EU, jejich proevropský přístup a geografická poloha zaručují, že se v dohledné budoucnosti obě země stanou jejími členy. Ropovod by se pak nacházel zcela na území Unie. Druhou výhodou je záměr přepravovat hlavně kaspickou, nikoli jen ruskou ropu, čímž by se částečně snížila závislost na Rusku. Ačkoli je doprava ropy přes ropovodní systémy Družba pro středoevropské země nejlevnější cestou, PEOP by částečně umožnil diverzifikaci a snížil by závislost na Rusku. Díky napojení na TAL by se tato diverzifikace týkala také České republiky.

Kapacity PEOP jsou odhadovány na 60–90 milionů tun ročně,²¹⁾ či 1,2–1,8 milionu barelů denně, což bude mít, stejně jako dva další projekty (AMBO a Burgas–Alexandropolis) pozitivní vliv při odstranění dopravy ropy přes Bospor. Oproti dvěma předchozím projektům není cílem PEOP exportovat kaspickou ropu na světový trh, ale pouze na evropský, a to výhradně přes síť ropovodů. Právě proto o jeho vybudování usiluje Evropská komise. Ovšem problém, který ještě není vyřešen, je jeho financování. Jedná se o nejnákladnější ze všech tří plánovaných ropovodů v regionu.

Vybudování kapacit pro 60 milionů tun ročně by stál 2,62 miliardy amerických dolarů a pro 90 milionů tun by se částka vyšplhala na 3,96 miliardy.²²⁾ Přestože se M. J. Bryza, asistent náměstka Condoleezy Riceové pro evropské a eurasijské záležitosti, nechal slyšet, že americké společnosti zcela jistě budou mít zájem investovat do projektu PEOP,²³⁾ zatím se neobjevil žádný konkrétní investor.

Pro země v regionu je tento projekt strategicky velmi významný. Především Chorvatsko má plány stát se regionální energetickou křižovatkou. Již od roku 2000 se vedou rozhovory s ruskou stranou o vybudování ropovodu Družba–Adria, který by spojil maďarskou větev Družby s přístavem Omišalj. Tímto ropovodem by ruská ropa vycházela na světový trh. Ačkoli jednání byla kvůli zmíněným ekologickým normám u přístavu Omišalj zastavena, obě strany i nadále projevují zájem realizovat tento projekt.²⁴⁾

Evropská nejednota

Jak je patrné, v ropovodním závodu jsou více či méně zapojeni všichni klíčoví aktéři. Rozdíl mezi nimi spočívá právě v tom „více či méně“. Evropská unie si sice stanovila své dlouhodobé cíle, které jsou obsažené i v dokumentech, ale v jejich realizaci zůstává v porovnání s Ruskem značně pozadu. Moskva jednoznačně dokazuje, že má o region jihovýchodní Evropy velký zájem. Kromě kosovské otázky je to výrazný vliv Ruska na energetických summitech zemí jihovýchodní Evropy nebo Černomořské ekonomické spolupráce (BSCE). Osobní účast Vladimira Putina na těchto summitech je jasným signálem, že tuto oblast považuje Moskva za svou sféru zájmu, což ruský prezident zdůraznil, když koncem června 2007 na summitu BSCE v Istanbulu prohlásil, že Balkán a oblast Černého moře vždy patřily do zvláštní zájmové sféry Ruska.²⁵⁾ Tyto aktivity Moskvy a přímá účast ruského prezidenta na regionálních summitech zvyšují ruskou pozici jak v těchto regionech, tak v energetické hře s Evropskou unií.

Je zřejmé, že se Rusko stále více blíží k potřebné diverzifikaci exportních kanálů energetických surovin, zatímco země Evropské unie, se svou nejednotnou energetickou politikou a upřednostňováním vlastních zájmů přispívají ke zvýšení energetické závislosti.

Srdjan Prtina (1981) je studentem mezinárodních vztahů a evropských studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity.

sarki@centrum.cz

¹⁾ Commission of the European Communities. Commission staff working document: annex to the Green Paper. europa.eu.int/comm/energy/index_en.html.

²⁾ Energy Information Administration, Regional indicators: European Union. www.eia.doe.gov.

³⁾ Pokles těžby byl zpomalen díky náhlému nárůstu cen ropy na začátku tohoto století. To byl důvod dalšího investování do nákladné těžby v Severním moři a do nových technologií, kterými se prodloužila „životnost“ již existujících nalezišť. To to zpomalení je ale jen dočasné. Srov. Bhagat, Gawdat, Europe's energy security: challenges and opportunities, International Affairs, Vol. 82. 5/2006, London, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, s. 963.

⁴⁾ Ibid.

⁵⁾ European Commission, Energy and Transport in Figures, 2003. europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/figures/pocketbook/2003-en.html.

⁶⁾ Srov. European Commission, European Energy and Transport Trends to 2030, 2003, europa.eu.int/comm/dgs/energy-transport/figures/trends_2030/index-en.html, a Bhagat, G.: Europe's energy security: challenges and opportunities, s. 964.

⁷⁾ Srov. Commission of the European Communities, Green Paper: a European strategy for sustainable, competitive and secure energy, europa.eu.int/comm/energy/index-en.html.

⁸⁾ Současná situace je často popisována jako „nová Velká hra“. Termínem „Velká hra“ je označováno soupeření Velké Británie a Ruska v 19. století kvůli asijským obchodním cestám. Srov. Bahgat, G.: Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region, International Studies Perspectives, 3/2002, Malden-Oxford, Blackwell Publishing, s. 314.

⁹⁾ Ibid. s. 312–313.

¹⁰⁾ Jako příklad může posloužit „antisummit“, který v Moskvě uspořádal V. Putin jako reakci na energetický summit pořádaný polským prezidentem v Krakově.

¹¹⁾ Srov. Bhagat, G.: Europe's energy security: challenges and opportunities, s. 972.

¹²⁾ Největší podíl vlastní ruská vláda – 24 %, Kazachstán – 19 %, Chevron – 15 %, Lukoil prostřednictvím společnosti LUKARCO – 12,5 %, po 7,5 % vlastní ExxonMobil a Rosněft-Shell. Zbytek vlastní ostatní společnosti. www.bg-group.com/international/kaz.htm.

¹³⁾ Srov. www.turkishweekly.net/news.php?id=44027.

¹⁴⁾ Socor, Vladimir: Agreement Signed on Trans-Balkan Oil Pipeline, Rival to Trans-Caspian Project. www.jamestown.org/publications-details.php?volume-id=420&issue-id=4039.

¹⁵⁾ Socor, Vladimir: First Russian-Operated Pipeline on European Union Territory Rears Its Head. jamestown.org/edm/article.php?article-id=2371965.

¹⁶⁾ www.globalaffairs.cz/cz/news/521.html.

¹⁷⁾ www.poslovni.hr/39405.aspx.

¹⁸⁾ Omišalj má oproti Terstu přednost v přijímajících kapacitách. Zatímco v Omišalji můžou přistávat tankery ULCC s nosností 350 000 tun, v Terstu to můžou jen tzv. Aframax s kapacitami kolem 100 000 tun.

¹⁹⁾ Boarov, Dimitrije, Balkanski energetski most, Vreme, Beograd, 5. 4. 2007.

²⁰⁾ Ibid.

²¹⁾ www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2007/02/14/feature_03.

²²⁾ Tamtéž.

²³⁾ www.poslovni.hr/39405.aspx.

²⁴⁾ Chorvatský prezident Stjepan Mesić považuje ropovod Družba-Adria za komplementární k projektu PEOP. www.poslovni.hr/40658.aspx.

²⁵⁾ www.reuters.com/article/companyNewsANdPR/idUSL2514840420070625?sp=true.

Bezpečnost Německa je hájena na Hindúkuši

Německo diskutuje o misi v Afghánistánu

Na německé vnitropolitické scéně je angažmá ozbrojených sil v Afghánistánu předmětem téměř permanentní politické diskuse. Dne 12. října 2007 schválil německý parlament pokračování německé účasti v misi ISAF. Tento článek má za cíl krátce rekapitulovat německé angažmá v Afghánistánu a reflektovat současnou německou debatu.

JAN RYJÁČEK

„Die Sicherheit Deutschlands wird am Hindukusch verteidigt“ aneb „Bezpečnost Německa je hájena na Hindúkuši“ – tento výrok tehdejšího ministra obrany Petera Strucka z roku 2003 jako žádný jiný symbolizuje proměnu celé německé bezpečnostní a vojenské politiky po sjednocení v roce 1990. Nasazení německých ozbrojených sil v Afghánistánu se tak stalo symbolem německo-amerického spojení a současně snahy Německa o plno-právnou účast v koncertu velmocí.

„Neomezená solidarita“

Bezprostředně po teroristických útocích 11. září 2001 přislíbil německý kancléř Gerhard Schröder Spojeným státům „neomezenou solidaritu“ Německa v boji s mezinárodním terorismem. Doplnil, že Německo „je ochotno podstoupit rizika – ve vojenské oblasti – ale nikoli dobrodružství“.¹⁾ V listopadu 2001 se Německo nejprve připojilo k protiteroristické operaci „Enduring Freedom“ (OEF). Již při schvalování této operace v německém parlamentu se ukázaly rozpory v názorech, jak má být mezinárodní terorismus potírán. Kancléř Schröder spojil hlasování o nasazení ozbrojených sil s důvěrou své vládě. O měsíc později, 22. prosince 2001, se Spolkový sněm sešel znovu, tentokrát aby schválil účast německých ozbrojených sil v mezinárodní stabilizační misi ISAF. Široce založený mandát pro operaci OEF opravňoval vládu nasadit k potírání terorismu na velmi vágně definovaném teritoriu až 3900 vojáků.²⁾

V první fázi mise ISAF do ní bylo za účelem podpory přechodné vlády a pomoci při rekonstrukci Afghánistánu nasazeno v Kábulu a okolí 1200 příslušníků německých ozbrojených sil. Po prodloužení mandátu parlamentem o šest měsíců a opětovném prodloužení o další rok byla usnesením německého parla-

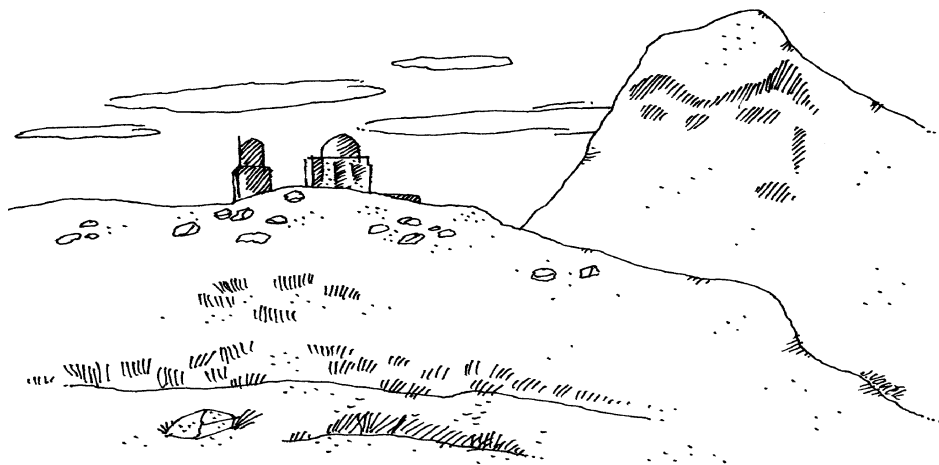
mentu ze dne 24. října 2003 navýšena horní hranice počtu německých vojáků na celkem 2250 a současně rozšířena operační oblast. Ve městech Kunduz a Fajzabád vznikly dva regionální rekonstrukční týmy (PRT), do jejichž činnosti bylo zapojeno okolo 500 německých vojáků.³⁾ V roce 2005 byla horní hranice počtu vojáků navýšena na 3000, mandát na období do října 2008 umožňuje vládě nasadit až 3500 vojáků.

Současně se zmínkou o rostoucím počtu vojáků pro misi ISAF je nutné zmínit, že počty vojáků nasazených do protiteroristické mise OEF kontinuálně klesají. Po odsunu jednotek jaderné, biologické a chemické ochrany z Kuvajtu hlídá většina z nich – v současné době až 1900 vojáků – námořní trasy u Afrického rohu. Z tohoto počtu je pro nasazení přímo v Afghánistánu určeno přibližně 100 příslušníků zvláštních jednotek Kommando Spezialkräfte (KSK). Podle dostupných informací operovaly tyto jednotky v boji s hnutím Tálibán naposledy v roce 2003.

Hlavní principy německé politiky v Afghánistánu

Angažmá v Afghánistánu je bezpochyby jednou z hlavních priorit spolkové vlády v bezpečnostní oblasti. To se projevuje jak v počtu vojáků (německý kontingent je třetí největší v rámci ISAF), tak i ve finanční oblasti. Německo je s 900 miliony EUR v období 2002–2010 čtvrtým největším bilaterálním poskytovatelem finanční pomoci Afghánistánu.

V tradicích priorit rudozelené koalice se v nové koncepci německé politiky vůči Afghánistánu,⁴⁾ představené počátkem září 2007, zdůrazňuje, že není bezpečnosti bez rozvoje a obnovy, a naopak. Při rozvoji a obnově svěřených severních afghánských provincií chce spolková vláda zintenzivnit svou finanční podporu:

v roce 2007 byly finanční prostředky navýšeny na 100 milionů EUR, pro rok 2008 se bude jednat o 125 milionů. Za obzvláště důležitou je považována zaměstnanost, která má být navýšena formou podpory řemeslníků či malých a středních podniků. Rovněž investice do infrastruktury a do vzdělávání či podpora policie a justičnímu systému jsou na prvních místech v pořadí. Německá pomocná policejní mise se tak mohla v červnu 2007 stát základem evropské policejní mise EUPOL.

Při zajišťování bezpečnosti vychází Německo z odlišností severní oblasti, ve které je bezpečnost podle vládního konceptu ohrožována spíše organizovanou kriminalitou, konflikty mezi lokálními vládci a bojem o moc uvnitř afghánské administrativy a bezpečnostních složek. Hnutí Tálibán, aktivnímu na jihu a východě Afghánistánu, chybí na severu nutná základna pro teroristické útoky. Bezpečnostním rizikům chce Německo čelit především podporou výstavby afghánských bezpečnostních složek, přičemž vláda zdůrazňuje, že mise ISAF se neobejde bez opory v podobě OEF. Vojenskou přítomnost v Afghánistánu proto plánuje udržovat tak dlouho, dokud nebudou afghánské bezpečnostní jednotky schopny zajistit bezpečnost vlastní silou.

Na německé politické scéně existuje silná opozice proti řešení problémů v Afghánistánu vojenskou cestou. Zdánlivě nekonečná cesta ke stabilnímu a demokratickému státu, zhoršení bezpečnostní situace včetně „irákizace“ konfliktu a stále intenzivnějších bojů na východě a jihu země vedou k tomu, že se stále častěji ozývá názor, že vojenské angažmá v Afghánistánu nemá smysl.

Aktuální německá diskuse o smyslu angažmá v Afghánistánu

Intenzivní diskuse na téma nasazení ozbrojených sil v Afghánistánu probíhá v Německu od loňského podzimního summitu NATO v lotyšské Rize. V důsledku

zhoršené bezpečnostní situace a očekávané jarní ofenzivy Tálibánu požadovaly zejména USA, Velká Británie a Kanada, aby je ostatní státy podpořily v bojích na jihu a východě Afghánistánu. Německo se tomuto tlaku na odbourání tzv. národních omezení velmi silně bránilo s poukazem na svou zodpovědnost za severní provincie. Přesto však je možné zaznamenat určitou změnu: Německo poněkud zmírnilo jednoznačně formulované omezení své účasti mise ISAF na severní oblasti. Německé jednotky tak mohou na jihu přechodně vypomáhat, ale nemožnou tam být trvale rozmístěny.

Příležitostí posílit svou účast v Afghánistánu jiným způsobem než nasazením vojsk do přímých bojových operací s Tálibánem, kterážto možnost je z vnitropolitického hlediska neprůchodná, se naskytla po žádosti NATO o posílení vzdušných průzkumných kapacit v prosinci 2006. Německo tak mohlo od dubna nasadit v Afghánistánu průzkumná letadla Tornádo. Diskuse okolo jejich nasazení plně ukázala specifika německé bezpečnostněpolitické kultury. Spolková vláda tak ujišťovala veřejnost, že se nejedná o bojové nasazení, přestože data získaná leteckým průzkumem slouží pro potřeby všech jednotek nasazených v Afghánistánu. Pod tlakem veřejnosti a kritických hlasů jak ze stran vládní koalice, tak opozice, bylo vyslání průzkumných letounů pro misi ISAF předmětem zvláštního mandátu, přestože v původním mandátu je možnost nasazení průzkumných prostředků výslovně připuštěna a z čistě technického hlediska by mohly být letouny do Afghánistánu vyslány i bez dalšího schválení parlamentem. Politický tlak veřejnosti a poslanců však vládu přiměl požádat parlament o souhlas. Výsledkem bylo hlasování, ve kterém se 9. března proti návrhu vlády postavilo plných 27,4 procenta poslanců německého Spolkového sněmu, což je zatím nejvíce od roku 1994, kdy vysílání německých ozbrojených sil do zahraničí schvaluje parlament.

VZTAHY A PROBLÉMY

Plných 20 procent všech poslanců hlasovalo proti postoji své frakce.

Poté, co v květnu 2007 podlehl na tržišti v Kunduzu tři němečtí vojáci sebevražednému útoku, stoupl počet německých vojáků, kteří přišli v Afghánistánu o život, na celkem 21. Od června tak německou politikou hýbala diskuse o nasazení v Afghánistánu, vedená právě s výhledem na říjnové hlasování Spolkového sněmu. Poslanecká frakce německé sociální demokracie s ohledem na výhrady značné části svých poslanců dokonce ustavila zvláštní pracovní skupinu, sestávající z poslanců zaměřených na obrannou, zahraniční a rozvojovou spolupráci.

Počátkem září pak vláda představila výše popsanou novou koncepci své politiky, kromě toho měla na konci léta celá řada poslanců možnost Afghánistán navštívit. Strana Zelených dokonce na nátlak pacifistické části své členské základny svolala k tomuto tématu na 15. září mimořádný sjezd, ve kterém byl návrh vedení strany odmítnut ve prospěch textu vyzývajícího k ukončení boje proti terorismu vojenskými prostředky a výrazného posílení civilních metod obnovy a výstavby Afghánistánu.⁵⁾

Koncem září pak spolková vláda předložila parlamentu k hlasování mandát na příštích 12 měsíců, tentokrát již spojený pro misi ISAF a letku průzkumných letadel Tornádo, v počtu 3500 příslušníků ozbrojených sil s plánovanými náklady téměř půl miliardy euro.⁶⁾ Při závěrečné debatě a hlasování 12. října se ukázalo, že německá mise v Afghánistánu – která mimochodem trvá již déle než druhá světová válka, což se ovšem z pochopitelných důvodů příliš nezmiňuje – má přes všechny diskuse a pochybnosti podporu velké většiny poslanců. Z poslaneckých frakcí se jednotně proti postavila již tradičně Levicová strana. Přestože zářijový stranický sjezd vyzval poslance strany Zelených k hlasování proti vládnímu návrhu, rozhodlo se jej 15 poslanců za tuto stranu podpořit s odvoláním na ústavní princip, že poslanci nejsou při vykonávání mandátu vázáni jakýmkoli příkazy. Většina frakce se hlasování zdržela. V ostatních stranách, jak vládní CDU/CSU a SPD, tak i opoziční FDP, byly hlasy proti, resp. zdržení se hlasování ojedinělé. Návrh tak mohl být schválen celkem 453 z 580 hlasů. V této podpoře jsou němečtí poslanci v rozporu s postoji obyvatelstva: podle různých výzkumů je 50–60 procent Němců pro ukončení vojenského angažmá v Afghánistánu.

VZTAHY A PROBLÉMY

Ještě nižší podpora vládního návrhu se očekávala v listopadu při schvalování mandátu pro protiteroristickou misi OEF. Již před rokem bylo její schvalování obtížné, a tak německou politickou scénou další diskuse na téma nasazení vojsk v zahraničí, a obzvláště v boji proti terorismu, a v Afghánistánu, ještě čekají.

Jan Ryjáček (1980) je interním doktorem na Katedře německých a rakouských studií FSV UK.

ryjacek@centrum.cz

¹⁾ Kancléř Schröder ve Spolkovém sněmu 19. 9. 2001.

²⁾ Bundestagsdrucksache (BT-Drs.) 14/7296.

³⁾ Viz Einsatz der Bundeswehr in Afghanistan, Der aktuelle Begriff Nr. 67/05, Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages, 23. 9. 2005.

⁴⁾ Podrobněji viz Das Afghanistan-Konzept der Bundesregierung, 5. September 2007, afghanistan.bundesregierung.de.

⁵⁾ Viz www.gruene.de/cms/default/dokbin/197/197532.militaerische_escalation_ist_keine_loesu.pdf

⁶⁾ Viz dip.bundestag.de/btd/16/064/1606460.pdf

RECENZE

Humanitární imperialismus

Jean Bricmont. Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War (translated by D. Johnstone) New York: Monthly Press Review 2006, 192 s., ISBN 1-58367-147-1.

Je chybou, že nová intervenční politika Spojených států bývá všeobecně spojována výlučně s neoliberalními a nekonzervativními silami. Na novém poměru sil, který převratným způsobem mění terén mezinárodní politiky a mezinárodních vztahů, se podílejí i demokraté a levice, a to jak americké, tak i evropské provenience. Svůdná ideologie neoliberalismu, dovolávající se tradičně levicových hodnot svobody a obhajoby lidských práv a slučující liberalismus s kritikou státu, úspěšně kooptuje tyto síly na straně své doktríny „humanitární intervence“, jejímž prostřednictvím prosazuje vlastní globální hegemonii.

Ideově a politicky falešná souhra cílů, pro které se dali dohromady demokraté a socialisté s náboženskými mystiky typu Dalajlámy, extremisty čečenského a kosovského nacionalismu, nebo zarytými zastánci USA coby obhájci lidských práv vytváří nebezpečné situace, při nichž se levice stává účastníkem jednání odporujících nejen vlastnímu politickému přesvědčení, ale i prosazujících principy, jež porušují mezinárodní zákons, a tím i mezinárodní mírové soužití.

To je závěr, k němuž dochází belgický profesor J. Bricmont, rovněž známý jako spoluautor knihy o „pavědeckých premisách“ postmodernismu s příznačným názvem „*Impostures Intellectuelles*“ (1997), kdy vyvolal velké podzdvížení mezi některými západními intelektuály.

Na podkladě historické metody aplikující etický výklad konkrétních politických konstrukcí autor připomíná, že pojetí spravedlivé společnosti nové levice, jež sama je produktem bouřlivých sociálních nepokojů 60. let, je nejen koncepcí a vizí, nýbrž také kritikou kapitalistické společnosti a jejího chápání svobody, demokracie, rozvoje a lidského bezpečí vůbec.

Z tohoto hlediska rozděluje Bricmont současnou levicovou avantgardu, která vytvořila s neoliberalními silami jakousi „společnou frontu“ na dva tábory – jeden lpící na ideji, že naše, tj. západní univerzální hodnoty, nás opravňují zasahovat kdekoli a kdykoli, a to i tam, kde by to znamenalo ztotožnit se s imperialistickou válkou, a druhý tábor, vycházející z premis kulturního relativismu, tj. idey, že neexistuje morální postoj mající univerzální uplatnění, na jehož základě by bylo možné udělat si objektivní úsudek o jiných (nebo vlastních) společnostech a kulturách.

Na onom zvláštním amalgamu pojetí lidských práv u vlivných demokratů, jakým je například Bernard Kouchner, a jeho oportunistických úpravách, jež přivodily zničující agresi proti Jugoslávii na základě nepodložených obvinění exprezidenta Aliji Izetbegoviče, že Srbové zřizují vyhlazovací tábory, kde jsou bosenští muslimové „systematicky zabíjeni“ (s. 67–68).

Bricmont spatřuje nápadnou podobnost mezi útoky na dnešní odpůrce válek a obviňováním jejich protějšků z doby posledních světových válek (s. 126) coby skrytých zastánců nepřítele, například Hitlera, jemuž se Západ ze strachu nebo nezájmu nedokázal včas vzepřít, což vedlo k drastickým důsledkům, zvláště na evropské židovské populaci. O toto „protifašistické blouznění“ (s. 107) se opírá populistická demagogie, že se nesmí připustit, aby se podobná tragédie opakovala, často i s reminiscencí na stalinismus, maoismus atd., vedoucí k povinné podpoře jakési „robustní ideologie lidských práv“, mylně stavící rovnítko mezi vnitřním demokratickým životem některých, zpravidla západních společností a jejich domnělou šlechetností vůči zbytku světa, což poznovu potvrzuje správnost intervenčních válek. Příkladem mohou být podpora britských labouristů válce proti Iráku tak, jak ji vyjadřuje prohlášení *The Euston Manifesto*, nebo vyjádření skupiny veřejných činitelů v publikaci *A Mater of Principle: Humanitarian Arguments for War in Iraq* (2005), do níž přispěli i Tony Blair, Adam Michnik nebo známý literární kritik Christopher Hitchens (s. 62 ff).

Knihy J. Bricmonta přichází v pravý čas. Pozorný čtenář si určitě uvědomuje, že problém šířící se „neoliberalní nákazy“ znehodnocující soudobé sociální myšlení a oslabující schopnost stále většího okruhu levicových, ale i liberálně demokratických sil, správně se orientovat v soudobém světovém dění, není skutečnosti vzdálen tak, aby ušel jeho pozornosti. Díky němu se totiž nejen zpomaluje posun v sociálních bojích za spravedlivější a lepší svět, který je alternativou neoliberalní globalizace, ale dochází i k rozmělnění těžce vydobytych sociálních a politických práv po druhé světové válce.

Mesfin Gedlu

Mesfin Gedlu (1955) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

gedlu@iir.cz

Obsah MP 2007 – ročník XXXI

Světozor

Úvodník

Zbořil, Z.: Geografie světového obchodu	1 / 3
Zbořil, Z.: Spojené státy v údolí rozhodnutí	2 / 3
Zbořil, Z.: Prvních pět let společné evropské měny	3 / 3
Zbořil, Z.: Evropská unie a její sousedé	4 / 3
Zbořil, Z.: Africa terra	5 / 3
Zbořil, Z.: Francie mezi triumfalismem a svorností	6 / 3
Zbořil, Z.: Hledání rovnováhy sil	7 / 3
Zbořil, Z.: Kulturní zahraniční politika	8 / 3
Zbořil, Z.: Anatolský most	9 / 3
Zbořil, Z.: Lidské zdroje sub specie globalizace	10 / 3
Zbořil, Z.: Padesát let studií mezinárodní politiky	11 / 3
Zbořil, Z.: Ve stínu Velkého Kavkazu a Araratu	12 / 3

Problémy světového obchodu

Foltýn, J.: Co sděluje takzvaná nová geografie světového obchodu	1 / 6
Horký, O.: Mezinárodní obchod jako past chudoby.	
Proč nestačí odstraňovat tržní překážky	1 / 19
Krpec, O.: WTO a liberální režim mezinárodního obchodu: liberální pohled	1 / 13
Teplá, M.: Světová obchodní organizace a obnova jednání o liberalizaci světového obchodu se zemědělskými výrobky	1 / 16
Vondrušková, B.: Světový obchod v minulosti a dnes. Od Všeobecné dohody o clech a obchodu k Světové obchodní organizaci	1 / 10

Amerika v mezičase

Anýž, D.: Od vietnamského syndromu k syndromu iráckému?	2 / 12
Calda, M.: Ideologie a pragmatismus v americké politice: od minimálního státu nazpět k přebujelému?	2 / 10
Ditrych, O.: Kam s Irákem?	2 / 16
Fárek, J.: Ekonomika Spojených států: obdivný respekt, rozpaky i otázky	2 / 7
Kozák, K.: Volby v USA: vychýlilo se kyvadlo doleva?	2 / 18
Rybářková, J.: Příští stanice: listopad 2008	2 / 13

Pět let eura

Braun, M.: Korunu ano – euro ne!	3 / 9
Hřích, J.: Na cestě k rozšíření eurozóny: nové členské státy ve světle makroekonomické konvergence	3 / 6
Jonáš, J.: Pětileté výročí eura: skončí dominantní postavení dolaru?	3 / 4
Klímeš, D.: Euro: mýdlová opera britské politiky	3 / 11

Evropská politika sousedství

Máša, P.: Hra na vzorné sousedy	4 / 6
Schneider, J.: Evropská sousedská politika: šaty podle jednoho střihu	4 / 13
Thim, M.: Geneze a perspektivy Evropské politiky sousedství	4 / 4
Tomalová, E.: Francie a jižní dimenze Evropské politiky sousedství	4 / 9
Tulmets, E.: Postavení nových členských států v Evropské politice sousedství	4 / 11

Afrika

Červenka, Z.: Afrika: kontinent, který nás zklamal	5 / 4
Jelínek, P.: Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky	5 / 7
Romancov, M.: Afrika aneb Klamný obraz politické mapy kontinentu	5 / 9
Tožička, T.: Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky	5 / 7

Francie

Eichler, J.: Sarkozy a evropská integrace	6 / 17
Jířů, J.: Frankofonie	6 / 21
Kohout, P.: Politická ekonomie francouzských voleb	6 / 19
Müller, Z.: Prezidentské volby ve Francii: sázka na reformu	6 / 4
Nekvapil, V.: Evropa a Blízký východ v politice nového francouzského prezidenta	6 / 15
Sitek, P.: Imigrace jako politický argument a francouzské prezidentské volby	6 / 9
Tomalová, E.: Francie blízka i vzdálená	6 / 7
Vilímek, P.: Francouzsko-americké vztahy: možnosti a limity spolupráce v Sarkozyho éře	6 / 12

Hledání rovnováhy sil

Bartuška, V.: Velká hra podruhé?	7 / 8
Máša, P.: Studená válka šitá horkou jehlou	7 / 7

č. / str.	Romancov, M.: Pronikání do vesmíru jako pokračování vojensko-technologických revolucí	7 / 14
1–12 / 2	Suchý, P.: Protiraketová obrana a ruská paranoia	7 / 4
	Vilímek, P.: Francouzská bezpečnostní politika a strategie myšlení po konci studené války	7 / 17
	Zbořil, Z.: Pákistánsko-indická paralelní bezpečnost	7 / 11
	Kultura a zahraniční politika	
	Berthon, J.-M.: Francouzská veřejná diplomacie	8 / 9
	Gescher, V.: Svět je velký a spása číhá všude	8 / 6
	Jirásek, P.: Norsko a Česká republika – přidává kultura plyn (nejen zemní)?	8 / 13
	Thiele, E.: Česká knihovna v Německu	8 / 10
	Tomalová, E.: Kulturní diplomacie a mezinárodní vztahy	8 / 4
	Česká kultura v zahraničí	
	Čech, M.: České filmy v Jižní Koreji	8 / 18
	Kalinová, D.: Propagace české literatury v zahraničí – nepostradatelná součást vývozu české kultury	8 / 20
	Knížák, M.: Národní galerie zaplňuje bílá místa na kulturní mapě	8 / 16
	Rybářková, J.: Česká republika a šíření jejího dobrého jména ve Spojených státech amerických	
	Stavínová, J.: Česká kultura od New Yorku po Tokio	8 / 22
	Turecko na křižovatce	
	Pirický, G.: Muslimská identita v Turecku: jednota, či variabilita?	9 / 9
	Siegl, E.: Výzva kurdské otázky	9 / 12
	Studničná, Z.: „Turecký pochod“ za lepšími časy	9 / 15
	Tesař, F.: Turecké mosty mezi kořeny, dějinami a současností	9 / 6
	Tiosavlejičová, J.: Parlamentní volby v Turecku přinesly očekávaného vítěze	9 / 4
	Tunkrová, L.: Nová dynamika turecké zahraniční politiky	9 / 17
	Turecko v Evropské unii: pro a proti	
	Petráček, Z.: Turecko na evropské cestě	9 / 20
	Tomský, A.: Turecko do Evropy nepatří	9 / 21
	Století znalostí	
	Klímeš, O.: Dobří čínští učenci se vracejí	10 / 11
	Ripková, H.: Fulbrightův program pro Českou republiku	10 / 9
	Syka, J.: Mladá generace ve vědě v České republice	10 / 7
	Šindelář, J.: Trh práce v České republice: pohled personálního konzultanta	10 / 13
	Špicar, R.: Think-tanky se začínají prosazovat i v České republice	10 / 15
	Padesáté výročí ÚMV	
	Dulák, P.: Ústavní padesátka – inspirace i varování	11 / 4
	Handl, V.: Na přelomu staré a nové éry (ÚMV v letech 1989–1998)	11 / 16
	Kotyk, V.: První kroky na cestě obnovy ÚMV po roce 1989	11 / 14
	Leška, V.: Ústav mezinárodních vztahů v 80. letech	11 / 11
	Šedivý, Jaroslav: Mezinárodní vztahy. První pokus o odborný čtvrtletník k nové vědní disciplíně	11 / 9
	Šedivý, Jiří: Evropa, bezpečnost a rozvojová spolupráce. Tři pilíře činnosti ÚMV v letech 1998–2004	11 / 19
	Zídek, P.: Od ÚMPE k ÚMV. Proměny komunistického think-tanku	11 / 6
	Jižní Kavkaz	
	Dilbazi, E.: Současný Ázerbájdžán aneb Moc ropy	12 / 12
	Kopeček, V.: Občanská společnost a řešení karabašského konfliktu	12 / 16
	Lhotová, J., Vozková, S.: Češi si humanitární pomoc poprvé vyzkoušeli na Kavkaze	12 / 14
	Souleimanov, E., Ditrych, O.: Jižní Kavkaz na křižovatce dějin	12 / 4
	Štřítecký, V.: Bude mít Gruzie na evropských růžích ustláno?	12 / 7
	Šmíd, T.: Rozcestí arménské politiky	12 / 10
	Štětina, J.: Kavkazu stále hrozí velký ozbrojený konflikt	12 / 21
	Tesař, F.: Ruští snědí: Kavkazane na ráno i na úderu	12 / 19
	Rozšiřování Evropské unie – pro	
	Nekvapil, V.: Vize sjednocené Evropy se ještě nevyčerpala	1 / 25
	Rozšiřování Evropské unie – proti	
	Kovačková, L.: Další rozšiřování Evropské unie může přivodit její konec	1 / 27
	Euro a Česká republika	
	Ševčík, M.: Euro není všelékem	3 / 15
	Zahradník, P.: K aktuální situaci vztahu euro a Česká republika	3 / 13
	Česká zahraniční politika	
	Dienstbier, J.: Mezi kontinuitou a novými výzvami	2 / 22
	Joch, R.: Je – a má být – česká zahraniční politika proamerická?	2 / 21
	Kratochvíl, P.: Existuje česká východní politika?	4 / 16

Evropská unie

- Drulák, P., Karlas, J.: Co dělat s evropskou ústavní smlouvou? 3 / 17
 Kaniok, P., Závěšický, J.: Reflexe možných priorit českého
 předsednictví Evropské unie 3 / 20

Kosovo

- Prtina, S.: Ahtisaariho návrh – opakování chyb z minulosti 6 / 34
 Tesař, F.: Rovnice o Kosovu: dvě známé a tři neznámé 6 / 31

Ekologie

- Dusík, J., Hlaváček, J.: Environmentální rozměr
 mezinárodních vztahů a předsednictví Evropské unie 10 / 25
 Tošovská, E., Ritschelová, I.: Rozvoj ekologického průmyslu
 a jeho vliv na zaměstnanost v Evropské unii 10 / 22

Zbrojení, odzbrojení

- Jílková, E.: Makroekonomické souvislosti zabezpečení obrany státu 10 / 31
 Tůma, M.: Dočkáme se militarizace vesmíru a je takový případný
 vývoj žádoucí? 10 / 28

Vztahy a problémy

- Bašovská, A.: Středomoří a Evropská unie: Barcelonský proces
 ve vývoji 4 / 19
 Bílková, V.: Bilance Annanova předsednictví OSN 2 / 24
 Bílková, V.: Když velmocí řeknou ne... Právo veta
 v Radě bezpečnosti OSN 4 / 21
 Bílková, V.: Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví 5 / 16
 Bureš, J.: Jaký je průběh a perspektivy arabské rozvojové integrace? 11 / 24
 Ditych, O.: NATO za stanicí Riga 1 / 23
 Hubinger, V.: Brazílie v Africe a Afrika v Brazílii 5 / 14
 Chmelař, P.: Liberalizace světového obchodu není všelék na chudobu
 v rozvojových zemích 2 / 2
 Kafka, P.: Evropská unie a Afrika: vztahy na principu partnerství
 a vzájemného přínosu 5 / 21
 Klaban, V.: Americký radar, Evropská unie, Rusko a my 10 / 19
 Lustigová, P.: Proces volby a jmenování nového generálního
 tajemníka OSN 2 / 26
 Pajtínka, E.: Hospodářská diplomacie: Hledání efektivního
 modelu řízení, alebo boj o obchodních atašé? 10 / 17
 Prtina, S.: Ropovody v jihovýchodní Evropě: skutečná diverzifikace,
 nebo nová závislost? 12 / 34
 Ryjáček, J.: „Bezpečnost Německa je hájena v Hindúkuši“. 12 / 35
 Německo diskutuje o misi v Afghánistánu
 Scheffer, J. de Hoop: Roztržka NATO v Rize: skutečnost, nebo fáma? 1 / 22
 Štindl, V.: OPEC s jadernými zbraněmi, nebo diskusní kroužek?
 Sanghajska organizace pro spolupráci 7 / 19
 Weis, P.: Kosovské dilemy slovenské diplomacie 7 / 22
 Záhořík, J.: Bežňové v severovýchodním Súdánu: zapomenuté
 ohnisko napětí? 5 / 19
 Zbořil, Z.: Optimistická tragédie na Korejském poloostrově 11 / 22

Ekonomický obzor

- Badík, R.: Dohody o ekonomickém partnerství: cesta k rozpadu
 bloku zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří? 7 / 25
 Foltýn, J.: Indie šedesátiletá: Může koexistovat demokracie
 a prosperita? 9 / 23
 Tlapa, M.: Hospodářské a obchodní vztahy České republiky
 se zeměmi subsaharské Afriky 5 / 24
 Tulmets, E.: Francouzský obchod a investice ve střední
 a východní Evropě 6 / 22
 Urban, L.: Evropská unie připravuje vnitřní trh pro 21. století 8 / 34

Zeměmi světa

- Beránek, Z.: Parlamentní volby v Alžírsku ve znamení nedůvěry
 v politický systém 7 / 32
 Břeská, J.: Stát a islám ve Francii: kontroverzní koncept sekularismu
 a rovnosti 8 / 29
 Bumbálek, C.: Ahmadínežádův Írán. Hrozba, nebo ambiciózní hráč? 3 / 23
 Fírtová, M.: Volby v Quebecu: seizmické otřesy v quebeckém
 stranickém systému 6 / 29
 Franckx, N.: Tádžikistán v roce 2006: změna, nebo kontinuita? 4 / 25
 Fürst, R.: Japonsko po éře premiéra Koizumiho 6 / 25
 Fürst, R.: Začala náboženská kultura Číny? 8 / 26
 Grametbauer, R.: Island: parlamentní volby v zemi,
 kde není kam spěchat 8 / 32
 Horák, S.: Turkmenistán po Nijazovovi. Posun od totalitního ideálu? 2 / 32
 Kocourek, A.: Ghana: stigmata zaostalosti 5 / 30
 Kopecký, R.: Současná Angola: od marxistického satelitu
 k perspektivní regionální velmoci 5 / 37
 Kořan, M.: Slovensko rok po volbách: úspěšná vláda,
 nebo úspěšná země? 9 / 25
 Kořený-Pöllich, D.: Ruská menšina v Estonsku: domů do Říše? 6 / 27

- Kotrbaček, P.: Pákistán: oslabený generál Mušaraf opět prezidentem
 čtvrté republiky 11 / 32
 Kubát, M.: Předčasné parlamentní volby v Polsku: konec programu
 čtvrté republiky 12 / 23
 Laryš, M.: Ukrajina opět v oranžové 12 / 23
 Leichtová, M., Romancov, M.: Z prezidenta premiér? Putinova
 mocenská rošáda 11 / 26
 Mikeš, P.: Somaliland na cestě k nezávislosti 5 / 33
 Mravinač, M.: Severní Irsko: lekce v ovládání nenávisti 7 / 29
 Nigrin, T.: Německé předsednictví Evropské unie 9 / 28
 Nigrin, T.: V Bavorsku začal nový letopočet. Edmund Stoiber opustil
 po čtrnácti letech úřad předsedy vlády 12 / 26
 Olša, J.: Zimbabwe mezi Mugabem a Tsvangiraiem 5 / 27
 Pick, O.: Muž s kravatou. Zahraniční politika Gordona Browna 11 / 31
 Pošvářová, J.: Parlamentní volby v Nizozemsku: promarněná šance
 levice 2 / 35
 Prášil, V.: Mauritánie na cestě do demokratického klubu 5 / 35
 Raděj, T.: Válka v Iráku v roce 2003 a její důsledky
 pro ropný průmysl 3 / 26
 Raděj, T.: Irák: nekonečný příběh násilí a omylů 7 / 35
 Rosůlek, P.: Rok permanentní mocenské krize v Rumunsku 12 / 28
 Ryjáček, J.: Nasazení Bundeswehru v zahraničí: trvalé německé
 specifikum 3 / 28
 Sýkora, J.: Japonsko za Abeho vlády. Další ztracený rok 11 / 29
 Šafaříková, K.: Až co řekne král 7 / 27
 Šimov, J.: Rusko a slepá ulička nacionalismu 1 / 28
 Špáník, J.: Generál Augusto Pinochet a jeho role
 v chilských dějinách 2 / 37
 Tomalová, E., Tulmets, E.: Francie vstupuje do volebního roku 1 / 31
 Zájedová, I., Havráňková, A.: Parlamentní volby v Estonsku 4 / 27

Volná tribuna

- Bureš, P.: Francouzsko-německá velvyslanectví. Novodobá realita? 11 / 37
 Bystřický, J.: Cynická demokracie 10 / 33
 Dilbazi, E.: Neplatí Západ za energetickou závislost na Rusku příliš
 vysokou cenu? 7 / 37
 Drulák, P.: Intelektuální vliv ve výzkumu mezinárodní politiky 4 / 30
 Drulák, P., Beneš, V.: Metaforický střet o Evropu: Havel vs. Klaus 5 / 41
 Duhan, A.: Bushovo „morální impérium“ a válka v Iráku 6 / 37
 Gedlu, M.: Somálsko a souvislosti nové politické krize
 v Africkém rohu 2 / 39
 Gedlu, M.: Ziskovost hladu: nejen v africkém kontextu 5 / 39
 Hesová, Z.: Přispívá Írán skutečně k destabilizaci Iráku? 11 / 34
 Hobe, S.: Jak může Smlouva o ústavě pro Evropu vstoupit
 v platnost? 1 / 34
 Eichler, J.: Afghánská výzva 3 / 34
 Makariusová, R.: Organizace spojených národů
 a nevládní organizace 9 / 32
 Mrázek, F.: Čínský hospodářský zázrak: naděje, či hrozba? 10 / 36
 Novotný, L.: Postoje saských podnikatelů vůči
 rozšíření Evropské unie a České republice 4 / 32
 Souleimanov, E.: Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu 8 / 36
 Suja, M.: Sankce jako nástroj mezinárodní politiky a postoj EU
 k jejich využívání 3 / 32
 Tesař, F.: Kniha, která neměla být vůbec vydána 3 / 30
 Vigasová, D.: Globální terorismus jako důsledek globalizace 9 / 30

Recenze

- Bílková, V.: Válka proti státu 4 / 37
 Bílková, V.: Logika sebevražedného terorismu 9 / 34
 Borůvka, M.: Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení 2 / 43
 Černá, D.: Mezinárodní mír z pohledu německé ústavy 8 / 38
 Eichler, J.: Zajímavá zamyšlení nad výročíma maďarských událostí
 1956 5 / 43
 Gedlu, M.: Humanitární imperialismus 12 / 38
 Gombár, E.: Bitva o Suez 1956 8 / 40
 Kratochvíl, P.: Inklusion, Exclusion, Ilusion 6 / 39
 Novotný, L.: Zápas o Benešovy dekrety 10 / 39
 Putík, D.: Německá izraelská politika a blízkovýchodní konflikt 3 / 39
 Řezanková, I.: Dějiny střední Evropy 4 / 39
 Řezanková, I.: Změny v zemích po období konfliktů 9 / 35
 Řezanková, I.: Národní zájmy a mezinárodní politika 11 / 39
 Siegl, E.: Stručné dějiny Turecka 1 / 39
 Sítka, P.: Koloniální minulost Francie a sociální realita současnosti 10 / 38
 Tůma, M.: Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti 1 / 37
 Zbořil, Z.: Historické mapy světa a jihovýchodní Asie 1 / 38
 Zbořil, Z.: Cestou za etnickými konflikty téměř až na konec světa 7 / 39
 Zemanová, Š.: Mezinárodní vztahy formou vzpomínky 3 / 40